

# ОДБРАНА

## ДА



**Тема**

Специјални  
прилог **22**  
**АРСЕНАЛ**

# ПОДОФИЦИРСКИ КОР



putovanje

# BEZ GRANICA



 **Lasta**  
eurolines

LASTA info centar • 011/3348-555

[www.lasta.co.yu](http://www.lasta.co.yu) • [www.lasta-turizam.com](http://www.lasta-turizam.com)

# БУДИ ПРОФЕСИОНАЛАЦ

КОНКУРС ЗА ПРИЈЕМ У  
ПРОФЕСИОНАЛНУ ВОЈНУ СЛУЖБУ

Бити део елитног строја  
у савременој војсци  
изазов је за сваку  
младу особу...

... сада је тренутак!

# ВОЈСКА СРБИЈЕ

011 20-63-432 Генералштаб Војске Србије

018 509-539 Команда Кошарне војске

018 325-221 Специјална Бригада

011 20-64-730 Команда за обуку

011 30-74-027 Команда В и ПВО

011 32-01-957 Управа војне полиције

011 20-64-074 Гарда

[www.vs.rs](http://www.vs.rs)



# ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

## Издавач

Новински центар „ОДБРАНА“  
Београд, Браће Југовића 19

## Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

## Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

## Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)  
Мира Шведић (арсенал)

## РЕДАКЦИЈА:

Душан Глишић (фелџон, историја и традиције),  
мр Снежана Ђокић (свет),  
Бранко Копуновић (друштво),  
Александар Петровић, потпоручник,  
Владимир Почуч, мајор (одбрана),  
Сања Савић (интернет)

## Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастијан Балаш,  
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,  
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,  
др Милан Мијалковски, мр Зоран Миладиновић,  
Предраг Милићевић, Миљан Милкић,  
Крстан Милошевић, др Милан Милошевић,  
др Александар Мутавић, Никола Остојић,  
Никола Оташ, Иштван Пољанац,  
Будимир М. Попадић, Влада Ристић,  
др Драган Симеуновић

## Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),  
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски  
(технички уредници)

## Фотографија

Горан Станковић (уредник)  
Даримир Банда (фоторепортер)

## Језички редактори

Мира Попадић, Слађана Мирчевски

## Коректор

Слађана Грба

## Секретар редакције

Вера Денковски

## Документација

Радован Поповић (фото-центар)

## ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник  
3241-258; 23-809

Заменик главног уредника 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

## АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

## e-mail

odbrana@beotel.rs

redakcija@odbrana.mod.gov.rs

## Internet

www.odbrana.mod.gov.rs

## Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ „Одбрана“

## Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ  
месечно 160 динара.

За претплатнике преко Поштанске штедионице  
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,  
Македонска 29

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу



„Одбрана“ је члан  
Европског удружења војних новинара



Снимио Јован МАРЈАНОВ



САДРЖАЈ

Потписан Споразум о безбедности информација

**ОСНОВА БОЉЕ САРАДЊЕ**

6

Министар Шутановац уручио кључеве војних станова

**НОВИ СТАНАРИ  
НА БЕЖАНИЈСКОЈ КОСИ**

10

Per aspera

**ИЗДАЈА БРАТСТВА**

11

ОДБРАНА

Тактичка вежба „Гром 2008“

**ИНТЕГРИСАНА ОБУКА**

18

Војници Копнене војске на Пасуљанским ливадама

**НАДОГРАДЊА ВЕШТИНА**

20

Бојна гађања артиљеријско-ракетних јединица

**ГРОВОИ СА ЛИВАДА**

23

Настављена акција „Отворени дан“

**ИНТЕРЕСОВАЊЕ  
ЗА ВОЈНИЧКИ ПОЗИВ**

26

ПРИЛОГ

**АРСЕНАЛ 22**

27

26



68



Са галерије

**ГРАНЕ КОЈЕ ЧЕКАЈУ**

ДРУШТВО

Питање несталих лица

**ПРАВО НА ИСТИНУ**

59

Миле Вукадинов – новосадски колекционар војне опреме

**ЧУВАР РАТНИХ  
УСПОМЕНА**

60

СВЕТ

Паралеле

**ДА ЛИ ЈЕ СОМАЛИЈА  
ЗАБОРАВЉЕНА**

64

КУЛТУРА

Стефан Арсенијевић, редитељ

**ЈЕДАН ДАН ЉУБАВИ**

67

ФЕЉТОН

Знаменити Срби на Крфу 1916–1918. (2)

**ПРЕДУГИ ДАНИ ПАЋЊИ**

68

ЛИЧНОСТИ

Стефан Душан

**ЦАР „СРБА И ГРКА”**

74

78

# ОДЛУКА

То што су се и Македонија и Црна Гора недавно сврстале у ред земаља које су признале независност Косова није никога изненадило, јер се о томе увелико шушкало у политичким и дипломатским кулоарима и спекулисало у јавности и медијима. Међутим, изненађује то што су признања дошла за мање од 24 сата након усвајања резолуције Србије на Генералној скупштини Уједињених нација у Њујорку, великог успеха наше државе у вишемесечној тешкој дипломатској борби да се о независности Косова коначно расправља са позиција права и правде.

Већина земаља подржала је захтев Србије на Генералној скупштини УН да се од Међународног суда правде у Хагу затражи консултативно мишљење о отцепљењу Косова. Против су биле, очекивано, САД, Албанија и још неке егзотичне земље, које заједно имају тек нешто више од двеста хиљада становника и које би из прве на карти света једва пронашао и боље обавештени професор географије.

Уздржаних и веома опрезних било је далеко више, а међу њима је, наравно, и велики број земаља које још нису подлегле притисцима Америке и Европске уније да признају противправну независност јужне српске покрајине. И не само да до сада нису подлегле тим притисцима него им ни на крај памети није било да то ураде одмах после усвајања српске резолуције. Али, нашим првим суседима и нашој браћи по етничким и историјским коренима, нажалост, јесте пало на памет да Србији на пречац окрену леђа. У недељу су постали савезници и одлуку су донели малтене једновремено уместо да то, ако се већ мора, учине последњи на кугли земаљској. Наравно, не из љубави, јер у међународним и међудржавним односима (Срби то, нажалост, још нису научили) једино се о интересима води рачуна, већ због тога што по истом моделу, на својој територији, могу доживети репризу Косова. Генералне пробе су, не тако давно, већ одржане у Македонији. Ране још нису у потпуности зацелиле.

Реакција Србије у одбрани државног и националног достојанства била је очекивана и потпуно у складу са мерама које је Влада предвидела Акционим планом. Амбасадорима Македоније и Црне Горе одмах је ускраћено гостопримство, а који су следећи кораци државног руководства видеће се наредних дана.

Последице такве одлуке наших суседа могу бити врло озбиљне не само у билатералним дипломатским односима Србије са њима већ и у свакодневном животу обичних грађана. Страсти су узавреле и могу довести до нежељених догађаја. Потребни су нам мудрост и стрпљење, као и много пута до сада у сличним ситуацијама.

Одлука македонске и црногорске владе, наравно, неће допринети ни стабилизацији ровитих политичко-безбедносних прилика у региону. Напротив, може проузроковати нове потресе и инциденте, нова кризна жаришта која потврђују да Косово није и, по свему судећи, неће остати јединствен случај.

Једно је сигурно, већ сада се може закључити да у будућим односима Србије са Македонијом, а нарочито са Црном Гором, више ништа неће бити као пре ако се одлука тих земаља о признавању Косова не поништи. ■

ПОТПИСАН СПОРАЗУМ О БЕЗБЕДНОСТИ ИНФОРМАЦИЈА

# ОСНОВА БОЉЕ САРАДЊЕ

Министар одбране Драган Шутановац је, у име Владе Републике Србије, у Бриселу потписао споразум са Организацијом Северноатлантског пакта о безбедности информација

*Споразум о безбедности информација* је типски документ, до сада га је потписало више од 90 држава и међународних организација, а њиме се регулишу заштита и дистрибуција поверљивих информација када дође до њихове размене.

Одлуку о потписивању тог споразума донела је Влада Србије у јулу ове године.

Министар одбране Драган Шутановац је изјавио да је потписивањем *Споразума о безбедности информација* са Организацијом Северноатлантског пакта „стављена тачка“ на процес започет у новембру 2006. године, када се Србија прикључила програму Партнерство за мир.

Он је новинарима у Бриселу, 1. октобра, после потписивања *Споразума* и састанка са амбасадорима земаља чланица НАТО-а, рекао да ће тај споразум „и на државном и на војном нивоу донети много бољу и квалитетнију сарадњу у наредном периоду“.

Министар Шутановац је рекао да *Споразум*, који ступа на снагу одмах, омогућава да Србија у Партнерству за мир сарађује не само на политичком, већ и на оперативном нивоу, те да је дужна да информације које добија и дистрибуише третира на одређен безбедносни начин. Он је рекао да одуговлачење потписивања *Споразума* о

*безбедности информација*, нажалост, није донело ништа добро Србији, а ни програму Партнерство за мир (ПЗМ), јер је „свака врста одуговлачења увек негативна“.

Наглашавајући да је зато потребно видети шта ће бити интерес Србије у будућности, министар одбране је констатовао да ће, уколико се буде анализило шта је све у прошлости изгубљено одуговлачењем, то бити „велики, велики списак“. Као пример, он је навео чињеницу да су, због непостојања споразума, представници Србије морали да напуштају поједине састанке ПЗМ, када се говорило о одређеним ставовима и информацијама за које нису били овлашћени да их чују, јер земља није потписала закон о обавези њиховог чувања.

## НОВЕ МОГУЋНОСТИ

„С друге стране, потписивањем *Споразума* отвара се могућност школовања наших официра на *више осетљивим* наукама, које пружају ПЗМ и земље чланице НАТО-а“, прецизирао је Шутановац и додао да постоји и низ других активности које ће моћи да се, у много опуштенијим односима, размотре у оквиру ПЗМ.

После потписивања *Споразума о безбедности података*, Србија ће покренути процедуру отварања своје канцеларије у седишту

# ОПРЕДЕЉЕНОСТ ЗА ЕВРОПСКУ БУДУЋНОСТ СРБИЈЕ

Излагање министра одбране Драгана Шутановца пред Северноатлантским савезом поводом потписивања Споразума између Владе Републике Србије и Организације северноатлантског пакта о безбедности информација, у Бриселу, 1. октобра.

*Генерални секретару, Ваше екселенције, даме и господо,*

Задовољство ми је што могу да се обратим Северноатлантском савезу, на дан када сам у име Владе Републике Србије са генералним секретаром потписао Споразум о безбедности информација.

Овај догађај представља важан тренутак за даље ангажовање Републике Србије у Програму „Партнерство за мир“, и њену свеукупну сарадњу са Северноатлантским савезом.

*Ваше екселенције,*

После парламентарних избора, који су још једном потврдили демократску зрелост земље и њену пуну приврженост заједничким европским вредностима, формирана је, почетком јула, нова Влада Републике Србије.

Основни елементи њеног програма јесу:

- одређеност за европску будућност Србије и чланство у ЕУ,
- непривхватање независности Косова и Метохије,

- јачање економије и социјалне одговорности Владе,
- борба против криминала и корупције и
- пуно поштовање међународног права.

После отприлике првих сто дана ове Владе, желим да вас уверим да смо на сваком од ових поља показали активан, уравнотежен и конструктиван наступ.

Пуноправно чланство у Европској унији у најдубљем је интересу Србије и њених грађана. Народна скупштина је у септембру ратификовала Споразум о стабилизацији и придруживању са ЕУ. Влада је донела одлуку о повратку амбасадора у државу чланице Европске уније које су признале једнострано проглашену независност КиМ.

Досадашња сарадња са Хашким трибуналом показује нашу озбиљност у поштовању међународних обавеза. Очекујемо од ЕУ да препозна и подржи напоре проевропских снага у Србији, које су суочене са вероватно најсложенијим изазовима у односу на све земље у транзицији.

У заштити својих националних интереса и борби против нелегалног проглашења независности Косова, Србија наступа одмерено и уравнотежено.

Истовремено, ми одлучно користимо и сва политичка, дипломатска и правна средства.



Севернотлантског пакта, а тај поступак траје више месеци, тако да би она могла да почне да ради до средине следеће године.

Шутановац је истакао да је за Србију у овом тренутку Европска унија приоритет, али и да је чињеница да су односи са НАТО-ом лошији него са другим земљама у окружењу, а разлог су догађаји из 1999. године и искушења која други нису имали.

„Не мислим да наша тренутна (војна) неутралност може да кочи односе са Севернотлантским пактом, имајући у виду да смо ми данас показали интересовање да учествујемо у раду ПЗМ и пружимо сву могућу подршку свим њиховим пројектима, коју можемо да на законским основима остваримо у Србији“, рекао је Шутановац после потписивања *Споразума*.

који има, пре свега, транснационалну ноту, а касније, уколико буде потребно, праве било које безбедносне снаге. Како је нагласио, пут којим је сада кренуо Кфор на Косову, за Србију није прави пут.

## ИНТЕРЕСИ СРБИЈЕ

Министар одбране Драган Шутановац изјавио је да су амбасадори земаља чланица НАТО, са којима се састао у Бриселу, имали разумевање за ставове Србије и да је на тим састанцима добио доста добру подршку земаља које нису признале независност Косова.

Министар Шутановац је пренео ставове и негодовање због тога што Кфор системски учествује у припремању косовских снага безбедности.

Наша иницијатива да се од Међународног суда правде затражи саветодавно мишљење о легалности једностраног проглашења независности КиМ представља најконструктивнији начин да се обезбеди примат међународног права.

Питање Косова треба решавати искључиво дијалогом и на основу компромиса.

*Даме и господо,*

Сматрамо да је још један доказ нашег одмереног и конструктивног настула у овим сложеним питањима и квалитет сарадње Војске РС и КФОР-ом.

Међутим, морам да изразим наше велико незадовољство одлуком Северноатлантског савеза да се КФОР-у доделе тзв. „нови задаци“ у стварању тзв. Косовских снага безбедности, на основу предлога из Ахтисаријевог плана, што није одобрио Савет безбедности Уједињених нација.

Ова одлука је довела у питање одређење НАТО-а да се у питању КиМ поставља статусно неутрално и квалитет односа Војске РС са КФОР-ом и Србије са Северноатлантским савезом. Спровођење у живот нових задатака КФОР-а, који се односе на подршку у успостављању „сектора безбедности на Косову“, може узроковати мноштво проблема у даљој комуникацији између Србије и НАТО-а, посебно ако се наша страна не буде третираола на партнерски начин.

У светлу расправе о реконфигурацији УНМИК-а, желим да вам пренесем да Србија подржава ангажовање Европске уније на било ком делу своје територије, укључујући и КиМ. Међутим, да би европско присуство на КиМ почивало на прихватљивом правном оквиру, неопходно је да мандат ЕУЛЕХ-а одобри Савет безбедности УН.

Деловање те мисије мора да буде статусно неутрално! Република Србија ће и у наредном периоду, заједно са државама чланицама УН, Секретаријатом УН и УНМИК-ом, настојати да на прагматичан

начин решава сва спорна питања која се односе на међународно цивилно присуство у овој српској покрајини.

*Даме и господо,*

Република Србија, као демократска држава и одговоран члан међународне заједнице, који дели заједничке вредности са осталим државама евроатлантске заједнице, данас отвара ново поглавље у практичној сарадњи са Алијансом у правцу што активнијег учешћа у „Партнерству за мир“.

Безбедност Србије је неодвојива од безбедности европског и евроатлантског простора. Учешће у Партнерству за мир, које ужива већинску подршку у јавности Србије, може знатно да допринесе квалитету реформе система одбране и интензивирању сарадње са Северноатлантском алијансом.

На Самиту НАТО-а у Букурешту, Алијанса је изразила спремност да даље развија сарадњу са Србијом, користећи све расположиве механизме Партнерства за мир. Влада РС ће ускоро покренути процедуру за отварање наше мисије при НАТО-у и почети припреме за Индивидуални акциони план партнерства (IPAP).

*Даме и господо,*

Србија је сарађивала са Алијансом и пре пријема у Партнерство за мир кроз посебан програм сарадње и рад Групе Србија–НАТО за реформу одбране.

Крајем 2006. године отворена је Војна канцеларија НАТО-а у простиријама Министарства одбране.

Тренутно се ангажовање Србије у Партнерству за мир, пре свега, остварује реализацијом активности предвиђених *Нацртом Индивидуалног програма партнерства*, војним вежбама и све већим бројем комитета НАТО-а.

Желимо и да се ангажујемо у Процесу планирања и ревизије, Индивидуалном акционом плану партнерства, вежбама Партнер-



„Рекли смо им да напосто постоје одлуке које ми не можемо да подржимо, и ако желимо да будемо партнери, морају да воде рачуна да испоштују све стране које су у преговорима о Косову, да не можемо, због чланства у Партнерству за мир, да прихватимо одлуке које не иду на корист свима који живе на Косову”, указао је министар.

Подсећајући да су, после одлуке НАТОа да КФОР пружа услуге косовским службама безбедности, односи са међународним снагама у покрајини спуштени на технички ниво, Шутановац је нагласио да је битно да и тај ниво омогућава да се сарађује и одрже безбедност и стабилност и на Косову и у региону.

У сусрету са амбасадорима у НАТОу, прецизирао је Шутановац, исказане су и жеље да Војска Србије вежба са војскама у региону. „Исказао сам жељу да се направи посебан програм за Србију, јер се заиста Србија налази у специфичној ситуацији, сматрамо да мора да се посвети посебна пажња Војсци Србије и Србији уопште”, рекао је министар.

Он је додао да је разговарано и о могућностима размене студената војних академија.

„Наше је дубоко убеђење да би српски кадети на Војној академији у Београду требало да имају могућности да у свом школовању посете земље Западне Европе и НАТО. Мислим да смо оставили велики утисак по том питању и да ћемо добити позитиван одговор”, констатовао је Шутановац.

Он је додао да је жеља Министарства одбране да се, у складу са старом војном традицијом Србије, официрима омогући школовање у западним земљама.

„Чини ми се да ћемо на тај начин добити добре и школоване официре и мислимо да је то пут сарадње у будућности... У ситуацији у којој постоји добра комуникација међу официрима, чини ми се да ће и политичари много лакше да остваре квалитетна решења”, закључио је Шутановац. ■

ФОНЕТ

ства за мир, а разматрамо и могући допринос мировним операцијама.

За приоритете у области сарадње МО и ВС у Партнерству за мир током 2009–2010. одређене су: војно образовање, обука и доктрина; војне вежбе; стандардизација; АБХО; консултације, командовање и контрола; логистика; ПВО и учење језика.

*Ваше екселенције,*

Реформа система одбране Републике Србије је у току и она се реализује у односу на следећа стратешка одређења: потпуна професионализација Војске; стварање модерно организоване, наоружане, припремљене и интероперабилне војске, и побољшање статуса и стандарда припадника Војске. У току је процес преиспитивања повећања бројног стања Војске Србије, ради реаговања на политичке и безбедносне изазове. Србија планира да расположиве механизме Партнерства за мир што активније користи и за испуњење одређених захтева проистеклих из реформе система одбране.

Желео бих да захвалим на успостављању и реализовању Поверљивих фондова НАТО-а за Србију, а посебно Норвешкој.

*Генерални секретару, Ваше екселенције, даме и господа,*

Чврсто сам уверен да ће Споразум који смо данас потписали омогућити наше пуно учешће у механизмима Партнерства за мир, проширити програме школовања припадника наше војске и отворити мноштво нових могућности.

Такође се надам да ће он допринети већој транспарентности током консултација о актуелним политичким и безбедносним темама, укључујући и најосетљивија питања.

Србија искрено жели да унапреди стабилност региона и тако допринесе безбедности ширег евроатлантског простора.

Захваљујем вам на пажњи и остајем отворен за сва ваша питања. ■

## СПОРАЗУМ О БЕЗБЕДНОСТИ ИНФОРМАЦИЈА

Узимајући у обзир да је Република Србија Кооперативна партнерска држава;

На основу постигнуте сагласности да се врше консултације о политичким и безбедносним питањима, као и да се прошири и интензивира политичка и војна сарадња широм Европе;

Схватајући да успешна сарадња у овим областима подразумева размену осетљивих и/или поверљивих информација између Страна;

Сагласиле су се о следећем:

### Члан 1.

Стране ће:

(I) штитити и чувати информације и материјал који припадају другој Страни;

(II) учинити све што је потребно да обезбеде да такве информације и материјал, уколико су поверљиви, задрже онај степен поверљивости који је одредила она Страна од које те информације и материјал потичу, као и да ће чувати такве информације и материјал у складу са договореним заједничким стандардима;

(III) неће размењене информације и материјал користити у друге сврхе осим оних наведених у оквирима појединачних програма, као и одлука и резолуција који се на те програме односе;

(IV) неће такве информације и материјал откривати трећој страни без сагласности Стране од које исти потичу.

### Члан 2.

(I) Влада Републике Србије прихвата обавезу да сви њени држављани, који у току обављања службених дужности захтевају или могу имати приступ информацијама или материјалу размењеним у оквиру активности сарадње одобрених од стране Северноатлантског савета, буду подвргнути одговарајућој безбедносној провери пре него што им се одобри приступ таквим информацијама и материјалу;

(II) Поступци безбедносне провере биће осмишљени тако да се утврди да ли појединац, узимајући у обзир његову лојалност и поузданост, може имати приступ поверљивој информацији без опасности по њену безбедност.

### Члан 3.

Канцеларија за безбедност НАТО (NOS), под управом и у име генералног секретара и председавајућег Војног комитета НАТО, поступајући у име и по овлашћењу Северноатлантског савета и Војног комитета НАТО, одговорна је за безбедносне споразуме о заштити поверљивих информација размењених у оквиру активности сарадње које одобри Северноатлантски савет.

### Члан 4.

Влада Републике Србије ће обавестити Канцеларију за безбедност НАТО (NOS) о томе која безбедносна инстанца у земљи има слична овлашћења. Посебни административни аранжмани ће бити израђени између Владе Републике Србије и НАТО који ће обухватати, између осталог, стандарде реципрочне безбедносне заштите информација које ће се размењивати, као и начине остваривања везе између тела за безбедност у Републици Србији и НОС.

### Члан 5.

Пре размене било каквих поверљивих информација између Владе Републике Србије и НАТО, надлежна тела за безбедност ће међусобно утврдити, на обојано задовољство, да је Страна прималац спремна да информације које добија заштити у складу са захтевима Стране од које потичу. ■





## МИНИСТАР ОДБРАНЕ РАЗГОВАРАО СА РУСКИМ АМБАСАДРОМ

Министар одбране Драган Шутановац разговарао је 8. октобра са амбасадором Руске Федерације Александром Конузином. Током разговора истакнута је подударност ставова о потреби реформисања међународног права у односима између држава.

Србија може рачунати на подршку Русије у настојању да политичким и дипломатским средствима заштити свој суверенитет и територијални интегритет.

Констатовано је да постоји широк простор за унапређење сарадње у области одбране између две државе, пре свега у војно-образовној и војноекономској сфери. ■

## ДЕЛЕГАЦИЈА УПРАВЕ ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ У ПОСЕТИ ПОЉСКОЈ

Делегација Управе за односе са јавношћу Министарства одбране, коју је предводио капетан бојног брода Петар Бошковић, била је од 5 до 7. октобра у узвратној посети Департману за информисање и односе с јавношћу Министарства одбране Пољске и Редакцији листа „Пољска збројна“. У делегацији су били и потпуковник Славољуб Марковић, директор и главни и одговорни уредник Новинског центра „Одбрана“ и државни службеник Данијела Марјановић из Одељења за информисање Управе.

У сусретима са Робертом Роховићем, портпаролом министра одбране Пољске, пуковником Тадеушом Колођејшиком, Аном Дуролек, Аном Клиш и Дагмаром Јарославском из Департмана за информисање и односе са јавношћу, пуковником Силвестером Михалским, портпаролом начелника Генералштаба пољске армије, и Марекот Сарјуз-Волским, директором и главним и одговорним уредником листа „Пољска збројна“, размењена су искуства о спровођењу политике информисања и односа с јавношћу, сарадњи са медијима, интерном информисању, издавачкој делатности и односима са широм друштвеном заједницом. Посебно је било речи о промотивним кампањама за професионализацију које се ове године спроводе у Пољској и Србији и значају Интернет презентација министарства и војске у комуникацији са јавношћу.

Радна група Управе за односе с јавношћу разговарала је и са представницима Оперативне команде пољске армије, која је одговорна за планирање и организацију здружених операција и реализацију задатака у вези са ангажовањем пољских контингената у мировним мисијама (Пољска тренутно има око 4.100 војника ангажованих у мировним операцијама широм света). Главна тема разговора била су искуства портпарола Оперативне команде и официра за информисање у мировним мисијама посебно у различитим кризним ситуацијама.

Обострано је оцењено да је размена искуства била врло корисна и да има простора за проширивање сарадње у различитим областима. ■

С. М. М.

## ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР СПАСОЈЕВИЋ НА КОНФЕРЕНЦИЈИ SEDM

Државни секретар Душан Спасојевић предводио је делегацију Министарства одбране Републике Србије на министарској конференцији Процеса сарадње министара одбране земаља југоисточне Европе – SEDM, која је организована 7. и 8. октобра на Охриду.

Учесници овогодишњег састанака разговарали су о унапређењу сарадње у области одбране и регионалној стабилности.

На скупу је државни секретар Спасојевић нагласио значај Процеса SEDM у јачању регионалног мира и стабилности и истакао да су Министарство одбране и Војска Србије у томе „најјачи и најпоузданији партнер“. Република Србија, рекао је државни секретар, опредељена је да у оквиру Процеса SEDM заједнички делује са осталим државама и доприноси јачању националне, регионалне и глобалне безбедности.

– Главна претња миру и стабилности у региону јесте нерешен статус јужне српске покрајине Косово и Метохија – нагласио је Спасојевић и додао да се Србија залаже да се питање КиМ реши преговорима и конзентусом што ће довести до решења прихватљивог за обе стране.



Током конференције, на којој је учествовало 16 земаља, државни секретар Спасојевић имао је низ билатералних сусрета током којих је истакао да се Србија на конструктиван начин бори за своја права у УН, тражећи мишљење Међународног суда правде.

У разговорима су такође разматрана питања у области билатералне војне сарадње и безбедносно-политичке ситуације у региону. ■

В. П.

## ПРЕДАВАЊЕ ИЗАСЛАНИКА ОДБРАНЕ САД

У организацији Института за стратегијска истраживања Сектора за политику одбране Министарства одбране, 9. октобра у касарни „Бањица 2“ у Београду, изасланик одбране Сједињених Америчких Држава пуковник Ерик Вон Терш одржао је предавање о америчком виђењу кризе у региону Кавказа.

Предавање, коме су присуствовали припадници Министарства одбране и Војске Србије, отворио је начелник Института пуковник др Михајло Басара.

Пуковник Вон Терш изложио је детаљно, са војног становишта, виђење руских и грузијских акција, али могуће лекције које из тог конфликта могу да извуку планирани будућих сукоба.

На крају предавања, амерички изасланик одбране одговарао је на питања слушаца. ■

С. Ђ.



МИНИСТАР ШУТАНОВАЦ  
УРУЧИО КЉУЧЕВЕ  
ВОЈНИХ СТАНОВА

## НОВИ СТАНАРИ НА БЕЖАНИЈСКОЈ КОСИ

Почетком октобра, 26 породица пензионисаних и садашњих припадника Министарства одбране и Војске Србије уселило се у нове станове, чија је изградња започела 1992, а још 80 станова на тој локацији биће спремно за поделу до краја године. У Београду, али и осталим градовима Србије, у 2009. очекује се завршетак око 400 станова за старешине и цивилна лица из система одбране.

У насељу Бежанијска коса министар одбране Драган Шутановац уручио је 6. октобра кључеве за 26 станова пензионисаним и садашњим припадницима Министарства одбране и Војске Србије. Изградња станова на тој локацији започета је још 1992. године, али је више пута прекидана. Крајем 2007, наредбом министра одбране, настављени су грађевински радови.

Од 26 станова, 20 је додељено породицама пензионисаних припадника Министарства и Војске. До краја године биће усељено више од 80 станова, а наредне године очекује се завршетак још око 400 станова, чија је изградња започела пре неколико деценија.

Министар Шутановац нагласио је да се станови за припаднике система одбране неће градити само у Београду већ и у осталим градовима Србије.

– У току су интензивни преговори са Грађевинском дирекцијом Србије о размени војне имовине, али и са локалном самоуправом, која се може обратити Министарству одбране уколико је заинтересована за реализацију *Мастер плана*. Тек тада, према процени пореских органа Републике Србије, можемо договарати размену имовине за непокретности, односно станове или новчана средства – рекао је министар Шутановац и додао да се продаја војне имовине не одвија онако како то жели Министарство одбране.

– Јавност треба да зна да је то понајмање питање нашег министарства, јер су у пројекат укључени и Министарство финансија, Пореска управа, али и Дирекција за имовину Републике Србије. Нажалост, мораћемо пронаћи неко решење које ће тај посао убрзати, јер данас имамо више стотина припадника Војске који обезбеђују неперспективне објекте, што је веома скупо, а старешине се могу ангажовати на другим војничким задацима – истакао је министар одбране.

Према његовим речима, напредује и пројекат стамбеног збрињавања припадника Министарства одбране и Војске Србије кредитирањем. До сада се више од 400 старешина пријавило на тај конкурс, а око осамдесет је већ добило потврдан одговор. То ће, истакао је министар Шутановац, бити пројекат за 21. век, јер ће припадници система одбране у будућности имати довољна новчана примања да могу стамбене потребе решавати субвенционисаним кредитима.

Министар Шутановац био је први гост породице Алановић. Како ред налаже, у нови стан Слободана Алановића, војног намештеника из касарне у Јакову, није ушао празних руку. Најмлађи члан породице, дванаестогодишњи Марко, повео га је одмах у своју собу.

– Видите, ово ће бити моја соба, а до сада је никада нисам имао – узвикнуо је срећно.

Алановићи су на први војни стан чекали дуже од 20 година.

Супруга пензионисаног припадника Војске Љубомира Станковића, који је такође добио кључеве од стана, каже да су на стан одговарајуће квадратуре чекали 18 година. Пре тога су са двоје одрасле деце и унуцима становали у малом стану на Новом Београду.

Невена Обрадовић радила је дуже од 20 година у Војно-техничком институту. После осам година чекања добила је први пут двособан стан. Радује се што ће са две ћерке, зетом и унуком коначно имати довољно простора.

Војни пензионер Томислав Ристић службовао је некада у Словенији, а у Београд је дошао 1991. године. Са супругом, ћерком и сином био је годинама подстанар у Калуђерици. Почетком 2001. године добио је решење за нови стан. Како каже, већ је био изгубио сваку наду да ће решити стамбени проблем. Са породицом се коначно усељава у нови стан.

Анђела Нишић, супруга пензионисаног авијацијског пуковника, не скрива радост што је после седам и по година добила стан одговарајуће величине. Трочлана породица Нишић живела је најпре у Задру. После доласка у Београд била је привремено смештена у војном објекту на Жаркову. ■

В. ПОЧУЧ

Снимили Ј. МАРЈАНОВ и Д. ГОЛ





Пише  
Љубодраг  
СТОЈАДИНОВИЋ

# ИЗДАЈА БРАТСТВА

**П**ре пет-шест година позвахе ме Црногорци да гостујем у некој вечерњој емисији. Читав сат, и то сам! Више се и не сећам о чему је било речи, све што се тада збивало неважно је. Али у оба правца, са техничким слетањима у Тивту, возио ме је „фокер-100“, аероплан компаније „Монтенегроерлојнз“.

Поред мене је у одлазном правцу седео познаник из „Шуматовца“, Црногорац, коме сам знао лице, али не и име. Па ми у свом јонговском страху од летења тај чо'ек рече да се једва усудио да седне у „фокер“, који и нема уређаје за навођење, него кад га виде осматрачи да надлеће Ловћен и креће према Тивту, они надигну галаму: „Еееј, пазииии, ево га иде фоооооооооо, наилази да се спушћа!“

Зато је мој сапутник више волео да лети „Јатом“, који, брат-брату, није ништа бољи! Само је већи, па га виде и не деру се опсервери ка контролном торњу. Мој познаник ми се похвалио како је од рођења Србин од Васојевића, и да не мрда из Београда, осим два пута месечно, како га племе не би заборавило.

Увече, после тог гостовања, сретох се са неколико бивших официра и генералом Недељком Бошковићем. Седели смо у једној кафани, а они су причали углавном о Српству. Образ, чојство, јунаштво и част су се подразумевали. Сваки од њих је са собом, на розним zgodним местима вукао најмање два ливора. Генерал ми је објаснио да му један (ливор) служи за самоодбрану, други је као трофејни, и још га је праћед негде затако у боју, а трећи је за сваки случај.

Пожалих се да ја такве ствари не носим, јер су ми некако ђавоља работа, кад сва четворица (толико их је било), гракнуше: „А шта ће то теби, јадан?!“

Тада смо још били иста држава. Касније смо еволуирали у државну заједницу. На челу заједничке војске, колико се сећам, беше Свето Маровић, кардиналски миран човек из Будве. Света сам лично познавао, он је мене оспљывао са „пуковниче“, а ја њега са „председниче“. Није тешко бити пуковник без војске, као ни председник „државне заједнице“. У неко доба, прозвасмо недужнога Свету „малим Месићем“, јер се залагао за растурање државе и раздвајање војске којој је формално командовао.

**Д**ржаве се осамосталише, војске раздвојише. Ни смо успели да вратимо авионе који су остали на Голубовцима. Скандал око борбених летилица које су нам заробила браћа трајао је неколико дана. Ионако то никада „полећети неће!“ Остао је музеј под ведрим небом, сећање на време кад су заједно летела „два разрока ока у глави!“ Народ је, крајем осамдесетих, занесен новим лидерима певао новокомпоноване политичке шлагере: „Нико не сме да нам дира, Слобу, Мила и Момира!“

Пуковник Милан Комар, подморничар по занату, тврдио је како је сва пловила за Ратну морнарицу купила Србија. Али, како превући лађе у слив Мораве, подморничар није могао одмах да се сети, него је писцу ових редова објашњавао колико смо ми Срби, потрошили за ракетне и патролне чамце, подморнице, минополагаче, миноловце и реморкере. Дали смо све, као да је Кумбор у Сталаћу. И шта сад? Ко је Ма-

ђарској и Србији крив што немају море, а у адмиралима не оскудевају?

Тако је то у браку и деобном билансу. Нема правде, јер да је има, не би било ни брака! Али шта би са оном тројицом око којих су песници и народ помили језике да их сместе у вечите песме. Онај поета, бард улагивачке поезије, овакав је стих написао о Милошевићу после говора у Косову Пољу, и епске реченице: „Нико не сме да вас бије!“ Ево, дакле стиха тог чувеног обожавања: „И стиже млад, леп говорник са наокстрешеном косом...!“

„Млад и леп“ говорник је отишао у своју пожарвачку историју, а Косово у неизвесност.

Момир је ту негде, час у Београду, час у Подгорици. Виђао сам га у кафани Клуба књижевника. То више није онај млад енергични асистент на економском факултету, који се упустио у архитектуру црногорске будућности са Љубишом Станковићем. Не стигне, не дају му, не жели више да види кума Мила, коме је крстио децу. А и Мило је њему! Кумство је овде, а и тамо, најпоузданији знак да ће (кумство) да пукне, јер поузданијих знакова и нема.

**Н**ајдаље је догурао Мило Ђукановић. И најраније. Већ у 29. години био је премијер Црне Горе. Из неког шареног, теткином руком плетеног цемпера ускочио је у скупа одела, и из њих више није излазио. Пре него што је раскинуо кумство са Момиром, одрекао се и политичког идола Милошевића.

Једно време се „повукао“ у бизнис, где му је веома добро ишло, продао је неку банку брату, а себи купио другу, нашао се на италијанским листама мафијашких босова, али је све то преживео и вратио се својој највећој страсти која опија више од свега, а то је власт.

Он је „кум“ цетињског признања самосталног Косова, човек који је образложио зашто се баш тако морало и никако друкче.

Србија је акт цетињско-подгоричке владајуће групе доживела као издају братства, кумства, традиције и чојства. И Његоша и Марка Миљанова, свих оних епских предања на којима је живео српско-црногорски мит о „нераскидивим спонама међу једним те истим народом“. Само нас брда деле. Стене и велике воде, камење и сунце које греје Будву, Боку, Бар, Улцињ.

Црна Гора је живела у Србији (буквално) више деценија. Дала нам је на хиљаде директора, министара, генерала, премијера, читава непотистичка братства која су владала у резервној отаџбини. Још нисам срео Црногорца у Београду који није био неко! Ако, тако је требало, Србија је склона да прими све што је најбоље, чак и трансфузију „плаве крви“ Српства иза брда. Уживао сам више лета у Будви међу пријатељима које тамо имам, који нису ни Срби ни Црногорци, него само људи.

Они који су стигли да буду Срби и Црногорци по потреби, знају зашто су то чинили. Њима су обадве отаџбине доступне, ако већ нису у стању да одреде снагу исконске љубави.

Србија у Црној Гори је живела само у срцима и разуму. И то је довољно. Не би ваљало да нас, обичне људе, подели неразум који нас је већ делио. ■

Србија је акт цетињско-подгоричке владајуће групе доживела као издају братства, кумства, традиције и чојства. И Његоша и Марка Миљанова, свих оних епских предања на којима је живео српско-црногорски мит о „нераскидивим спонама међу једним те истим народом“.

## ГЕНЕРАЛ ПОНОШ ПРИМИО КОМАНДАНТА СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА ТУРСКЕ



Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош примио је 9. октобра команданта Специјалних снага ОС Турске генерал-потпуковника Сервета Јурука.

Двојица генерала разговарали су о билатералној војној сарадњи Србије и Турске, са акцентом на будућој сарадњи у области обуке, пре свега заједничким активностима специјалних јединица две војске. ■

## ЦЕНТРИ ЗА УЧЕЊЕ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА У НОВОМ САДУ И ПАНЧЕВУ

У оквиру PELT програма оспособљавања и тестирања припадника Војске Србије у области енглеског језика по стандарду STANAG 6001, који представља партнерски пројекат Министарства одбране Србије и донатора из министарства одбране Данске, Холандије, Норвешке и Велике Британије, 9. октобра у Првој бригади КоВ отворен је регионални Центар за самостално учење енглеског језика.

Отварању новосадског регионалног центра, поред начелника Управе за обуку и доктрину ГШ ВС генерал-мајора Петра Ђорнакова, присуствовали су и представници Команде КоВ, војни и дипломатски представници Краљевине Данске, Краљевине Холандије, Уједињеног Краљевства, те представници града Новог Сада.

Центар у Новом Саду је шести по реду после Ниша, Врања, Краљева, Пожаревца и Панчева. Очекује се скоро отварање временом опремљеног центра за учење енглеског језика и у Генералштабу ВС, а планира се отварање таквих центара и у Авијацијској бази на аеродрому у Батајница и на ВМА у Београду.

Центар је смештен у новосадском Клубу ВС и опремљен је компјутерима са најсавременијим софтвером за учење енглеског језика, сталном Интернет везом са могућношћу учења и контакта с наставницима „на даљину“, богатом библиотеком Оксфордских, Лонгманових, Мекмиланових и других језичких издања.

И у касарни „Растко Немањић“ у Панчеву, 2. октобра, свечано је отворен Центар за самостално учење енглеског језика. ■

Б. М. П. – М. И.

## ДАН СЕДМОГ ЦЕНТРА ЗА ОБУКУ

Припадници Седмог центра за обуку свечано су обележили 7. октобар – дан јединице, у знак сећања на исти датум 1918. године када је српска војска ослободила Лесковац. Свечаности су присуствовали пуковник Маринко Павловић из Команде за обуку, команданти других центара за обуку и представници власти из Лесковца.

У свом обраћању командант Седмог центра за обуку пуковник Мијодраг Ђуровић нагласио је да припадници тог састава улажу максимум напора у што квалитетније извођење обуке са младим војницима. Поводом празника, већем броју припадника Центра додељена су признања и награде. ■

З. М.

# БРЗО РЕАГОВАЊЕ НА ВОДИ

Речној флотили Војске Србије уручена је војна застава, на свечаној одржаној 2. октобра, на обали Дунава, на везу новосадског Београдског кеја. Предајући заставу команданту РФ капетану бојног брода Небојши Јаксимовићу, начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош, у својству изасланика председника Републике Србије, истакао је да је опредељење да понтоњерске јединице изађу из састава Прве бригаде КоВ и буду у саставу Речне флотиле произошло из искустава из обуке и функционисања јединица након реорганизације Војске Србије спроведене током 2007. године.

– На овај начин под једну команду стављамо све снаге које своје задатке извршавају у захвату унутрашњих пловних путева. То нам омогућава ефикасно извршавање обавеза, посебно у оквиру треће мисије Војске Србије, а то је супротстављање природним и технолошким катастрофама – рекао је генерал Понош и нагласио да оваква организација Речне флотиле гарантује брзо реаговање у спасавању људи и материјалних добара и пружању помоћи другим бродовима у случају пожара, хаварија и других незгода на пловним путевима.

– Имајте на уму да сте ви једина јединица ове врсте у Војсци Србије и да за вас немамо алтернативу – истакао је генерал Понош, изразивши уверење да ће јединице Речне флотиле, које брину о безбедности на преко 1.600 километара унутрашњих пловних путева, а размештене су у Новом Саду, Београду и Шапцу, задатке обављати одговорно и професионално.

По новој организационој шеми Речна флотила је јединица која, поред команде са командном и логистичком четом, има два речна одреда са петнаест бродова и чамаца разних намена, два понтоњерска батаљона и у могућности је да се поред класичне војне компоненте прилагођава новим изазовима и тренду развоја речних снага подунавских земаља.

Свечаности у Новом Саду присуствовали су и командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић, представници Министарства одбране, Генералштаба ВС, команданти бригада, градоначелник Новог Сада Игор Павличић, представници локалне самоуправе, Српске православне цркве и други гости.

Припадници Речне флотиле приредили су дефиле који су са великим интересовањем посматрали и бројни Новосађани. ■

Б. М. ПОПАДИЋ

## ОБЕЛЕЖЕН ДАН ТРЕЋЕ БРИГАДЕ

У касарни „Књаз Михаило“ у Нишу свечано је обележен 7. октобар – дан Треће бригаде Копнене војске. Свечаности су присуствовали и помоћник министра одбране за људске ресурсе др Бојан Димитријевић, заменик команданта Копнене војске генерал-мајор Александар Живковић и градоначелник Ниша Милош Симоновић.

Честитајући празник генерал-мајор Александар Живковић нагласио је да су они својим активностима у изградњи борбене готовости дали велики допринос укупним оперативним способностима Копнене војске и изразио уверење да ће и у будућности наставити са професионалним и ефикасним радом. Командант Треће бригаде пуковник Чедомир Бранковић рекао је да су пред том јединицом нова искушења и изазови у извршавању бројних и по садржају различитих задатака, посебно из области обуке, која се организује и изводи по новим стандардима.

Том приликом, помоћник министра одбране за људске ресурсе др Бојан Димитријевић отворио је Спомен-собу Треће бригаде Копнене војске. ■

З. М.



## ДЕЛЕГАЦИЈА ЛАКЕ АВИЈАЦИЈЕ ФРАНЦУСКЕ У ПОСЕТИ ВИПВО

Делегација Лаке авијације Копнене војске Француске, која је прошле седмице боравила у четвородневној узвратној посети Ваздухопловству и противваздухопловној одбрани Војске Србије, посетила је аеродром у Батајници. Госте из Француске примио је заменик команданта ВиПВО Војске Србије бригадни генерал Небојша Ђукановић.

Током боравка на аеродрому представници француске Лаке авијације КоВ присуствовали су презентацији организације, структуре, намене и задатака ВиПВО у Војсци Србије, посебно службе за трагање и спасавање. Они су затим обишли 204. авијацијску базу, где их је примио командант бригадни генерал Мирко Вранић.

Делегација из Француске обишла је и дежурну јединицу 101. ловачко-авијацијске ескадриле и присуствовала презентацији рада у 252. мешовитој ескадрили.

Званична посета француске војне делегације уследила је након прошлогодишњег боравка наших пилота у школској авијацијској бази у Прованси. ■

Д. Г.



## РАКЕТАШИ У СРЕМУ

Други ракетни дивизион ПВО из састава 250. ракетне бригаде извео је почетком октобра тактичку вежбу *Јесен 2008*.

Ракеташи су свечарску атмосферу с краја септембра, када су обележили Дан рода артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства Војске Србије, заменили буком радарских система и лансирних уређаја, са задатком да оборе што више циљева у ваздушном простору.

Уз артиљеријско-ракетне саставе на вежби је учествовала и авијација. Откривање, праћење и симулација уништавања циљева у ваздуху, поред локација на којима су јединице распоређене у миру, одвијала се, како се то војном терминологијом каже, и на резервном ватреном положају, у околини сремског села Прогар.

У раним јутарњим часовима 8. октобра, Прва батерија Другог дивизиона из Јакова, управо она која је 1999. године оборила авион F-16 и невидљиви F-117A, заузела је планиране положаје.

Иако припада техници друге генерације, *нева*, која је модерна модификованим електронским системима, била је успешна захваљујући добро обученим борбеним послугама.

Тактичком вежбом *Јесен 2008* заокружена је обука војника јунске генерације те артиљеријско-ракетне јединице. ■ М. В.

## ОБУКА ВОЈНИКА НА ПОЛИГОНУ ПЕТИ ПУК

Септембарска генерација војника Четвртог центра за обуку у Ваљево, која војни рок служи у касарни *Војвода Живојин Мишић*, реализовала је недавно седмодневно стационарно логоровање на полигону *Пети пук*.

Према речима команданта Четвртог центра пуковника Драгослава Спадаковића, војници су на полигону увежбавали садржаје из области тактичке и ватрене обуке, који су планирани у том периоду индивидуалног оспособљавања. Надаље ће обуку за војноевиденцијску специјалност за коју су регрутовани наставити у центрима за стручно-специјалистичку обуку Војске.

Како су оценили надлежни из Батаљона за обуку Центра, најуспешнија на логоровању била је чета капетана Игора Стаменковића, а у рангу нижих јединица вод којим командује потпоручник Бобан Костић.

До сада је у Четвртом центру за обуку, из састава Команде за обуку Војске Србије, за основне војничке дужности оспособљено више од 4.000 војника. ■ Д. С.



Снимио М. ШИЉКОВИЋ

# НОВА ЛИДЕРСК

Завршетком првог курса за усавршавање главних подофицира у Војсци Србије окончана је уводна фаза у стварању подофицирског кора, једног од најважнијих предуслова у професионализацији и Војске. Сувишно је данас трошити речи на доказивање тврдње да су подофицири веома значајни за сваку војску и војну организацију, баш као што је бескористан њихов жал за временом у коме су имали много важнију улогу од оне коју остварују последњу деценију-две.

Добронамерним критичарима не треба много аргумената да би доказали тврдњу по којој нарушавање стварне снаге и моћи једне војске почиње слабљењем улоге и значаја њеног, у извесном смислу, најстручнијег и најоперативнијег специјалистичког дела – подофицирског кадра. Нема никакве сумње да професионални војник, за разлику од досадашњих, рочних, жели и може да поштује само добро оспособљеног, спремног и стручног командира, „од себе боље“. А таквих подофицира, од укидања средњих војних школа и центара за њихово једног дишње оспособљавање, у нашој војсци је све мање.

Пошто је, осамдесетих и деведесетих година прошлог века готово уништен најбројнији, средњи слој једне, за свако друштво и државу, веома важне, војне професије, њихове дужности и задатке почели су да обављају официри, што се, на крају крајева, показало контрапродуктивно.

По свему судећи, то време је за Војску Србије неповратно прошло. Опредељење наше државе за професионализацију војске подразумева сасвим нову улогу и подофицира и професионалних војника, од којих ће се, у највећој мери будући подофицири и регрутовати. Недавно завршен шестомесечни курс за оспособљавање главних подофицира у командама бригаде, оперативним командама и Генералштабу Војске Србије отворио је врата стварању подофицирског кора, који ће, са своје стране, омогућити увођење и развој сасвим нове, квалитетније улоге подофицира у војној организацији.

Бољи познаваоци војске и војног заната рекли би – барем повратак праве, некадашње улоге, коју су подофицири имали онда када се војска са ових простора убрајала међу најспремније армије у Европи. Несумњиво велики значај подофицира у развоју сваке војске потврђује се и њиховим одлучујућим доприносом индивидуалној обучености (професионалних) војника и борбеној оспособљености нижих састава.

## САРАДНИЦИ КОМАНДАНАТА

Према речима генерал-мајора Петра Ћорнакова, начелника Управе за обуку и доктрину Генералштаба Војске Србије, подофицири ће убудуће бити „регрутовани“ од најбољих професионалних војника, што подразумева њихово стално усавршавање и доказивање.

– Време у коме смо себи дозвољавали луксуз да нам најспособнији и најпродуктивнији подофицири, попут заставника са двадесет година радног искуства, таворе по магацинима или радионицама, чекајући пензију, остало је иза нас. За тако нешто у Војсци Србије немамо ни времена, а ни људи. Професионална војска, каквој тежимо, подразумева из основа другачију улогу подофицира, поготову оних најбољих међу њима, првих у четама и главних у командама бригада, Копнене војске, ВиПВО и Генералштабу. Новим концептом њихове улоге и значаја предвиђено је да буду први сарадници команданата у оним областима за које су надлежни, а то су индивидуална обука, статус подофицира и војника и њихов професионални развој. После шестомесечног интензивног курса за усавршавање главних подофицира и четири петонедељна течаја за оспособљавање првих подофицира завршена је прва, концептуална фаза у стварању и развоју нове улоге подофицира у Војсци Србије. Њихов одлазак у јединице представља нови, практичан корак у остваривању пројекта подофицирског кора. Ми смо тај концепт системски већ поставили изградом Правилника и дефинисањем њиховог места и улоге у професионалној војсци. Сада нам је остало да га и практично реализујемо

Снимио Ј. МАРЈАНОВ



# А У Л О Г А

## ВИСОК НИВО СТРУЧНОСТИ

Курс за усавршавање главних подофицира у Војсци Србије траје од 14. априла. Током претходних шест месеци они су изучавали садржаје из девет предмета, од којих издвајамо управљање обуком, као сасвим нови концепт у планирању и извођењу индивидуалне обуке, управљање ресурсима, људским и материјалним, на један сасвим нови начин, вештине комуникације у кризним и редовним ситуацијама, што је подразумевало израду презентација, саопштења, организовање брифинга, уједначавање обраћања јавности...

Наравно, нису заборављене ни рачунарске вештине, па су сви полазници курса добили ECDL сертификат за четири рачунарска програма, а савладали су и основе енглеског језика. Најомиљенији предмет био им је психологија, из које су научили нешто више о међуљудским односима и психолошкој превенцији ванредних догађаја. Посебну пажњу поклонили су изучавању међународног хуманитарног права и улози подофицира у поштовању прописа из те области.

Током шестомесечног курса будући главни први подофицири у командама бригада, оперативним командама и Генералштабу имали су прилику да од главних подофицира из македонске, канадске и америчке војске чују с каквим се проблемима они сусрећу у обављању својих дужности и задатака. Сличну прилику имали су и полазници петонедељних курсева за прве подофицире, реализованих у Другом центру за обуку у Панчеву.

променом односа на релацији војник–подофицир–официр – каже генерал Ђорнаков.

Увођење подофицирског кора јесте један од тежишних задатака, јер доноси промене у неколико области живота и рада у Војсци Србије, мења одређене односе и релације и обезбеђује нову улогу подофицира у обуци и линији командовања. Упозоравајући да нова улога подофицира у процесу командовања не значи образовање упоредне командне линије, већ подршку команданту у већ постојећем ланцу субординације и командовања, генерал Ђорнаков истиче да ни најуспешнији команданти не треба да се лише саветодавног мишљења најкомпетентнијих, најстручнијих и најискуснијих подофицира у средини којом руководе.

– Први подофицири у четама и главни у батаљонима, базама и командама бригада, КоВ, ВиПВО и Генералштабу представљају најкомпетентније подофицире за процену нивоа индивидуалне обучености у јединици, реализацију статусних питања својих потчињених и њихов професионални развој, истиче генерал Ђорнаков.

– Они су истовремено најближи сарадници командира и команданата, а то, кад је реч о главном подофициру у Војсци Србије, значи и начелника Генералштаба, у оним областима за које су надлежни и које су Правилником јасно дефинисане. Првенствена бригаа првих и главних подофицира јесте обука војника, без обзира на то у којој су фази обуке, да ли су на њеном почетку, или су већ савладали ниво који им омогућава да извршавају одређене задатке. У нашим центрима за обуку већ смо прешли на инструкторски систем обучавања, што значи да су подофицири сада инструктори и сертификатори обуке, с правом и овлашћењима да оцене ниво обучености појединца. То је до сада било у надлежности командира, па нисмо имали јасна разграничења између извођача обуке и онога који вреднује њен ниво и квалитет реализације.

Промене су толико дубоке да заиста омогућавају реалан увид у стварни ниво обучености не само војника већ и јединице, што је и био њихов смисао, најважнији циљ. Сада нема средњих оцена обучености војника, које најчешће нису много говориле о достигнутом нивоу

оспособљености јединице за извршавање задатака. Управо о том, достигнутом, нивоу оспособљености војника, тимова и јединица, веома важну (процену) командирима и подофицирима, командирима тимова, одељења, водова и која, у највећем броју случајева, веома успешно могу да се решавају на нивоу подофицира. Висок ауторитет, лични интегритет и лидерске особине на којима се инсистира у избору водећих подофицира, омогућавају им да све евентуалне спорове својих потчињених решавају без већих тешкоћа и ангажовања командне структуре која се о свему извештава. Водећи подофицири су, дакле, носиоци дисциплине и успостављања професионалних стандарда за војнике и подофицире у целини.

Други сет питања о којима опредељујуће мишљење дају први и главни подофицири везан је за међуљудске односе који владају међу професионалним војницима и подофицирима, командирима тимова, одељења, водова и која, у највећем броју случајева, веома успешно могу да се решавају на нивоу подофицира. Висок ауторитет, лични интегритет и лидерске особине на којима се инсистира у избору водећих подофицира, омогућавају им да све евентуалне спорове својих потчињених решавају без већих тешкоћа и ангажовања командне структуре која се о свему извештава. Водећи подофицири су, дакле, носиоци дисциплине и успостављања професионалних стандарда за војнике и подофицире у целини.

На крају, трећа група питања која код нас још није актуелна, јер немамо професионалну војску, јесте брига о статусним питањима и каријери професионалних војника која ће, у највећој мери, бити у надлежности првих и главних подофицира. С обзиром на то ће се будући подофицири Војске Србије бирати међу професионалним војницима, логично је да одлучујућу улогу у тој селекцији имају водећи подофицири. Већ следеће године почињемо с обуком професионалних војника најпре на лидерским курсевима, а затим и са оспособљавањем десетара на курсевима за дужности водника. То значи да се професионалним војницима пружа прилика да напредују до степенице која ће задовољити не само потребе службе, што постаје један од најважнијих критеријума у развоју професионалне каријере подофицира, већ и њихове личне амбиције. С обзиром на склоности најбољим професионалним војницима биће омогућено да се усавршавају у стручном, техничком, или командном правцу. Тиме се могућности за напредовање подофицира приближавају официрским, каже генерал Ђорнаков.

## НЕПРЕКИДНО УСАВРШАВАЊЕ

Резултати рада професионалних војника и будућих подофицира пратиће се непрекидно и најбоље међу њима имаће прилику за перманентно образовање и напредовање. За поједине чинове они ће извршавати одређене облике усавршавања као предуслов за останак у служби. Подофицири који своју каријеру виде у оквиру техничких служби биће специјалисти прве и друге класе, док ће се они који своју професионалну будућност виде у командној линији, оспособљавати за остваривање улоге првих и главних подофицира.

Предвиђена су четири нивоа њиховог оспособљавања, од базичног курса, преко напредног и штобног, до овог који су управо завршили главни подофицири.

У том смислу речи начелника Генералштаба ВС генерал-потпуковника Здравка Поноша, изречене на свечаности организованог поводом завршетка првог курса за усавршавање главних подофицира, по којима ће најбољим подофицирима бити доступни и највиши официрски, па чак и генералски чинови, бацају сасвим ново светло на улогу, значај и будућност подофицира у Војсци Србије. Не само у мотивационом смислу, већ и у реалном, статусном.

## ТРЕЋИ КУРС ЗА ПРВЕ ПОДОФИЦИРЕ

У Клубу Војске у Панчеву полазницима трећег курса за прве подофицире Војске Србије 3. октобра уручена су уверења о завршетку тог облика усавршавања.

Трећи курс, који је трајао пет недеља, завршила су 34 подофицира Војске Србије. Најуспешнији на стручној обуци били су старији водници прве класе Владан Аврамовић и Живан Трбољевоц, заставник Зоран Драгољевић и старији водник прве класе Маријан Пиљић.

До сада су курс за прве подофицире завршила 63 припадника Војске, а четврти курс почео је 13. октобра, такође у Другом центру за обуку. До краја године реализоваће се и пети курс за прве подофицире, чиме ће бити задовољене потребе јединица Војске Србије за таквим кадром.



– Тиме се постиже неколико ствари, напомиње генерал Ђорнаков, веома важних за развој професионалне војске. Непрекидним усавршавањем и образовањем постижемо висок ниво компетенција и знања главних подофицира за области и питања за које су надлежни, приморавамо их на перманентно оспособљавање и доказивање способности и развијамо основу за квалитетно другачију организацију и реализацију обуке у јединицама. Исказујући лични интегритет, знање, лидерске особине и самоиницијативу, подофицири стичу ону меру упорности, радозналости и истрајности која обећава њихов успех и на другим, вишим дужностима.

Продужавајући свој професионални уговор и каријеру у војсци, најбољи подофицири дају значајан допринос и њеном развоју и ефикасном остваривању предвиђених задатака и мисија. Професионална војска не трпи ни најмању дозу учаурености и самозадовољства. Зато ће се од подофицира, поготову водећих, непрекидно тражити све више и више. Али ће се у њих и улагати.

Промене које предстоје одласком главних и првих подофицира у јединице Војске Србије и њиховим ступањем на нове дужности свакако улазимо у нову фазу трансформације Војске. Основни генератор њене даље професионализације постају врхунски оспособљени подофицири, спремни да одговоре и најсложенијим захтевима команде и струке. Од њиховог знања, способности, радозналости, природне тежње за успехом и доказивањем зависиће не само то на какав ће пријем наићи, већ и колико ће постићи у односима с командантом и претпостављеним официрима. Што скорије образовање подофицирског кора могло би бити кључни чинилац њиховог успеха у остваривању веома одговорних и сложених задатака, посебно у остваривању саветодавне улоге у области обучавања.

## РАЗГРАНИЧЕЊЕ НАДЛЕЖНОСТИ

Управо због евентуалних тешкоћа које главни и први подофицири могу имати на почетку свог рада, образовање подофицирског кора, према речима генерала Ђорнакова, постаје приоритет.

– Питање како ће официри, командири јединица, да прихвате прве и главне подофицире представља малу непознаницу, коју покушавамо да разрешимо упоређујући нека искуства стечена у разговорима с представницима страних армија, главним подофицирима који су гостовали на нашем курсу за оспособљавање главних подофицира. Од њих смо чули да јасно разграничене надлежности знатно помажу у отклањању неспоразума. Предвиђено је да командири и команданти од првих и главних подофицира добијају сва потребна веома компетентна мишљења и сазнања која су им потребна у командовању. Водећи подофицири ће добити постављење, канцеларију, која је у командантовој близини, али оно што је важно – они нису секретари команданта. Они у то не смеју да се претворе, по инерцији, или командантовој евентуалној пројекцији.

Први и главни подофицири имају прецизно дефинисану улогу, као један од командантових помоћника за области за које су надлежни, а то су индивидуална обука и подршка командовању. Ван тога први и главни подофицири не треба да иду. С друге стране, они не смеју да се понесу новом улогом и командантовом близином, односно приликом да често с њим комуницирају, па да изађу из својих компетенција. То може да буде

проблем, будући да немамо развијену традицију у тој области, али се и то отклања образовањем и оспособљавањем првих и главних подофицира, с једне стране, и едукацијом команданата, с друге. Управо у томе видимо потребу стварања подофицирског кора, који ће дати и институционалну снагу и ауторитет водећим подофицирима на новим дужностима.

## ЗНАЊЕ НАЈБОЉИ АРГУМЕНТ

Ипак, најважнији аргумент будућих главних подофицира биће њихово знање и лидерске способности. Искуства из страних армија говоре да висок проценат њихових главних и првих подофицира имају виши, или високи степен образовања. Зашто онда нису у чину официра, било је једно од најчешћих питања полазника тек завршеног шестомесечног курса за главне подофицире Војске Србије. На то питање генерал Ђорнаков одговара једноставно:

– Морамо мењати начин мишљења и схватања улоге подофицира у војсци. Главни подофицири се налазе у сасвим другачијем окружењу од оног које је карактеристично за професионалне војнике и друге подофицире. Они се налазе у ланцу командовања, представљају најјужније представнике своје струке, људи су од највећег поверења команданта, у њиховом најближем окружењу. Истовремено, они су изузетно поштовани међу својим колегама, јер се баве питањима од највишег значаја за њих. Због тога је њихова улога немерљива с улогом просечног официра. То је разлог што у неким армијама главни подофицир не жели да мења статус и постане официр, иако има завршен факултет, па и магистериј. Такве могућности имаће и наши најбољи подофицири.

Они који су професионалну каријеру већ започели на неодређено време наставиће да обављају своје дужности на начин на који су то чинили и до сада, а друга категорија подофицира под уговором, који се у Војску примају на одређено време, од почетка ће знати да им дужина боравка и рада у Војсци зависи од њиховог развоја у служби.

Професионална војска не трпи учаурене, неамбициозне људе. Њен и развој и напредак зависе увелико од оних који се и сами развијају. Најбољи међу њима иду на виши ниво, на штабни, па и на курс за главне подофицире. Сваки нови курс пружа им прилику да заснују нови уговор с војском и тако продуже своју каријеру. Главни подофицир Војске функционише у окружењу начелника Генералштаба, што значи да мора да поседује она знања која умногоме надмашују одређени средњошколски ниво, на који се мисли кад говоримо о подофицирима уопште. Од њих се, дакле, тражи много.

– Ако ми подофицире први пут постављамо у улогу лидера, људи који учествују у процесу управљања на тактичком и оперативном нивоу, онда је јасно да они морају много да знају, да буду веома искусни и компетентни. Стварањем подофицирског кора стварају се услови да одређене подофицирске дужности буду примамљивије и перспективније од појединих официрских. То је до сада било незамисливо у нашој војсци. Бити на врху подофицирске пирамиде, у улози најближег, или једног од најближих командантових сарадника, свакако је велики професионални изазов и професионално постигнуће. То је један од мотива сталног усавршавања и развоја подофицира. Од њих се тражи много, али се много и улаже – сматра генерал Ђорнаков. ■

Душан ГЛИШИЋ

## НАПРЕДОВАЊЕ КАО МОТИВ

Обраћајући се слушаоцима Курса за усавршавање главних подофицира у Војсци Србије, начелник Генералштаба генерал-потпуковник Здравко Понош је, између осталог, рекао да су знања стечена током шест месеци, базирана на искуствима савремених армија, предуслов за остваривање нове улоге и значаја подофицира у Војсци Србије.

– Измењено место и улога подофицира у области командовања и обуке, као и измене у начину обезбеђења војске подофицирским кодром, његовом статусу и професионалном развоју довели су и до промена у њиховом значају у Војсци Србије. Принципи који важе у развоју каријере официра убудуће важиће и у развоју подофицира. Најбољима од њих, после непрекидне селективне обуке, наменских и штабних курсева и перманентног оспособљавања, неопходног за стицање виших дужности и чинова, биће доступни и највиши официрски чинови, укључујући и генералске. На тој статусној компоненти ми ћемо изградити мотив младих људи за приступање Војсци Србије и опредељење за професионалну војну каријеру.

Од главних подофицира, окоснице новог подофицирског кора у Војсци Србије, данас се тражи да буду најискуснији и најкомпетентнији у областима за које су задужени, да поседују оне техничке и тактичке вештине које им омогућавају да постану лидери у својим јединицама — рекао је, поред осталог, генерал-потпуковник Здравко Понош у свом обраћању главним подофицирима Војске Србије.



## ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР СПАСОЈЕВИЋ РАЗГОВАРАО СА НЕМАЧКИМ ДРЖАВНИМ СЕКРЕТАРОМ ШМИТОМ

Државни секретар Министарства одбране Душан Спасојевић разговарао је 3. октобра са парламентарним државним секретаром Министарства одбране СР Немачке Кристијаном Шмитом, који је боравио у посети Републици Србији.

Разматрана су питања из домена билатералне војне сарадње и политичко-безбедносне ситуације у региону.

Парламентарног државног секретара Шмита примио је и начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош. ■



## ПОТПИСАН ПРОТОКОЛ О ДОНАЦИЈИ СОФТВЕРСКОГ ПРОГРАМА „KOSTMOD“

Протокол о донацији софтверског програма за дугорочно планирање система одбране – „Kostmod“ потписан је 9. октобра у Министарству одбране Републике Србије.

Догађају је присуствовао државни секретар Министарства одбране Душан Спасојевић, а протокол су потписали, у име Министарства одбране Србије, начелник Управе за стратегијско планирање бригадни генерал Митар Ковач и Тор Видар Индвиде, у име донатора – Краљевине Норвешке.

Реч је о савременом рачунарском алату који се користи у дефинисању везе између потреба система и неопходних, најоптималнијих финансијских ресурса за њихову реализацију.

На свечаности је констатовано да је и овај протокол потписан у духу осведочене добре сарадње министарства одбране Србије и Норвешке. ■

Б. К.



## САРАДЊА ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ И СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Споразум о сарадњи Војне академије и Српске православне цркве потписан је 7. октобра у Војној академији, чиме је успостављена сарадња у области образовања и васпитања. Споразум су потписали начелник ВА генерал-мајор мр Видосав Ковачевић и, у име Одбора за верску наставу Архиепископије београдско-карловачке, епископ хвостански Атанасије (Ракита).

Према Споразуму, Одбор за верску наставу Архиепископије организоваће у сарадњи са Војном академијом тематска предавања и трибине из различитих области за студенте и слушаоце Војне академије и ученике Војне гимназије ради очувања и неговања народне традиције и духовности. Предавања ће држати универзитетски професори, теолози, психолози, историчари и други.

– За нас овој споразум значи корак ка духовној изградњи студената и официра. Сличне споразуме потписали смо са Београдским и Нишким универзитетом и Полицијском академијом. Истовремено, ово је позив и осталим верским заједницама да се прикључе систему образовања студената ВА. Желимо да све оно што у земљи вреди искористимо како бисмо будуће официре „наоружали“ свим могућим знањима и оспособили их за извршавање сложених задатка који их очекују у данашњем, врло компликованом времену – рекао је након потписивања Споразума генерал-мајор Ковачевић.

Војна академија ће у сарадњи са Одбором за верску наставу Архиепископије организовати и поклоничка путовања за студенте и слушаоце Војне академије и ученике Војне гимназије. ■

С. ЂОКИЋ

## ИЗЛОЖБА РАКЕТНОГ НАОРУЖАЊА У ВОЈНОМ МУЗЕЈУ

У Војном музеју на Калемегдану, 10. октобра, отворена је изложба на којој је приказан развој ракетног наоружања у Војнотехничком институту (ВТИ) у протеклих 60 година.

На изложби је представљено више од осамдесет експоната који приказују континуитет истраживачке делатности у ВТИ. На тај начин могуће је пратити развој од самих почетака, на експерименталним пројектилима и ракетним моторима, до оних средстава наоружања и војне опреме (НВО) која се тренутно налазе у оперативној употреби војске, или су још у фази развоја.

Поред комплетних система, изложене су и њихове компоненте – горива, припале, коморе мотора, упалачи, бојне главе, жирокопи. Сва та средства осмишљена су у ВТИ, а израђена у домаћим фабрикама одбрамбене индустрије.

– Данас можемо с поносом да кажемо да ВТИ има својеврсну школу ракетног наоружања. Та школа се убрја у светски врх. Надамо се да ћемо и даље имати примат у области ракетног наоружања у овом региону, а и шире – рекао је отварајући изложбу начелник ВТИ пуковник проф. др Младен Пантић. Он је истакао да се развој средстава ракетне технике наставља и да је у ВТИ развијен аутоматски ракетни систем који представља врхунско остварење у овој области. ■

М. Ш.



ТАКТИЧКА ВЕЖБА „ГРОМ 2008“

## ИНТЕГРИСАНА ОБУКА

Од 136 циљева, учесници вежбе су погодили 126, што је резултат вредан пажње и добар показатељ обучености старешина и војника Друге бригаде Копнене војске и 98. авијацијске базе



Посматрајући тактичку вежбу „Гром 2008“ на интервидовском војном полигону „Пасуљанске ливаде“ начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош нагласио је да у том тренутку 5.500 припадника Војске Србије борави на логорским просторијама и да је то потврда њеног опредељења да се што више људи укључи у вежбовне активности.

С тим циљем изведена је и тактичка вежба „Ојачани механизовани батаљон на маршу, са борбом у сусрету и преласком у напад, уз бојно гађање ојачаном механизованом четом“, на којој је учествовало више од 300 припадника Друге бригаде Копнене војске, 98. авијацијске базе и 246. батаљона АБХО.

Сегменти вежбе обухватили су приказ тактичких радњи и поступака механизованог батаљона у припреми и реализацији марша у различитим борбеним ситуацијама у којима се јединица може наћи. Комплексност вежбовних активности допринела је остваривању планиране веће интеграције родовских јединица и њиховој увежбаности за садејства у извршавању ватрених и тактичких задатака.

Извиђачки састави су, по замисли, први уочили снаге противника и са њима разменили ватру, а ради прибављања додатних информација ангажована је и авијација за извиђање бојишта из ваздушног простора. После борбе у сусрету, командант батаљона захтева дејства ловачко-бомбардерских авиона „орао“, који убрзо ефикасно гранатирају непријатељску колону. Истовремено дејствују

## НАЈМАСОВНИЈА ОВОГОДИШЊА ВЕЖБА

Обраћајући се учесницима вежбе начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош рекао је да је вежба показала да су припадници Војске Србије оспособљени за извршавање задатака из њене прве и најважније мисије – одбране земље.

Он је указао да је „Гром 2008“ најмасовнија овогодишња вежба у погледу ангажоване технике и нагласио да су на њој претежно учествовали професионални припадници војске.

противоклопни хеликоптери „гама“ и пројектилама прецизно погађају утврђене тачке противника, чиме још једном потврђују значај садејства противоклопних ескадрила са јединицама Копнене војске. Ефикасним „маљуткама“ гађају и оператери са противоклопног лансираног оруђа ПОЛО М-83, а пажњу посматрача поготком у сам центар циља привукао је старији водник Владимир Чалигаловић из 28. моторизованог батаљона Друге бригаде КОВ.

Када су се у ватрену подршку моторизованог батаљона у нападу укључиле посаде „гвоздика“ и минобацача 120 мм, бојишни простор на полигону као да је затреперио од мноштва експлозија и удара пројектила. На таласима дејства подршке припадници напад-



них снага izbiјају на предњу линију фронта, али услед десантирања противничких састава, приморани су да гађају циљеве у ваздушном простору и да дејствују по десантним јединицама. У борбу улазе и резервне снаге батаљона, док тенковски вод ефикасним дејством неутралише хеликоптерски десант. Према замисли вежбе, током борбених дејстава повређен је један члан посаде и оштећен тенк,

што је разлог да стручне службе почну да евакуишу повређене и извлаче оштећену технику.

Кратак приказ тактичке вежбе „Гром 2008“ указује да је том приликом испробан велики број могућих ситуација у борби и да су припадници Друге бригаде Копнене војске и 98. авијацијске базе потврдили своју оспособљеност за одбрану земље.

Оцењујући успешност изведене вежбе бригадни генерал Видоје Живковић командант 2. бригаде КоВ изнео је податак да су од 136 постављених циљева учесници погодили 126, што је, свакако, резултат вредан пажње и реалан показатељ обучености старешина и војника за ефикасну реализацију бојних гађања. У посебном делу вежбе припадници 246. батаљона АБХО, којим командује пуковник Зоран Стојановић, извели су приказ рада деконтаминационе станице и детаљно показали поступке после симулације хемијског удара на тенковску колону.

Вежби „Гром 2008“ присуствовали су и заменик начелника ГШ ВС генерал-потпуковник Милоје Милетић, командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ћирковић, начелник Управе за обуку и доктрину генерал-мајор Петар Ћорнаков, начелник Управе за логистику генерал-мајор Љубомир Самарић, заменик команданта Здружене оперативне команде пуковник Милан Мојсиловић и команданти бригада и самосталних батаљона Копнене војске. ■

3. МИЛАДИНОВИЋ



**Војници Копнене војске  
на Пасуљанским ливадама**

# НАДОГРАДЊА

Бојна гађања ништа не може да замени, зато што је то тренутак у коме се ставља тачка на оспособљеност старешина и војника, а на видело излазе квалитети и слабости претходне обуке. После врло добрих и одличних резултата на програмским и бојним гађањима пешадијских, извиђачких, артиљеријских, оклопно-механизованих и војнополицијских јединица Копнене војске, може се закључити да су војници јунске генерације били добро оспособљени у касарнама.

Од 13. до 23. септембра одржано је завршно логоровање јунске генерације војника Копнене војске на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“. Више од хиљаду припадника Копнене војске демонстрирало је садржаје тактичке и ватрене обуке, како би војници увежбали правилну, брзу, економичну и ефикасну употребу оружја и оруђа, развили физичке способности и издржљивост за живот и рад у теренским условима. Истовремено су се оспособљавали и непосредни извођачи обуке за припрему, организацију и реализацију тактичких увежбавања, вежби и бојних гађања, те за извођење борбених дејстава.

## ■ ПРОВЕРА ЗНАЊА ...

Током логоровања изведено је 39 гађања из наоружања које користе различити родови Војске, два јединачна бојна гађања, два бојна гађања посаде тенка и механизованог одељења и пет тактичких вежби са бојним гађањима. Важно је нагласити да тешки временски и земљишни услови – киша, магла, блато – нису утицали на реализацију активности, тако да је остварено 96 посто планираних гађања и на њима постигнути врло добри и одлични резултати.

Војници из Прве, Друге, Треће и Четврте бригаде КоВ, Мешовите артиљеријске бригаде, Петог батаљона војне полиције и 246. батаљона АБХО имали су на



# ВЕШТИНА



„Пасуљанским ливадама“ све садржаје обуке који нису могли извести на вежбаљистима у својим гарнизонима.

Од команданта логорске просторије и заменика команданта Друге бригаде КоВ пуковника Зорана Ковачевића сазнали смо да су у оквиру тактичке обуке првенствено увежбавани поступци пешадијских састава у нападу и одбрани, рад извиђачких група у различитим условима, деловање артиљеријских батерија у подршци моторизованих јединица, али и дејства тенковских водова и специфичне активности јединица војне полиције. Недостајали су само припадници састава АРЈ ПВО Копнене војске, који своја тренажна и контролно-тренажна гађања циљева у ваздушном простору изводе на војном аеродрому „Батајница“.

Бојна гађања ништа не може да замени, зато што је то тренутак у коме се ставља тачка на оспособљеност старешина и војника, када на видело излазе квалитети и слабости претходне обуке. После програмских и бојних гађања пешадијских, извиђачких, артиљеријских, оклопно-механизованих и војнополицијских јединица Копнене војске, може се закључити да су војници добро родили и у касарнама.

## ■ ГОДИНА ОБУКЕ

Резултати гађања били су врло добри и одлични. Према речима пуковника Ковачевића, посебно су се истакли минобачкачка јединица 21. батаљона из Рашке, коју је предводио капетан Никола Ковачевић, дивизион СВЈР из Ваљева, којим командује потпуковник Александар Васиљевић, и 27. механизовани батаљон из Краљева. Међу појединцима најуспешнији били су мајор Миро Сакић, поручник Далибор Јанковић, потпоручник Добривој Мутавић и старији водници Драгош Радосављевић и Борислав Ђиновић.

Гађање противоклопним ракетама било је најзанимљивије. Подофицири Копнене војске доказали су да за њих нема тајни у рукова-



њу тим моћним оружјем. Рад и обука оператера јесу сложен посао и потребно је да сваки од њих изведе више од хиљаду опалења на ТВ тренажерима и у кабинетима. Ракета лети 19 секунди од борбеног возила пешадије до циља, и у том периоду се испалује, прихвата на путу за вођење, води и наводи на циљ. Сваки детаљ је важан, али последњих четири-пет секунди одлучује да ли ће ракета успешно погодити циљ. Управо тада су старији водник Владимир Ралетић из Четврте бригаде и старији водник Бојан Миливојевић из Друге бригаде показали прибраност и увежбаност, па непогрешиво довели ракету у центар циља.

Живот и рад у теренским условима, као и логистичку подршку, обезбедила је Друга бригада КоВ из Краљева.

„Имали смо сложен задатак да у теренским условима обезбедимо више од хиљаду људи“ – каже начелник логистике потпуковник Љубивоје Џамбасовић – „али смо уз добру организацију и стручан кадар пребродили све проблеме. Нема сумње да су на тај начин и логистичари уградили део себе у одличне резултате борбених јединица“.

Мешовити логистички вод, под командом капетана Предрага Мојићевића, успешно је развио станице техничке и интендантске службе и обезбедио комплетан живот и рад на полигону – од исхране, водо-



снабдевања и одевања, па до исправности и борбених и неборбених возила. Редовно купање, двадесетчетворочасовно загревање шатора, допуна исхране и квалитетног рада покретног војничког клуба, позитивно су утицали на морал војника и старешина. Припадници Копнене војске у паузама вежбовних активности обишли су и оближњи манастир „Равница“.

Бојним гађањима на полигону присуствовали су командант Друге бригаде КоВ бригадни генерал Видоје Живковић, представници Команде Копнене војске, командант Мешовите артиљеријске бригаде пуковник Стојан Милановић.

„Важно је да су војници учврстили и надоградили знања и вештине стечене у центрима за обуку. Обезбедили смо и оптималну експлоатацију материјалних ресурса. Команда Друге бригаде стекла је искуство у планирању, организацији и контроли вежбовних активности. Логоровањем смо допринели опредељењу Генералштаба Војске Србије да 2008. година буде година обуке и вежби. Имаћемо прилику да стечена искуства поново проверимо на предстојећој тактичкој вежби *Гром 2008*“ – рекао је бригадни генерал Видоје Живковић. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ



ОБЕЛЕЖЕН ДАН РОДА АРЈ И ПВО

## СНАГА РАКЕТАША

Дан рода артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства Војске Србије – обележен је 30. септембра на централној манифестацији у касарни *Народни херој Милан Благојевић* у Крагујевцу, свечаним постројавањем састава 250. ракетне бригаде ПВО Војске.

Скупу су присуствовали изасланик команданта ВиПВО бригадни генерал Јовица Драганић, командант 250. ракетне бригаде ПВО пуковник др Миодраг Гордић, представници ваздухопловних јединица Војске Србије, Министарства унутрашњих послова, јавних и приватних предузећа, установа и основних школа из Крагујевца. Гости свечаности биле су и породице погинулих припадника наших ракетних јединица, чланови борачких организација, резервних војних старешина, ратних војних инвалида и пензионисани ракеташа.

После дочека државне заставе и интонирања химне, присутне је најпре поздравио пуковник Гордић, а потом се свечаном строју обратио бригадни генерал Драганић.

– Данас артиљеријско-ракетне јединице ПВО располажу стручним кадром, способним да квалитетно извршава све постављене задатке у процесу реформе Војске Србије. Уверен у снагу и знање ракеташа, очекујем да ће садашње, али и будуће генерације, користећи традицију и искуства из прошлости, уложити напоре и професионалну одговорност да спремни и способни одговоримо на захтеве времена пред нама. Само на тај начин сачуваћемо част и достојанство војничке професије – рекао је бригадни генерал Јовица Драганић.

Припадницима артиљеријско-ракетних јединица Војске Србије честитке поводом празника упутили су начелник Генералштаба Војске генерал-потпуковник Здравко Понош, командант ВиПВО генерал-мајор Драган Катанић, начелник Војне академије генерал-мајор Видосав Ковачевић, али и бројни команданти оперативних састава Војске и начелници организацијских целина Министарства одбране.

Најуспешнијим старешинама, професионалним војницима и војницима на редовном одслужењу војног рока из 250. ракетне бригаде додељене су награде и признања. На Спомен-обележје погинулим припадницима јединице, у крагујевачкој касарни 310. самоходног ракетног дивизиона ПВО, положени су венци. Гости су потом обишли пригодан тактичко-технички збор наоружања и опреме артиљеријско-ракетних састава ПВО Војске Србије. Празник артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства Војске Србије од забрава чува сећање на 30. септембар 1915. године, када је редов артиљеријског пука *Танаско Рајић* Радоје Рака Љутовац, бранећи Крагујевац од напада из ваздуха, са положаја на Метином брду модификованим пољским топом оборио непријатељев аероплан. ■

В. ПОЧУЧ

Снимио Ј. МАРЈАНОВ

БОЈНА ГАЂАЊА  
Артиљеријско-ракетних јединица

## ГРОМОВИ СА ЛИВАДА

На интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“, артиљеријско-ракетне јединице из састава Ваздухопловства и противваздухопловне одбране и Копнене војске извеле су 8. октобра заједничка бојна гађања. Јединице 177. и 98. артиљеријског дивизиона и 14. 25. и 35. артиљеријског-ракетног дивизиона ПВО гађале су реалне циљеве у ваздушном простору.

Из 11 противавионских оруђа калибра 40 милиметара – *бо-форс* гађана је мета руковаца, коју је вукао авион Ф-62 Т, помоћу сајле дужине 1.200 метара. Мета се налазила на висини од 300 до 700 метара. Авион је имао два налета, а сваки је трајао 90 минута.

У првом налету, ниво техничке оспособљености проверавали су припадници Техничког опитног центра. На полигону је формиран оперативни центар са системом веза. Заједничке акције изведене су први пут после четири године, по завршеним организацијско-мобилизацијским променама у Војсци Србије.



Начелник Штаба Команде ВиПВО бригадни генерал Јовица Драганић истакао је да бојна гађања артиљеријско-ракетних састава представљају врхунац њихове обучености и оспособљености борбених послуга. Према његовим речима, претходе му увежбавања у кабинетима и на тренажерима. На полигону су дани и месеци рада борбених послуга преточени у неколико минута ватреног дејства.

Главни руководилац гађања потпуковник Вујадин Николић из Одељења за обуку Команде ВиПВО предочио је да су јединице у фази најосетљивијег и најсложенијег дела обуке. Први период, односно припрема за извршење задатка, реализован је од 8. до 18. септембра на аеродрому Батајница. Одличним оценама припадници АРЈ квалификовали су се за излазак на полигон.

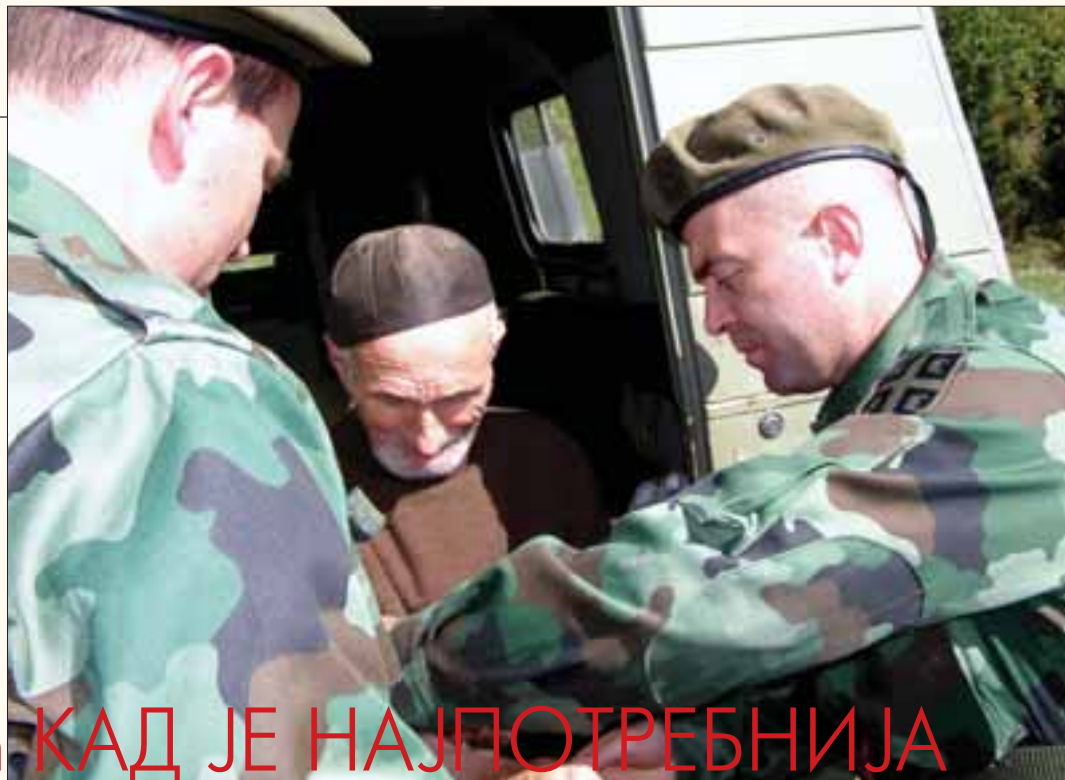
Поред гађања циљева у ваздушном простору реализована је и вежба са циљевима на земљи, где су остварени одлични резултати, са средњом оценом 4,80.

Генерал Драганић похвалио је у завршној анализи залагање и спремност ракеташа. За приказане вештине, јединице су добиле одличну оцену. ■

М. ИВАНОВИЋ

Снимио Д. БАНДА

У селима у Копненој зони безбедности



## ПОМОЋ КАД ЈЕ НАЈПОТРЕБНИЈА

У оквиру акције помоћи становништву у Копненој зони безбедности у општинама Бујановац и Прешево, медицинска екипа Четврте бригаде Копнене војске обишла је села Муховац и Чар, која се налазе уз саму административну линију са Косовом и Метохијом и у којима живи искључиво албанско становништво.



Начелник Канцеларије за цивилно-војну сарадњу потпуковник Горан Станковић рекао је да припадници Четврте бригаде пружају помоћ свим становницима области у којој делују, без обзира на њихову верску и националну припадност, додајући да су војска и мештани упућени једни на друге.

– Ми се овде налазимо од уласка у Копнену зону безбедности 2001. године и упућени смо једни на друге. Путеве које ми користимо, користе и мештани. У овој години реконструисали смо део путева у Муховцу, Новом селу, Зарбинцу и Чару – рекао је Станковић.

Председник месне заједнице Муховац, Рамиз Рашити изјавио је да са Војском постоји добра сарадња, а као један од животних проблема мештана истакао је веома лош пут до Бујановца.

– Око поправљања овог пута највише се ангажовала Војска. Они су радили и пут за Чар и Горње Бучје, због чега сам им захвалан. Такође, много су нам помогли и око набавке лекова. А зими ми не можемо ни да сиђемо у Бујановац због лошег пута – рекао је Рашити.

Према његовим речима, Координационо тело за југ Србије, уз велико ангажовање потпредседника Симе Газикаловића, помогло је у реновирању амбуланте и око још неких инфраструктурних потреба.

У Муховцу је до сада организовано седам акција пружања медицинске помоћи и прегледа лекара, а уз савете, припадници Војске деле и лекове.

Капетан Саша Димитријевић, војни лекар, рекао је да су најчешћи проблеми на које се прегледани мештани жале респираторне инфекције и кожна обољења.

Димитријевић мисли да овакви обиласци мештанима значе много.

– За њих је то огромна ствар, јер би морали да препешаче много километара по овом планинском путу да би стигли до лекара и лекова. Ми смо дошли, прегледали их, донели лекове и то им веома значи – рекао је Димитријевић.

Исмаил Ислими, осамдесетогодишњи мештанин Муховца, један од оних које је прегледао војни лекар, рекао је да Војска помаже народ у овом делу бујановачке општине.

– Свака њима част, они долазе и помажу нам. Проблем је што немамо апотеку. По лекове морамо у Бујановац, а то је далеко, људи немају пара да иду тамо – рекао је Ислими. ■

Фот





## СУСРЕТ МЕДИЦИНСКИХ СЕСТАРА И ТЕХНИЧАРА

Стручни конгрес медицинских сестара и техничара Србије, посвећен развоју сестринске професије на нашим просторима, одржан је недавно у Београду под покровитељством Министарства здравља Републике Србије.

На скупу су учествовали и представници Војномедицинске академије – Гордана Павковић, начелник Одсека за стручно-методолошки рад Одељења за здравствену негу, и Бојана Јовановић, главна сестра Клинике за физикалну медицину и рехабилитацију.

О *Времени позитивних промена и изазова за сестринску службу у Војномедицинској академији* говорила је Гордана Павковић. Од 2005. године у тој здравственој установи формирано је Одељење за здравствену негу које треба да унапреди организацију рада и функционисање сестринске службе, те да образује и усавршава медицинске сестре и техничаре ради побољшања здравствене неге и бриге о пацијентима. ■

## ДАНИ ПРЕВЕНТИВНЕ МЕДИЦИНЕ

Министарство здравља и Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије, од 23. до 26. септембра, организовали су у Нишу међународни научни скуп *42. дани превентивне медицине*.

На стручним расправама учествовали су и припадници Војномедицинске академије – проф. др Нада Куљић-Капулица, начелник Института за микробиологију, пуковник доц. др Радован Чеканац, начелник Института за епидемиологију, и пуковник доц. др Славиша Ђурђевић, из Института за ваздухопловну медицину.

Еминентни стручњаци говорили су о микробиолошкој дијагностици заразних болести, посебно могућностима побољшања дијагностике вирусних гастроентероколитиса,



проблему акутних цревних заразних болести у земљи и региону, епидемијској појави хепатитиса А, али и заштити животне средине и утицају квалитета исхране на здравље становништва. Такође, било је речи и о улози средстава информисања ради повећања здравствене културе грађана. ■

## КОНГРЕС УДРУЖЕЊА РЕУМАТОЛОГА СРБИЈЕ

Годишњи конгрес Удружења реуматолога Србије одржан је од 24. до 27. септембра у Ивањици. На скупу је учествовало више од 200 реуматолога Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Македоније, Хрватске, Италије и Немачке.

О значају *метотрексата* у лечењу реуматоидног артритиса и других реуматичних болести говорио је пуковник проф. др Душан Стефановић, начелник Клинике за реу-

матологију и клиничку имунологију са ВМА, који је и председавао научним одбором конгреса. Такође, на три симпозијума предавао је о значају биолошке терапије у лечењу реуматоидног артритиса и примени интравенске терапије у лечењу остеоопорозе.

На конгресу су учествовали и мајор доц. др Милан Петронијевић, асистент др Горица Ристић, проф. др Љиљана Павлица и пуковник др сц. мед. Ненад Продановић. ■

## ПРОМОЦИЈА КЊИГЕ О ХЕМОРАГИЧНОЈ ГРОЗНИЦИ

Књига *Хеморагична грозница са бубрежним синдромом* недавно је промовисана на Војномедицинској академији. Аутори стручне публикације о инфекцији која је широко распрострањена на нашим просторима су лекари те установе. У њој су представили етиологију, патогенезу, клиничку слику, дијагностику и лечење болести, сагледано са аспекта мултидисциплинарног приступа лекара са клинике, епидемиолога, патолога и молекуларних биолога.

Поред лекара из матичне установе, о делу су говорили и стручњаци медицинских факултета у Београду и Нишу и Института за имунологију и вирусологију *Торлак*. ■



## ВЕСТИ

### ВОЈНОМЕДИЦИНСКА САРАДЊА

Делегација Министарства одбране Републике Србије, коју је предводио начелник Војномедицинске академије генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић, посетила је недавно Војну болницу у Скопљу, на позив руководиоца војноздравствене службе Републике Македоније.



Бригадни генерал доц. др Вељко Тодоровић, проф. др Мирјана Животић-Вановић и саветник министра одбране за војно здравство др Зоран Весић, који су били чланови српске делегације, разговарали су са македонским колегама о сарадњи две санитетске службе и заједничким активностима њихових установа како би се унапредила регионална војноздравствена сарадња. ■

### МОНОГРАФИЈА О РЕАКТИВНОМ АРТРИТИСУ

Монографија *Дијагноза и терапија реактивног артритиса*, чији су аутори лекари и професори Војномедицинске академије и Медицинског факултета у Београду, а уредници проф. др Љиљана Павлица са Клинике за реуматологију и клиничку имунологију ВМА и проф. др Милица Простран, директор Центра за клиничку фармакологију Клиничког центра Србије, промовисана је недавно на Конгресу удружења реуматолога Србије.

У књизи се говори о савременом дијагностичком и терапијском приступу проблему реактивног артритиса – *Реитеров синдром* – обољењу које према најновијим научним сазнањима зависи од генетске предиспозиције. Условљено је присуством инфективног агенса у оболелом зглобу, а дијагностикује се новим методама молекуларне биологије.

Аутори су посебно истакли ставове о лечењу те болести применом антибиотске терапије. Досадашња искуства показују да је за успешно лечење синдрома, посебно у акутној фази болести, неопходна активна и блиска сарадња интернисте реуматолога, ортопеда, микробиолога и лекара примарне здравствене заштите. ■

Припремила Елизабета РИСТАНОВИЋ

НАСТАВЉЕНА АКЦИЈА „ОТВОРЕНИ ДАН“

## ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЗА ВОЈНИЧКИ ПОЗИВ

Акција „Отворени дан“, започета прошле године, када је више десетина хиљада грађана, деце и омладине посетило касарне Војске Србије, настављена је и ове јесени. Интересовање за живот и рада припадника Војске ове године допуњено је пријавама младих људи на расписане конкурсе за војничка занимања у јединицама широм Србије.



### ВАЉЕВО

У ваљевској касарни „Војвода Живојин Мишић“, 11. октобра више од хиљаду грађана ближе се упознало са животом и радом припадника 4. центра за обуку у Ваљеву. Међу гостима ваљевских војника нашли су се најмлађи суграђани из вртића, али и времешни ветерани, учесници Другог светског рата.

Манифестација је постала део обележавања дана јединице, који се од прошле године прославља 15. октобра. По прелепом „михољском“ јесењем дану, кроз 13 репрезентативно осмишљених радних тачака, грађани су могли да виде у чему се све обучавају припадници ваљевског центра.

Посетиоци су обишли и музејску поставку у Спомен соби јединице.

### ЗАЈЕЧАР

У организацији 5. центра за обуку, „Отворени дан“ приређен је 11. октобра у зајечарској касарни „Никола Пашић“. Посматрајући практичне приказе обуке припадника зајечарског центра сви посетиоци имали су прилике да се увере у висок степен њихових знања и способности.

На спортским теренима касарне одржан је турнир у малом фудбалу, на ком су учествовале екипе полицијских управа и јавних предузећа Зајечара и Пирота.

### РАШКА

Припадници 21. пешадијског батаљона Друге бригаде Копнене војске у Рашкој организовали су, 8. октобра у окви-



ру акције „Отворени дан“, тактичко-технички збор, приказ садржаја борбене обуке и спортске сусрете.

Више од хиљаду грађана тог града, ученика основних и средњих школа, пропратило је са занимањем савладавање пешадијских препрека, кретање извиђача на бојишту, развијање стрељачког вода, поседање ватрених положаја и кратку показну вежбу на тему „Одбијање напада на моторизовану патролу“.

### НИШ

Домаћин акције „Отворени дан“ 7. октобра била је Трећа бригада Копнене војске, која је становништву, органима локалне власти, ученицима основних и средњих школа из Ниша отворила капије касарне „Књаз Михаило“ и представила им део садржаја борбеног оспособљавања припадника Треће бригаде и просторије за смештај, исхрану и обуку.

Гости „Отвореног дана“ у Нишу били су и помоћник министра одбране за људске ресурсе др Бојан Димитријевић, заменик команданта Копнене војске генерал-мајор Александар Живковић, градоначелник Ниша Милош Симоновић и бројни представници локалних самоуправа из Нишавског региона.

На тактичко-техничком збору припадници Треће бригаде приказали су средства борбене технике и наоружања. Посетиоци су са великим занимањем пропратили садржаје борбене обуке попут поседњања положаја минобациоцем 82 мм, употребе ватрогасног возила, разминирања минског поља и рада послуге самоходне хаубице 122 мм, ЛСРВ 128 мм, радара „жирафа“, тенка М-84 и БВП М-80.

### ЛЕСКОВАЦ

Више стотина ученика и грађана Јабланичког краја посетило је 4. октобра лесковачку касарну „Војвода Петар Бојовић“ и присуствовало „Отвореном дану“. Акција је први пут организована у Лесковцу. Припадници Седмог центра за обуку, организовали су тактичко-технички збор и приказали део својих вештина и способности. Посетиоци су могли да виде борбене системе, наоружање и опрему јединице.

Током акције млади из Јабланичког краја посебно интересовање испојили су за војни позив и статус професионалног војника. Одржани су и спортски сусрети између припадника Центра и екипа радних колектива из Лесковца, са посебно занимљивим утакмицама у малом фудбалу и одбојци. ■

3. М. – Д. С.





Пише  
Бранко КОПУНОВИЋ

# ГРАНЕ КОЈЕ ЧЕКАЈУ

Својевремено је Вук Караџић предлагао Милошу Обреновићу да се „уредбом Књаза даде помоћ старим и беспомоћним људима“. Када га је владар упитао откуд толика брига за њих, творац наше азбуке је имао спреман одговор: „Сви ћемо једном на те гране, господару“.

Темпо живота је такав да људи у ујурбаном свету једва примећују једни друге, а једноставно протутње поред оних који се спорије крећу. И сами се можемо упитати када смо последњи пут помогли неком старијем суграђанину да пређе улицу, уђе у градски превоз, понесе пртљаг...? Немају сви бригу породице, пензије су скромне, а о здрављу да и не говоримо. Тим пре што нас статистика озбиљно упозорава да се на листи демографски најстаријих земаља на свету Србија налази на високом шестом месту. Наша земља је одмах иза Јапана, Немачке, Италије, Финске и Бугарске. Примећујемо да су на челу високоразвијене и технолошки напредне земље, али то нам никако не може бити утеха. Према подацима Републичког завода за статистику, број лица старијих од 65 година је 1.240.505, скоро петина становништва. Забрињавајућа кривуља на графикону расте и може је зауставити једино нада у младе брачне парове са троје и четворо деце.

Наравно, нехумано је одрећи се старијих људи и не показати бригу за њих. Нажалост, потребно је да нас нешто опомене да уопште постоје, да су то наше комшије, пријатељи, сарадници... Често они који су нас учили и од којих вазда учимо. То су људи који су прошли искушења ратова, изградње земље, реформи, одрицања... Голем је и свеколики терет на њиховим плећима.

Резолуцијом Генералне Скупштине Уједињених нација први октобар је Међународни дан старих лица који се у Србији обележава од 1992. године. Уопште, цео месец је њима посвећен, низом манифестација и акција. Централни клуб Војске Србије био је домаћин њиховог скупа и дружења. Многе организације, здравствене и хуманитарне, нашле су се на окупу, представиле своје програме помоћи, активности уопште, а главна реч дата је нашим старијим суграђанима. Штета што манифестација није шире медијски пропраћена јер имало је шта да се забележи, чује и види. Мање је познато да постоје веома успешни хорови, драмске и литерарне секције, сликарске колоније, радионице за израду одевних и украсних предмета...

Наш чувени песник и приповедач Душко Радовић је једном написао: „Старост је казна на коју смо ми осудили старе људе, ако им не помогнемо“.

Међу активистима тих организација срећемо један број војних лица у пензији. Свуда важе за одговорне, агилне и поуздане ослонце својих удружења. Бројати дане и очајавати је стање које скраћује животни век. Напротив, активност рађа идеје, идеје подстичу оптимизам, оптимизам ствара добру климу и чува здравље. Рече Здравко Вујанић потпуковник у пензији да му не падају тешко године (превалио је осамдесету), откако је активан члан удружења. Често организују излете, посете манастирима, имају своје програме рада, окупљају се, друже, помажу једни другима код набавке лекова, скупљају средства за најугроженије чланове. Тако је, каже, излечио шећерну болест. Пре десетак година остао је без супруге с којом је био у срећном браку скоро шездесет година. Деца одавно отишла својим путем, а он остао сам. Па кренуле тешке мисли, пребројавање година, притисле га успомене... А живот тече даље. Онда га је комшија „повукао“, одвео на спасоносно место, међу саборце за право на достојанствену старост.

Сем осталог, организовао је одлазак испред Скупштине на промоцију младих официра Војске Србије. Иако беше кишни дан, сви су се листом одазвали, а он их је као прави војник постројио, стао на чело колоне и повео да заузму прве редове. На том чину су му били сви захвални, нарочито даме које је посебно дирнуо потпоручник који је запросио изабраницу свог срца.

Времешни потпуковник с поносом истиче своју идеју добрано подржану од сабораца, како их радо зове, да се најзад једна руина претвори у достојанствен културно-историјски споменик. Реч је о кули Небојша, заборављеном сведочанству наше историје која самује подно Калемегдана и посматра Дунав. Подигнута је 1071. а први пут се помиње 1423. године Велику улогу одиграла је 1521. приликом опсаде Београда. Била је осматрачница и стуб одбране, потоње мучилиште где су Турци свирепо кажњавали слободоумне људе, симбол пристаништа... Занимљиво октагонално здање дебелих зидова, високо двадесетак метара покривено ћерамидом. Господин Здравко као бивши грађевинац има припремљене планове санације са рационалним утрешком средстава. Предложиће Скупштини града, Заводу за заштиту споменика, а новац ће, ако нема друге, потражити од хуманитарних организација.

И свега тога не би било да се није одрекао старачког живота усамљеног пензионера препуног самосажалења и потиштености. Није он једини. Не траже они некаку посебну помоћ друштва, само мало разумевање младих, јер што рече Вук, сви ћемо једнога дана на те гране... ■



ПИТАЊЕ НЕСТАЛИХ ЛИЦА

## ПРАВО НА ИСТ

На просторима бивше Југославије, у ратном вихору нестало је чак 34.000 људи. Половина је нађена, идентификована су њихова тела и предата породицама. Мукотрпан процес трагања наставља се уз помоћ Међународног комитета Црвеног крста и великих напора Комисије за нестала лица Владе Републике Србије. Пут је дуг и мукотрпан, али нада постоји. О тој теми говоре Пол Хенри Арни, шеф делегације Међународног Црвеног крста за Србију, Црну Гору и Македонију са седиштем у Београду, и Вељко Одаловић, председник Комисије за нестала лица Владе Републике Србије.

**М**а какав био, ко га повео, шта му је претходило, где се и ко га води, рат је опште место страдања. Прво погине истина. Пре прве бомбе или испаљеног метка. Човек и истина су вечите жртве. Покољења и покољења са ових простора то најбоље знају. Велике филозофије и дефиниције, студије и истраживања доказала су све, осим стања људске душе, човека у рату и рата у човеку. То свако преживљава понаособ и не постоје генерална правила. Заправо, никада их није ни било...

Прва асоцијација на рат јесте погибија војника, цивила, деце, немоћних... Гину сви, начини су другачији, а смрт им је заједничка. Једина истина без поговора. Истина о смрти може бити очигледна и нико је не доказује. Много теже је када су сурове сумње њене пратиље. Човека понесе олуја рата и он се изгуби у њој, без трага. Нестане. О несталима је реч, људима који су оставили тешка питања, патњу ишчекивања, отворене ране... Ваљда је то најтежа судбина лишена живота.

На просторима бивше Југославије нестало је око 34.000 лица, а тек је пронађена половина њих. Тела су предата породицама. Шта је са другом половином тужног контингента? До коначног одговора тешко се стиже.

Манифестација тужне традиције одвија се пред очима Београђана сваког августа на Тргу Николе Пашића када се окупљају поро-



## ЧАСТАН ОПРОШТАЈ

Чак и ако породица изнађе начин да прихвати чињеницу да је смрт њиховог члана вероватна, то и даље не значи крај њених искушења. Потрагу за информацијама о судбини особе може заменити интензивно трагање за телом или посмртним остацима, што само по себи представља захтевно искуство. Истрајност на том путу показује снажну потребу породица да свог ближњег „врате кући“ како би се с њим опростили на достојанствен начин и да имају место где ће га убудуће посећивати.

Ритуалом сахране породицама се признаје да су у жалости. Осим тога, уз пошту која им се одаје, чува се идентитет покојника и исказује му се поштовање за оно што је за живота учинио – стоји, сем осталог у Практичном приручнику за особе које су пратња породицама несталих лица. Приручник је штампан у издању Међународног комитета Црвеног крста.

## ЖЕНЕВСКА КОНВЕНЦИЈА

Право да се зна судбина рођака несталих у оружаном сукобу мора се поштовати. Женевске конвенције, Допунски протоколи и недавно донета Међународна конвенција о заштити свих лица од присилног нестанка, јасно кажу да је противзаконито учинити да нека особа нестане и да његова најближа родбина мора, без одлагања, да буде обавештена о заробљавању, рањивању или смрти.



Пол Хенри Арни, шеф делегације Међународног комитета Црвеног крста за Србију, Црну Гору и Македонију са седиштем у Београду

тили смо представнике странама у сукобу са захтевима за свако лице понаособ. Посетили смо затворе, логоре, места где су се водиле борбе. Од 34.000 несталих, пронашли смо 17.000, углавном погинулих.

Комбинацијом напора разних организација и тела, пре свега националних комисија за нестала лица, постигли смо тај резултат. Морам да истакнем велики учинак и високу стручност Међународне комисије која има изузетно опремљену лабораторију за анализу и упоређење узорака ДНК костију погинулог и крвљу рођака. Сада говоримо већ о 51 одсто решених случајева. Нигде у свету није забележен овакав резултат за релативно кратко време. На Кипру, рецимо, ни после 25 година од сукоба скоро ништа није решено – истиче Пол Арни.

*Чиме се тумачи оваква ефикасност?*

– Један од њих је брзо узети узорак крви од породице, без обзира на то што су се неке од њих готово трајно раселиле по свету. Затим, били смо одмах на лицу места. Велико међународно присуство и притисак међународне заједнице на стране у сукобу уродиле су плодом. Међународна комисија за нестала лица има поменуту лабораторију за испитивање узорака ДНК у Тузли, која је опремљена технологијом последње генерације и ту је грешка искључена. Морам да истакнем како је 55 одсто финансијских и људских ресурса МКЦК везано за решавање ове проблематике.

# ИНУ

дице несталих лица са простора бивше Југославије. Упаљене свеће, нема порука, погнуте главе...

– За свих 18 година колико радим у Међународном комитету Црвеног крста (МКЦК) нисам видео већу патњу и бол на једном месту. Потпуно разумем те људе. Што време више пролази а они немају правог одговора, њихово ментално мучење је веће. Они имају увек иста питања: где је мој муж, брат, пријатељ...? Да ли је заробљен, где је покопан? Докле год то не будемо знали, њихова рана ће бити отворена. Тек када сазнамо шта се догодило, лагано ће моћи да зацели.

По домаћем и међународном законодавству, све породице војних и цивилних лица, свеједно, имају право на истину. Они такође имају право да их сахране у духу својих обичаја, а потом решавају разне административне проблеме, пензије, припадности, помоћ породици, додатке – каже Пол Хенри Арни, шеф делегације Међународног Црвеног крста за Србију, Црну Гору и Македонију са седиштем у Београду.

## ПРОЦЕНАТ УСПЕХА

*О ком броју несталих је реч и какви се напори чине на њиховом проналажењу и идентификацији?*

– Од 1991. до 2000. године, МКЦК примио је 34.000 захтева за проналажење несталих лица. То су сасвим прецизни лични подаци са назначеним местом нестанка. Одмах, на почетку ратних сукоба, упу-

## ПОГЛЕД У БУДУЊНОСТ

*Шта су наредни потези?*

– Настојимо да пронађемо нова гробља. Само на просторима Босне и Херцеговине води се 13.000 несталих. Косово је посебан проблем. Сведоци догађаја нерадо говоре о томе, а подаци су нам преко потребни. Представници Београда и Приштине редовно се састају у оквиру међународне контакт групе којом председава МКЦК од 2004. године. То тело је једно од ретких које је „преживело“ после једностраног проглашења независности Косова. У последњих годину дана решено је само 107 случајева. Још 1.938 лица воде се као нестала на просторима Косова. На територији бивше Југославије случајеви се некако решавају, али на Косову иде баш тешко – истиче наш саговорник.

*Где су проблеми?*

– Одговори леже у главама људи који су командовали или су били у неким државним органима. Међутим, добили смо уверавања да су све информације и архиве дате на увид. У том смислу појачали смо екипе које проверавају податке из међународних архива. Такође, у контактима са представницима Београда и Приштине, уверавамо их да нису учинили довољно у пружању нових информација, правне и материјалне помоћи породицама несталих.

Још нешто, веома битно: није учињено ништа да се најзад постави меморијална плоча испред које би се окупљале породице не-



сталих, одале им пошту. У том смислу лично сам упутио писмо новом градоначелнику Београда Драгану Ђиласу да покрене такву иницијативу.

*Каква је методологија рада у проналажењу тражених лица?*

– Најлакше је било за оне које смо пронашли у затворима. У другом случају, најпре се попуњава формулар са подацима који се прослеђује тиму за трагање. Међународни комитет Црвеног крста урадио је базу података у којима су и такви детаљи као зубни картони, опис одеће и обуће, евентуалних амајлија... Након ексхумације пореде се подаци. Све то се уноси у књигу несталих, која се периодично ажурира. За Косово, на пример, имамо радну групу. Од представника Београда и Приштине тражимо податке и достављамо их другој страни. Чим добијемо неке нове чињенице, поготово локације гробних места, достављамо их тиму форензичара Унмика. Они имају механизме да од законодавне власти траже да наложи ексхумацију и покретање истраге – скреће пажњу Пол Арни.

*Шта можемо очекивати у будућности?*



Снимко Г. СТАНКОВИЋ

Велко Одаловић, председник Комисије за нестала лица Владе Републике Србије

– Најпре морам да истакнем још један начин да помогнемо породицама несталих. Наиме, штампали смо књигу на пет језика региона у којој су прецизно дате инструкције за породице несталих и особе које су у њиховој пратњи. На том издању радили су еминентни стручњаци разних профила.

Нада увек постоји. Прошле године сам, на пример, ишао из Београда у Загреб са представницима породица у загребачки Институт за судску медицину. Са нама су била два брата, старости 73 и 71 годину. Требало је да препознају мајку несталу у Книну 1991. године. Успели су да је нађу после толико година... Добро се сећам њихове туге...

*Где су још евентуални проблеми?*

– У последњих годину дана решено је хиљаду случајева у Босни. Ако се настави овим темпом биће нам потребно још 17 година да решимо све случајеве. За то време, МКЦК има пријављених 100.000 несталих у Ираку, велики број на Кавказу, Гватемали... Тешко да још 17 година можемо остати на овим просторима. Једноставно немамо услова за тако нешто. Зато радимо на изградњи техничких капацитета, пре свега државних комисија за трагање за несталим лицима у Београду, Загребу, Сарајеву, Подгорици и Приштини. Све више ангажујемо националне организације Црвеног крста, односно њихове базе података. Дакле, морамо се сви ангажовати, брже и ефикасније – закључује Пол Хенри Арни.



Од наше државе очекује се много. Србије је показала не само добру вољу већ је конкретно допринела проналажењу несталих лица, можда највише у региону. На челу Комисије за нестала лица Владе Републике Србије налази се Велко Одаловић.

## ■ ДОБРА ВОЉА СРБИЈЕ

– Пре четири године формирана је радна група која се састала свега једанпут. Од 2005. године именован сам за њеног председника. Том приликом потписао сам радна правила и општи оквир деловања. Треба појаснити две ствари: постоји комисија која се бави несталим лицима са простора бивше Југославије, а радна група је посебан механизам који функционише на релацији Београд–Приштина. Председник сам оба тела. Реч је искључиво о хуманитарном питању, лишеног било каквих политичких конотација – каже у уводу Велко Одаловић.

*Који су принципи рада?*

– Радна група се састаје наизменично у Београду и Приштини, прикупљамо информације, проверавамо податке, припремамо материјал за ексхумацију. Наши стручњаци присуствују том чину. Нађена тела се потом прослеђују Институту за судску медицину у Приштини, узимају се узорци костију и крви рођака. Они се шаљу у тузланску лабораторију. Иначе, Комисија преузима све трошкове транспорта тела, сахране и помоћи породицама, а Влада Републике Србије финансира.



## НЕУМЕСНИ СЕНЗАЦИОНАЛИЗАМ

Често се у јавности подмећу некакви подаци о новим гробним местима, масовним гробницама и томе слично. Од таквог јевтиног сензационализма само имамо штету. Све што смо имали да кажемо, рекли смо међународној и домаћој јавности. У том смислу Србија је показала пуну кооперативност. На пример, Рашка је најављена као локалитет где су наводно покопана многа тела. Много времена смо утروшили да докажемо оно што смо знали. Наравно, није нађено ништа! Сада радимо локалитет око Белаћевца јер ту већ постоје сумње да има покопаних тела. Ништа не скривамо, напротив. И у нашем је интересу да се сви случајеви реше – наглашава Вељко Одаловић, председник Комисије за нестала лица.

## СУМОРНЕ БРОЈКЕ

Према званичним подацима Међународног комитета Црвеног крста, статистика каже:

Босна и Херцеговина (1992–1995.) – 12.407 и даље на евиденцији несталих (9.994 решена случаја)

Хрватска (1991–1995.) – 2.368 и даље на евиденцији несталих (3.518 решених случаја)

Косово (1998–2000.) – 1.938 и даље на евиденцији несталих (4.059 решених случајева).

Под решеним случајевима подразумева се да су посмртни остаци нађени, идентификовани и враћени породицама или чија је судбина установљена и званично саопштена породицама.

Цео процес се одвија у пуној сарадњи са МКЦК. Реч је о високопрофесионалном односу. Од 3.300 лица, колико их је пријављено као нестала на просторима Косова, решено је 1.300 случајева. То је огроман посао. Наша радна група окончала је цео процес за масовне гробнице у Србији. Од 800 тела, идентификована су 764 или више од 95 посто. Успешна идентификација је обављена, пре свега ангажовањем наших стручњака и захваљујући подршци МКЦК – објашњава председник Комисије.

## Каква је сарадња са Приштином?

– Нажалост успорена. Немамо довољно информација, све је успорено за разлику од нас. Чим имамо нешто конкретно, стављамо на сто, иницирамо проверу података, идемо на ексхумацију.

Како тече рад Комисије? Има ли ту помака у односу на радну групу?

– Са Хрватском имамо међудржавну сарадњу на нивоу годишњих састанака на којима се сагледава учињено и доноси план рада за наредних 12 месеци. Ми присуствујемо свим ексхумацијама као и они на нашој територији. Од до сада пријављених 426 лица идентификовали смо 240. Ту је и један број тела која су од 1991. до 1995. године доплутала Савом и Дунавом. Показали смо пуну отвореност хрватској и муслиманској страни, чак и Хашком трибуналу, а све под окриљем нашег тужилаштва, односно судова.

## КО ТО ТАМО КОЧИ

Морам истаћи да нисам задовољан динамиком рада. На пример, од 500 сахрањених на територији Хрватске и то на познатим локацијама, у Петрињи је ексхумирано 160 тела, а ниједно није идентификовано. Колеге из Хрватске кажу да немају довољно капацитета, што није изговор. На првом састанку ћемо тражити да се разјасни ситуација. Тим пре што је реч, понављам, о познатим местима. Имамо чак 1.200 лица са наше листе тражења која се не налазе у књизи МКЦК.

Има ли помака на другим странама?

– Са Босном и Херцеговином имамо регионални споразум. Они су дуго били неорганизовани, сада имају институције рада. Ми тражимо од њих 103 лица, махом војника. Познати су случајеви злочина, тузланска колона, на пример. Ми смо им упорно нудили потписивање међународних уговора који озбиљније обавезују. Протоколе нижег нивоа припремамо и са Црном Гором, јер 120 породица из њихове државе тражи своје рођаке нестале на Косову. Том приликом настојимо да уклонимо формалне баријере на граници, током транспорта, примопредаје тела...

Каква је сарадња са нашим институцијама?

– За сваку похвалу. Истакао бих Војску Србије. Свака информација нам

је драгоцену. Војска је све отворенија, подаци њихових органа и органа МУП-а од изузетног су значаја. Без њихове помоћи бисмо лутали, ствари би се даље компликовале, без потребе. Породице имају пуно право да сазнају све о судбини свог страдалника. Све податке прослеђујемо истражним органима, они тужилаштво. На пример, чак 16 лица која се воде као нестала, у случају суђења Рамушу Харацинају, нису се нашла у поступку утврђивања чињеница. Јер, Албанци су врло солидарни и тешко се нешто може сазнати од њих.

Иначе, добили смо значајну документацију од Хашког трибунала, Оебса, односно Унмика. За сада, Кфор је врло затворен за сарадњу, иако од њих упорно тражимо податке. Њихови војници су се први тамо нашли после ратних дејстава и добро знају шта су затекли. Пробаћу да обиђем амбасаде земаља (САД, Француске, Велика Британија и Немачке) чији су војници били у зони одговорности, тамо где постоје озбиљне индикације за постојање гробних места. Наравно, настојаћу да добијем нове податке. Још једном наглашавам, наш рад је искључиво хуманитарног карактера и једино се тако може и мора посматрати – закључио је Вељко Одаловић.

Странице тужне књиге још су отворене. По неко име бива дописано, подаци такође. Време тече, нижу се дуги месеци, године. Питања траже одговоре. Наизглед једноставне ствари каткад постају застрашујуће сложене. Добра воља постоји, али изгледа да није подједнако распоређена... ■

Бранко КОПУНОВИЋ



М И Л Е В У К А Д И Н О В – Н О В О С А Д С К

# ЧУВАР РАТНИХ УС

Више од десетак хиљада војних значки, ознака, чинова, униформи, бајонета, бодежа и друге војне опреме чине богату колекцију Милета Вукадинова, чија је дугогодишња љубав према Војсци већ поодавно прерасла у праву опсесију

Основу богате збирке чини војна опрема војске с краја Другог светског рата до данас, па се преко великог броја експоната може пратити њен развој на овим просторима. Сем осталог, поред стотинак униформи припадника свих видова војске из различитог периода, у колекцији се налази и педесетак генералских, од којих се истиче свечана униформа некадашњег команданта РВ и ПВО генерал-пуковника Виктора Бубња.

Војне ознаке за капе и шапке, ознаке родова и служби, положаја, звања и чинова заступљене су од оних првих партизанских дана до ових које се сада носе. Бисер и свакако раритет представља аутентична прва метална ознака за партизанску капу „титовку“, израђена од бакра по нацрту нашег познатог сликара и вајара Ђорђа Андрејевића Куна.

Да би се дошло до оваквих предмета, по речима Вукадинова, потребно је пуно љубави, стрпљења али и пара. Доста тога добије се лично или од родбине и пријатеља војних лица, део предмета набавља се путем колекционарске размене, а много тога се и купује преко огласа, на изложбама колекционара и почесто на





Снимак Немања ПАЊИЋ



## И КОЛЕКЦИОНАР ВОЈНЕ ОПРЕМЕ

# СПОМЕНА

пијацама старе робе, бувљацима, на којима се неретко могу пронаћи и изузетно вредни предмети.

Од тридесетак сабљи најстарија је аустроугарска коњичка из 1861. године. Колекцију краси и изузетно очуван јагаган из 1789. године.

### ПРВИ ПРИВАТНИ ВОЈНИ МУЗЕЈ

На око седамдесетак квадрата у самом центру Новог Сада у Поштанској улици, током наредне године, Миле намерава да отвори први приватни војни музеј у Србији. Иако се ради о великој инвестицији, полице и витрине полако пристижу, а музејски експонати се одабирају за прву поставку. Музеј ће бити доступан свим грађанима којима је, по речима Вукадинова, војска на срцу. Такође, биће то и једна од туристичких понуда града.

Међу старијим бодежима посебно се истичу аустроугарски са златним крунама, бодеж припадника специјалних мађарских падобранских јединица и бодеж припадника пољске морнарице, сви из периода између два светска рата, које је, по речима нашег саговорника, једно време користила и војска Краљевине Југославије али са измењеном гравуром и пластиком.

У колекцији се налазе и ордење, значке и ознаке свих наших војних школа, амблеми јединица и још много тога што је обележило развој војске од 1941. године до данашњих дана.

Како му родитељи седамдесетих година нису дозволили да после основне школе упише једну од војних школа, Миле се, због љубави према униформи и војсци, окренуо колекционарству којим се активно бави десетак година. За то време прва љубав прерасла је готово у опсесију.

Иако поседује велику количину литературе, једну од потешкоћа причњава му и каталожка обрада појединих експоната. Стога размишља да затражи помоћ стручних кустоса Војног музеја из Београда јер, по његовом мишљењу, фелеристика, која се бави проучавањем и прикупљањем војних ознака, код нас није довољно развијена па није од велике помоћи колекционарима, поготово пасионираним чуварима ратних успомена попут њега. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ



## ЕВРОПИ ЈЕ ПОТРЕБАН НОВИ СИСТЕМ КОЛЕКТИВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ



Шеф руске дипломатије Сергеј Лавров поново се у Уједињеним нацијама zaloжио за нови систем колективне безбедности у Европи, који би свима гарантовао безбедност.

Лавров је новинарима казао да је садашњи систем безбедности у Европи „показао своје мане и недостатке“, наводећи као пример проширење НАТОа на исток и бивше совјетске републике, односно недавни конфликт у Јужној Осетији. Према његовим речима, принципи на којима се заснива колективна безбедност у Европи и даље су на снази, али се не поштују.

„Ти принципи су суверенитет, територијални интегритет и немешање у унутрашње ствари других држава. Они се, пре свега, заснивају на неподељености у области сигурности и одбацују било каква покушај ичања сопствене безбедности на штету других“, рекао је Лавров.

Руски министар је рекао да би у новом систему безбедности у Европи, који је у јуну у Берлину предложио председник Дмитриј Медведев, требало да учествују ОЕБС, НАТО, ЕУ и „безбедносна структура постсовјетског простора“.

## РУМУНИЈА УЛАЖЕ У ОБНОВУ ВАЗДУХОПЛОВНЕ ФЛОТЕ



Румунија ће уложити 4,5 милијарде евра у програме замењивања 48 авиона *миг 21* модерним мултифункционалним авионом. Ти авиони су прошле године почели да излазе из употребе. У Букурешту је отворено друго издање изложбе оружја и авиона Black Sea Defence and Aerospace, на којој су представљени амерички авион F-16, шведски *грипен* и европски *еурофајтер*, главни кандидати у понуди за Румунију. На аеродрому Банеаса у Букурешту, где је организована изложба, једини авион који изводи демонстрације у ваздушном простору јесте F-16, док *грипен* и *еурофајтер* представљају симулаторе и макете у реалној величини авиона.

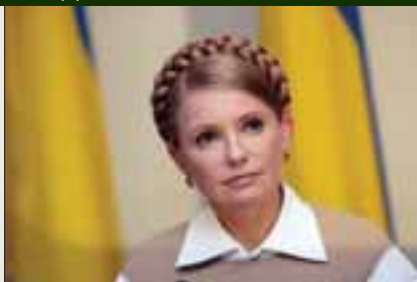
Према оцени стручњака, за Румунију су најповољније понуде америчке фирме *Локид Мартин* са F-16 и шведског произвођача авиона *грипен*, док су цене *еурофајтера* много веће. Према истим изворима, планира се да Румунија сада купи само 24 авиона F-16, а из преостале суме од 4,5 милијарде евра да касније купи 24 авиона типа F-35.

## РУСКА ФЛОТА КОД КРИМА САМО ДО 2017.

Украјинска премијерка Јулија Тимошенко искључила је могућност останка руске флоте на Криму пошто 2017. истекне уговор о томе с Русијом. „Тај уговор треба да остане до 2017, пошто су га потписале две земље, а после тога Украјина треба да буде зона без било какве војне базе“, рекла је Тимошенко на конференцији за новинаре у Кијеву.

Руски министар одбране Анатолиј Серђуков рекао је да Москва жели да задржи своју флоту на Криму и после истека уговора са Украјином 2017. године.

Русија сада плаћа 98 милиона долара годишње за стационарање своје флоте на полуострву, на основу уговора који је 1997. закључен на 20 година.



## САД ПРОДАЈУ НАЈНОВИЈЕ ЛОВЦЕ F-35 ИЗРАЕЛУ



Америчка влада одобрила је велики уговор о продаји Израелу 25 ловаца F-35 најновије генерације и наговестила могућност продаје још 50. Агенција за одбрамбену сарадњу америчког Секретаријата са одбрану (DSCA), која је задужена за продају оружја, саопштила је да је уговор од виталног значаја за америчке безбедносне интересе, као помоћ Израелу да има „јаку и спремну способност самоодбране“.

Нови авиони су потребни Израелу да ојача одбрану ваздух-ваздух и ваздух-земља, навела је америчка агенција. F-35 *лајтнинг II* је једносед једномоторац, технологије *стелт*, која га штити од радара и радарски навођених пројектила. Конципиран је за класичне ваздухопловне и морнаричке намене и за садејство са пешадијом, због чега је назван „ловац за здружена дејства“.

Развијен је уз суфинансирање САД, Велике Британије и других земаља, производи се у САД, а први пут је полетео крајем 2006. године.

## ВОЈНА МИСИЈА ЕУ У БИХ БИЋЕ ЗАМЕЊЕНА ЦИВИЛНОМ

Министри одбране Европске уније саопштили су да ће европска војна мисија у Босни и Херцеговини (EUFOR) постепено бити смањена и замењена цивилном, али коначна одлука о томе још није донета.

„Највећи део војних операција је у суштини завршен“, изјавио је француски министар одбране Ерве Морен, чија земља тренутно председава ЕУ, после неформалног министарског састанка у Довилу. Он је додао да су пред мисијом EUFOR сада четири могућа сценарија: задржавање статуса кво, потпуно повлачење снага, знатно смањење њиховог броја, или трансформација у операцију обуке.

„Преовладало је мишљење да је битно постепено ићи ка повлачењу и посебно промени карактера мисије“, рекао је Морен. Он је додао да су Босни сада потребни војни саветници и обука полицијских снага.



Пише  
Александар РАДИЋ

# ДА ЛИ ЈЕ СОМАЛИЈА ЗАБОРАВЉЕНА

Источне обале Сомалије годинама су изложене сталним пиратским препадима. Само неколико дана пре отмице брода „Фаина“ са 33 тенка Т-72, из Центра за мониторинг пиратства Међународног поморског бироа обавестили су поморце да се клоне сомалских обала, али да и на пучини више нису безбедни чак ни велики бродови. У том тренутку у статистици за текућу годину већ су забележени препаци пирата на 59 бродова, а 13 је заплењено.

Против пиратства нису предузете делотворне превентивне мере, иако су безбедносне прилике од Аденског залива, па дуж источне обале Африке све теже. Зачудо, јер је реч о важном међународном пловном путу. Да су у САД и Француској увидели проблем сведочи и то што су УН јуна ове године, на захтев те две државе, издале декларацију којом се одобрава страним ратним бродовима да следе пирате и у територијалним водама Сомалије.

Седамнаест година након почетка грађанског рата, та држава фактички не постоји. Она се уцртава на географске карте, има место у међународним институцијама, али нема ефикасну власт. Млак покушај „плавих шлемова“ и америчких елитних јединица да врате поредак у Сомалији завршио се 1993. године катастрофом. Американци су се посебно болно суочили са губицима и повукли су се из сомалског конфликта. Сомалци нису ни покушали да створе нову централну власт, тако да ефикасну контролу држе десетине одметничких дружина.

Током свих пропуштених година профитирали су само муслимански екстремисти, удружени у сада водећу политичку силу Сомалије. Против исламиста су удружене племенске вође, у ствари, локални господари и рата, и живота, и смрти, који уживају дискретну подршку САД.

Хаос и потреба за новцем да би се плаћале и наоружавале паравојне формације довели су до разбуктавања пиратства. Сомалци су брзим чамцима пресретали бродове. После отмице следи шаблонски захтев за вишемилионском сумом као условом за ослобађање посаде и брода, а понекад и терета, ако се већ претходно не прода на локалном тржишту.

Охрабрени чињеницом да стране силе нису интервенисале, пирати су почели да одлазе све даље од сомалске обале. Проблем се претворио у светску вест тек када су на 250 километара од обале отели брод са читавим тенковским батаљоном. Тада је отворено више паралелних прича о контрастима политике великих сила. Прву представља недостатак намере да се подржи обнова државних институција Сомалије и тиме оконча ратни хаос, а друга се своди на намену терета брода, доведену у везу са намером САД и НАТОа да се дестабилизује влада у Судану. У борби за судбину Сомалаца нема добити која би послужила као мотив за покретање нове интервенције у оквиру мандата УН. Лош однос цена–ефикасност пресудно је утицао на став великих да се Сомалија заборави.

Када је реч о Судану, истовремено са уласком чланица ЕУ у кризу отворене су све активности усмерене на посредну дестабилизацију исламског режима те државе. Вести о отмици „Фаина“ откриле су постојање до тада скриване подршке побуњеницима из јужног Судана преко база формираних на северу

Кеније. Наоружање потребно за развој побуњеничких састава бирало се у складу са намером да се они обуче и припреме за извршавање борбених задатака за што краће време и по што нижој цени. Такође, морало се повести рачуна о томе да су владине снаге у Судану добро обучене и искусне и да би се евентуалне грешке у припреми за рат брзо платиле поразом. Зато се као једини избор наметнуло наоружање источног порекла. За потребе побуњеника из Судана, од прошле године из вишкова Украјине наручени су сви потребни артикли, од аутоматских пушачка, преко артиљерије, до тенкова. Украјина се до сада показала као врло поуздан извор наоружања за америчке савезнике. Велике пошиљке софистицираних средстава дошле су у руке Грузије током припрема за покушај освајања Осетије.

У контексту кризе са пиратима сазнало се да су из Украјине у Кенију већ достављена 74 тенка Т-72 и пет вишецевних лансера ракета 122 мм БМ-21 град. Званично нема потврде о томе ко су корисници, али чини се извесним да нису у наоружању војске Кеније, односно коришћени су за потребе треће стране. Треба имати у виду да се Кенија до сада сматрала за проамерички оријентисану државу, у чију се војску уложило много да би подржала борбу против тероризма, тачније ради контроле над југоистоком Судана и нафтним налазиштима. У томе се налази стварни разлог за велики интерес САД и НАТОа за подршку побуњеницима из Судана.

За нафту вреди ратовати, а за сомалски песак нема занимања, па се зато та држава прећутно препушта криминалцима.

Прилике су се измениле када су се тенкови нашли на погрешној адреси. Коначно су се покренули ратни бродови у смеру сомалске обале. Сада су препознати сви ризици од исламских екстремиста наоружаних тешким средствима ратне технике. До сада су Сомалци ратовали пешадијским наоружањем, а сада су близу зараћених састава тенкови којима се може остварити премоћ против лако наоружаног противника.

Такав развој прилика нико не жели и зато су у сомалске воде хитро дошли француски и амерички ратни бродови и блокирали прилаз луци Хобио, главној бази пирата, лоцираној 500 километара северно од Могадиша.

Од почетка деведесетих до сада, у свим већим кризама на мору су се налазили ратни бродови са заставама чланица НАТОа. Нови свет без превласти једна силе добиће потврду и у кризи са пиратима, јер је Русија одлучила да пошаље фрегату, која треба да покаже да се и она сада пита око проблема важних за свет. Формално Русија има повод у томе што део посаде брода „Фаина“ чине Руси. Слабашне сомалске власти дозволиле су Руској морнарици да се бори против пирата и на мору, а ако треба и на копну. ■

# ЈЕДАН ДАН ЉУБАВИ

Овај филм јесте моја катарза. Све потиснуте трауме, несреће, осећања која сам пресвлачио у хумор, па ишао даље, још увек су била ту. Морала су да изађу напоље, да бих их се ослободио. По реакцијама публике видим да је то неко опште место и наша заједничка катарза. Не знам да ли сам се опраштао од нечега... Али је филм на мене деловао ослобађајуће. Као што се дешава са античком трагедијом: идентификовање са јунацима трагедије која даје прочишћење.

После дугог низа година, у којима смо се у домаћем филму углавном безразложно смејали и псовали – част изузецима који дефинитивно постоје, филм „Љубав и други злочини“ дошао је као логичан наставак основног ткива које се зове српски филм. Било би лепо да га погледате. И да пре или после гледања филма, како год желите, прочитате овај интервју. Филм ће вам, прилично сам сигурна, донети катарзу. Неће се завршити пројекцијом, већ ће се, онолико дуго колико допустите, гледајте да то буде што дуже, задржати у вама. На крају ће, ипак, ма како вам можда тамно или сетно деловао у почетку, донети лековито олакшање. Јер, сви смо ми живели у Србији последњих петнаестак година. Катарза нам је потребна за нови почетак, а овај интервју за боље разумевање младог редитеља Стефана Арсенијевића, коме је ово први целовечерњи играни филм, после неколико документарних и кратких играних, за које је код нас и у свету већ вишеструко награђиван вредним признањима. Чак до оне мере која доноси очекивања која искључују права на грешку. Грешке и није било.

□ Ваш филм „Љубав и други злочини“ имао је недавно, после светске берлинске, и домаћу београдску премијеру. Један дан у животу Анице, Београђанке у раним четрдесетим, тематски је оквир за филм који говори о много чему. Како је филм у својој суштини приповедање приче, шта је то што сте својим првим играним филмом желели да испричате? О чему је овај филм за Вас?

– Много тога је стало у тај филм. У почетку сам, чак и у Берлину, причао да је то филм о емиграцији. Таква идеја и јесте постојала. У филму је сублимирана емоција свега шта смо прошли последњих петнаестак година. Он прича о томе како је живети у Србији данас, о недоумици „отићи или остати“, на којој се још ломе млађе генерације. Суштински, тај филм је, ипак, прича о љубави. Покушао сам да се бавим тим комплексним и неизбежним осећањем које називамо љубав. Мене су у филму највише занимале емоције, све те различите манифестације љубави, необична љубавна прича која се дешава у само једном дану, и има све своје манифестације, разлику у годинама... Занимало ме је да ли ћу редитељски моћи то да савладам. У филму постоји и читав низ других љубавних прича, које су рефлексije оне основне. Филм је глумачки, тако да су односи међу ликовима посебно важни. Љубав јесте унутарње својство тих односа, понекад неизречено, некада нечитљиво на први поглед. Било ми је, у ствари, најзанимљивије да ухватим шта је све то љубав у овом тренутку.

□ Назив „Љубав и други злочини“ јесте парафраза Маркесовог наслова „О љубави и другим демонима“. Он јесте мелодрама, како сте га и сами означили, и он заиста говори о љубави, али пре о мимоложењу, о страху од блискости, о напуштању, него о другим и другачијим, пожељнијим облицима љубави.

– Изгледа да су баш такви облици љубави данас присутнији у животу. Могао сам и да направим романтичну комедију, али ме је више занимала ова друга страна. Могао сам и да поставим класичну драматургију: младић жели девојку, између њих су многе препреке, али се на крају све завршава хепиендом. Наравно, филм има отворен крај. Допустићемо гледаоцима да сами изаберу основну емоцију разрешења нашег љубавног случаја.

□ Мада се мора признати да је Ваша поставка, ослушкујући живот данас – тачна.

– Немам утисак да филм шаље негативну поруку. Један мој професор ми је рекао да је сама чињеница по којој је љубав, ипак, могућа у том филму – сасвим довољна за наду.

□ Филм је на неки начин катарзичан. Аница се опрашта од дотадашњег живота и креће у потрагу за новим почетком. Чини се да је и за Вас, заокружујући период од



*последњих петнаестак година живота у Србији, овај филм својерсна катарза. Од чега сте се Ви опраштали?*

– Пријатељи су ми после премијере у неколико наврата рекли да сам ја за њих весела особа, а да је филм много тмурнији. Када сам кренуо да правим свој први целовечерњи играни филм, као да је из мене изашло, испливало све то што сам и ја лично пребродио живећи у Србији последњих петнаест година. Уопштено гледано, ја јесам ведрији и духовитији него што је то мој филм, али је исто тако чињеница да, када сам почео да радим на филму, неке ствари нисам могао да олакшавам хумором, што обично радим. То ми једноставно није деловало искрено, истинито. Немачки продуцент ме је стално звао током снимања, јер је гледао дневне снимке, додуше без тона и говорио: али ово не делује духовито, као што је у сценарију. Сценарио јесте био духовитији. А онда сам схватио. Тај филм јесте моја катарза, све потиснуте трауме, несреће, осећања која сам пресвладио у хумор, па ишао даље, још увек су била ту. Морала су да изађу напоље, да би их се ослободио. Према реакцијама публике, видим да је то неко опште место и наша заједничка катарза. Не знам да ли сам се опрштао од нечега... Али је филм на мене деловао ослобађајуће.

Током разговора са публиком у Берлину и на другим европским фестивалима после пројекције, питали су ме како ће публика у Београду реаговати на филм. Дешавало ми се, на пример, да људи плачу у Единбургу. И увек сам говорио да је мој основни циљ – катарза. Надам се да ће наше људе филм повремено насмејати, али да ће их, можда, управо тим тамнијим тоновима у којима и јесте изходште катарзе – излечити. Као што се дешава са античком трагедијом: идентификовање са јунацима трагедије која даје прочишћење.

Све се то некако догодило и мени. Ослободио сам се нечега што нисам ни знао да све време носим. Тог неког накупљеног мрака одрастања у Србији деведесетих. Ето, свега тога сам се ослободио. Мој наредни филм ће бити неупоредиво духовитији.

Целовечерњи филм је нешто због чега се уписује Академија. Филмом сам желео да се бавим још од вртића. Кад нас је васпитачица питала шта ћемо бити кад порастемо, ја сам рекао да желим да будем глумац. Коначно имам осећај да сам освојио тај први врх, да сам се попео тамо где сам читав живот желео да будем. Ту сам, и чини ми се да ниједан филм више за мене неће бити тако изазован и тежак, као што је то био овај.

□ *У новинарству постоји мала струковна филозофија која каже: прва реченица је најтежа. Свака следећа је још тежа...*

– Можда. Видећемо. Мислим да не... Постоји та фама око друге књиге, другог филма.

□ *Прве обично носимо биографски, за сваки следећи корак је потребно и нешто друго.*

– Изгледа да се ја не уклапам у ту норму. Свим својим кратким филмовима до сада већ сам прешао тај пут. И на страним фестивалима, а и код нас, на пројекције овог филма су људи долазили са очекивањем, имајући у виду све што су са мојим потписом до тада видели. Морам признати да је то приличан терет за аутора. Ја сам, у ствари, истовремено урадио и свој први и други филм, и сада могу на миру да радим нешто треће...

□ *Одсуство боје, та сива гама новобеоградских блокова, позорница графита, соларијум „Сунце“ који не ради, јер сунца нема, а ипак тако пуно топлине. Како сте то постигли?*



– Директор фотографије, сценограф и ја смо на самом почетку рада на филму сели и направили тај визуелни концепт. Идеја је била да имамо сиво, хладно окружење, бетонске зграде, снег који стално провејава и доноси хладноћу, одсуство топлих боја, а да најтоплији делови на површини слике буду лица. Јер, када неко размишља о одласку из земље, то што би му сасвим сигурно највише недостајало јесу људи. Аницу та лица задржавају. Да је такав одлазак лак, овој филм не би ни постојао: „Све је црно, у реду, жена седа у такси до аеродрома и одлази“. Нема филма. Аница очигледно има велики проблем да оде, јер су сви ти људи и односи око ње – топли. То јесте истина о Београду. Београд није најлепши град на свету, али је његова топлина, та посебна енергија међу људима то што је његова специфична лепота.

□ У тој аутентичној смеси топлог и хладног, срећног и тужног, зачињеног духом – садржани су и облици Ваше поезике. Сцена са ружама пободеним у снег, мелодија песме „Беса ме мућо“... Где су узорни тој поезици? Како сте је градили?

– Када говорим о узорима осећам се као да сам на некој психотерапији. Никада нисам до краја свестан ко утиче на мене. Чак и када бих набројао своје омиљене редитеље, тешко да би их препознао у ономе што родим, а онда накондно препознам неког за ког се скоро зачудим како се ту нашао. Каснијом анализом самог себе дошао сам до закључка да сам негде у Бермудском троуглу између Џима Џармуша, Педра Алмодовара и Акија Каурисмакија. У домаћем филму су то, свакако, моји професори, међу њима Срђан Карановић, који је и мој филмски отац... Негде се тај пут наставља и на традицији српског филма, која је деведесетих нагло прекинута. Дешавале су нам се ужасне ствари. Нико више није хтео ничим да се оптерећује. Све је кренуло у тешку комерцијализацију, у комедије, псовке, гегове... А српски филм има своју традицију, име у свету поткрепљено црним таласом. Мој филм, бар се надам, у неком модерном смислу реферише и на те редитеље: Желимира Жилника, Живојина Павловића, Сашу Петровића.

Своју поезику градио сам подсвесно, на свим тим филмовима које сам гледао и она се и учитава у моје филмове онолико колико су ме сви ти претходни филмови изградили.

□ Филм „Љубав и други злочини“ европска критика најчешће дефинише као филм транзиције, посткомунистичког периода, постмодерне... Шта је то што смо ми у том периоду пост-поста добили, а шта изгубили?

– Филм нуди такво читање. Он говори о идентитету, транзицији, али се ја тиме не бавим у неком дневнополитичком контексту, већ у варијанти појашњавања шта је све од тога утицало на понашање јунака филма и њихове одлуке. Читава прича о том префиксу пост за мене значи да смо ми били негде, па смо кренули негде другде – па сад никако да стигнемо. У том вакууму ми већ веома дуго живимо. Шта смо све у међувремену погубили, сазнаћемо тек када стигнемо на циљ – у неко коначно уређено друштво. Мада се мора признати да је цео свет у некој врсти транзиције. Незвесност се осећа свуда. У тој некој неизвесности смо ми већ одрасли и навикли да живимо. Одрастао сам у тренутку када смо губили идентитет. Када је једна земља нестајала, а ми смо се враћали представама о идентитету српског народа, које су често биле нејасне... Растао сам у конфузији, такав ми је, чини ми се и идентитет. А онда сам у неком тренутку схватио да је то својство по себи, чак квалитет. Шест месеци сам, монтирајући филм, радио и живео у Немачкој. То је било први пут да на неко дуже време боравим изван земље, у средини која није моја. То је обично оквир у коме човек крене да се преиспитује: па добро, ко сам то ја? А онда схватим да је то идентитет у коме је садржан судар различитог, који је, у ствари, чак врло добар, позитиван. И када бисмо престали да се опредељујемо за стране и схватили да смо и једно и друго, и да је то врлина, мислим да бисмо били много мирнији. У Африци, на истоку и западу, свуда имам пријатеље. И све ми то није страна. Наша култура је место састајања. Утицаји отоманске културе, аустроугарске, римске – све то истовремено



Аница Добра  
и Стефан Арсенијевић

живи у нама. Као што имамо два писма, што и не приметим док се моји пријатељи странци не збуне поновљеним исписивањем имена улица словима два писма. Класичан наш ручак недељом у родитељској кући може сасвим слободно да има сарму на менију и сахер-торту као десерт. И то као сасвим природно спајање два сасвим различита света.

□ Какав је то осећај када филмом оживи читав један свет. Кажу да редитељ мора имати дар творца целине, што звучи као помало божански осећај.

– Највеће уживање ми је било да направим свет онако како га видим. У мом свету су сви ликови добри, чак и криминалци, што је било спочитано међу замеркама сценарију. Сви се у мом филму воле, можда у стварности то није тако, али сам ја баш желео да направим такав свет. Ја верујем да су људи уопште добри и увек им приступам тако. Околности их чине лошим, што се дешава. Наравно, тај свет је требало и визуелно поставити. Све се дешава на Новом Београду, где сам одрастао, завршио школе, а сада радим као асистент на Факултету драмских уметности. И ту настаје занимљива прича. У једном тренутку сам схватио да сам тај Нови Београд престао да видим. Видим га изнутра, али не и споља. А читаву причу је требало организовати. Онда сам помислио да би било добро да директор фотографије, Словенац, и сценограф који је из Немачке дођу у Београд и да гледајући Нови Београд потпуно свежим оком изаберу локације за снимање. И они су заиста изабрали делове града кроз које сам читав живот пролазио, којих се никада не бих сетио, а који су били идеални за нашу филмску причу. Било ми је необично узбудљиво да Нови Београд поново откривам гледајући га њиховим очима. А онда смо пронашли део града који изгледа као лавиринт из кога је јако тешко изаћи, кавез који изазива осећај заробљености. То и јесте прилично реална слика. Сећам се како сам гладан света са својим првим документарним филмовима кренуо на све фестивале не које су ме звали. Сада ми је то постало и начин живота. Док моји пријатељи, који нису те среће, веома тешко добијају визуе.

□ Шта је то у шта, после свих тих година кризе, успевате да верујете?

– Верујем да су људи добри, и то ми олакшава живот. За сада се нисам разочарао, надам се да никада нећу постати огорчен, иако видим да има много таквих људи. Верујем да ће ствари на крају, ипак, испасти добро. И тако, прилично отворено, прилазим свету.

□ Често се догађа да и највећа редитељска имена, док раде на филму, имају неколико верзија краја. Све до краја снимања дешава се да није сигурно како ће се филм завршити. Да ли сте Ви имали такву двоумицу?

– Продуценти су се двоумили, поготово страни. Стално су ме говорили да би филм требало да има експлицитно срећан крај. Мени је то деловало потпуно неискрено и нетачно. Не бих се осећао добро. То не би био тај филм и то не бих био ја. Опет, филм се врло суптилно и отворено завршава. Тако да ако верујете у љубав, можда... ■

Драгана МАРКОВИЋ  
Фотографије Бранко ЈОВАНОВИЋ

## ПОТВРДА КВАЛИТЕТА И ЛЕПОТЕ ВОЈНИХ ИЗДАЊА

У организацији Акционарског друштва „Глас српски – трговина“ из Бање Луке, под покровитељством Владе Републике Српске и Министарства просвете и културе, од 23. до 28. септембра 2008, организован је Тринаести међународни сајам књиге, школског прибора и канцеларијске опреме „Бања Лука 2008“



П присуству бројних љубитеља књиге, представника јавног, културног и политичког живота Републике Српске, позната књижевница Љиљана Хабјановић-Ђуровић свечано је отворила бањалучки сајам књига. Више од сто хиљада посетилаца имало је прилику да види издања од око сто издавача, али и да се сретне са истакнутим књижевницима, Љиљаном Хабјановић-Ђуровић, Даром Секулић, Евом Рас...

На 13. међународном сајму књига „Бања Лука 2008“, Војноиздавачки завод, као организацијска целина Дирекције за ИБИД, приказао је четири стотине наслова из већ стандардних библиотека које ову издавачку установу чине препознатљивом међу другим издавачима. То су књиге из области војно-стручне литературе, али и запажена продукција опште литературе сврстана у тринаест области: војна публицистика, наставно-образовна литература, геополитика – ратна вештина, наука – техника, уметност – књижевност, историја, монографије, енциклопедије – лексикони, правна библиотека, страни језици, медицина, исхрана – лечење и приручници – водичи.

Присуство Војноиздавачког завода, као реномиране издавачке куће Министарства одбране Републике Србије, медији су пропратили са видним интересовањем, а његов изложбени простор посетили су градоначелник Бање Луке Драгољуб Давидовић, министар просвете и образовања Антон Касиповић, представници организатора „Глас Српске“, Музеја савремене уметности Републике Српске, Ликовне академије, Народне и Универзитетске библиотеке Републике Српске, Удружења солунаца РС, генерал Војске Републике Српске Драган Вуковић и припадници Команде 3. пешадијског пука РС, те српска глумица Ева Рас.

Велико интересовање посетилаца изазвале се луксузно опремљене и богато илустроване монографије – „Српска војска“, „Србија 1914–1918“, „Витешка времена“, те књиге из области војне публицистике „Ваздушна моћ Русије“, „Ваздушна моћ Америке“, „Савремени војни авиони“, „Војни хеликоптери“, „Мине“ и многе друге.



На овој сајамској манифестацији додељене су награде за најбоља остварења из области савремене књижевности, књижевности за децу, неговање православних духовности и за издавачки подухват године, а које су назване по манастирима Републике Српске – Липље, Гомионица, Ступље и Моштаница.

Трочлани жири из Удружења издавача Републике Српске, у конкуренцији двадесет пријављених књига, прву награду „Моштаница“, за издавачки подухват године, доделио је Војноиздавачком заводу за књигу „Србија 1914–1918“ академика Владимира Стојанчевића. Исту награду добила је и новосадска издавачка кућа „Прометеј“ за књигу недавно преминулог српског академика Дејана Медакловића, „Света Гора Фрушкогорска“.

Петочлана комисија графичких инжењера из Удружења графичких радника Републике Српске доделила је три награде „Гутенберг“ за најбоље одштампану књигу.

Прву награду, златну плакету „Гутенберг“, која се додељује за најбоље одштампану књигу приказану на бањалучком сајму, добила је Војна штампарија из Београда за репрезентативну монографију „Српска војска“ аутора др Бојана Димитријевића, у издању Војноиздавачког завода. Сребрну плакету добила је штампарија „Публикум“ из Београда за књигу „Исус Христос и Пресвета Богородица“, док је бронзану добио „Глас српски – Графика“ за књигу Миће Савановића „Слике у ветру“.

А. БУКВИЋ



## СТИХОМ КРОЗ СРПСКЕ ПРЕДЕЛЕ

У Централном дому Војске Србије недавно су промовисане збирка песама „Стихом кроз српске пределе“ и антологија „100 најбољих српских лирских песама“ Здравка Бујића. Аутор је песник, филозоф и научник.

У збирци песама заступљена је углавном родољубива и мисаона лирика. Целина је подељена на четири циклуса, од којих је најобимнији „Манастирска звона“ са 34 песме. Древне српске манастирске светиње утиснуле су најјачи печат у песникову свест. Веома је окренут и историјској и хероичкој тематици, са посебном посвећеношћу биографијама знаменитих српских великана и теолошкој проблематици.

Присутнима су се након уводних речи аутора обратили рецензент збирке др Миливоје Родић и професор Миладин Томовић. Они су истакли да је аутор врло добро укомпоновао националну историју у стихове, те да је таква збирка вредан покушај превредновања српске лирике.

Програм је употпунило КУД Кордун изводећи четири аутентичне српске песме са Баније и Кордуна.

М. И.



## РЕЗ ЗА МИРАН САН

Ових дана из штампе је изашла трећа књига угледног оториноларинголога др Вукоја Новака, стално запосленог у Војномедицинском центру у Новом Саду.

Према речима рецензента професора др Магне Твинереина и др Светислава Митића, светски признатих стручњака из Норвешке, и професора др Максима Лучића из Црне Горе ова научнопопуларна књига под називом „Рез за миран сан“ попуњава велику празнину која је дуже време постојала како у стручној, тако и широј јавности у односу на тему којом се бави.

Књига др Новака представља изузетан допринос ширењу нових медицинских сазнања у области о којој се, у прошлости, мало водило рачуна.

Иако убеђен да далека будућност лечења поремећаја дисања, хркања и ноћног гушења није у хируршким поступцима, аутор сматра како они, бар у овој фази развоја медицинске науке, остају примарни.

У књизи су поред етиологије, патофизиологије и дијагностике, наведени најсавременији начини лечења, различити хируршки захвати, њихове комбинације, оперативни протоколи, а посебно принцип да се сваки болесник мора посматрати индивидуално.

Књига је писана популарним речником и богато илустрована па ће, поред медицинских стручњака, и многобројној популацији болесника (рачуна се да их је у свету око две милијарде) приближити саму болест, али и начине и могућности њеног излечења.

Будимир М. ПОПАДИЋ

## Изложба „Млади уметници 2008“

### ВАЗДУХОПЛОВНИ СВЕТ НА ПОШТАНСКОЈ МАРКИ

Ликовни радови ученика основних и средњих школа у Србији, који су победили на конкурс „Млади уметници 2008“, изложени су 3. октобра у Музеју ваздухопловства, на аеродрому „Никола Тесла“. Тема овогодишњег конкурса била је „Дизајн ваздухопловне марке“.

Ђацима са најбољим ликовним радовима додељене су дипломе и медаље. Жири, чији је председник била академска сликарка Оља Ивањицки, одабрао је рад Иване Муњас из Основне школе „Др Јован Цвијић“ за најбољи рад. Цртеж ће предложити за штампање на поштанској маркици у 2009. години.

Ваздухопловни савез Србије, у сарадњи са Међународном ваздухопловном федерацијом, скоро десет година организује такав конкурс. На крају, проглашава се победник међу свим земљама учесницама. Намера организатора јесте да се деца и омладини приближе ваздухопловство и летење.

Изложба ће у Музеју ваздухопловства бити отворена до 3. новембра.

М. И.



1



2



3

1 група 1. место  
Вишња Стојановић  
ОШ „Митрополит Михајло“  
Сокобања

2. група 1. место  
Кристина Попадић  
ОШ „Јован Поповић“  
Крагујевац

3. група 1. место  
Катарина Ивановић  
ОШ „Никола Тесла“  
Нови Бановци



## РЕЧ СВЕДОКА ДРАМЕ

Јеврем Цокић: „Почетак краја“ у издању „Српске књиге“

Постоји неколико тумачења шта је, заправо, по садржини књига генерал-пуковника у пензији Јеврема Цокића, која је недавно представљена јавности у Централном клубу Војске Србије. Свакако да превазилази оквир пуке документаристике и збирке сећања, па ћемо се приклонити оцени која бира студију за меру ауторовог напора да (нам) приближи сурово време и нимало другачија догађања.

Сам наслов књиге – „Почетак краја“, сугерише на „већ виђено“ у следу ствари око распада бивше (нам) Југославије. Посебно су занимљива његова запажања у вези са улогом ЈНА у смутном времену, када је олако и без ваљаних аргумената проглашена „кривом“, „окупаторском“, „националистичком“ и – шта све не још. Генерал Цокић је човек који се налазио на високом војним дужностима, доносио одлуке и часно полагао рачуне. За само дванаест месеци променио је три начелника Генералштаб, што на свој начин говори о тадашњим сумњивим критеријумима и превртљивим одлукама. Једна од његових теза, коју упорно и вешто брани, јесте тврдња да се у том периоду расцепила једне суверене земље, држава одрекла своје војске, остављене да се сналази како зна и уме, да бира страну и противника, иако није желела ни једно ни друго.

По мери великих спознаја, неоспорних докумената, а пре свега властите савести, аутор без задршке говори о улози међународне заједнице у тим догађајима, о деструктивном деловању државног и војног врха, правним и економским аспектима кризе... Чини то с мером, врло уверљиво, јер су на његовој страни непобитна сведочанства која ће тек добити на значају како време буде одмицало.

Вредност књиге је и у препоруци аутора да болна прошлост буде вечна поука, а ослонац на властите снаге обавеза на којој једино ваља градити нову државу, њене односе и војску. Без паравана, заблуда, лепршавих емоција и, најпосле, рачуна без крчмара.

На веома посећеном скупу, о књизи су надахнуто говорили мр Милисав Секулић, генерал у пензији, професор др Милан Мијалковски, пуковник у пензији, угледни новинар и публициста Душан Миловановић и аутор.

У име „Српске књиге“ као издавача, присутнима се обратио уредник издања Тодор Бјелкић, који је захвалио аутору за ту „историјску читанку“, како је назвао дело неопходно да се разуме једно тешко време, објасне многи догађаји и разјасне бројне заблуде.

Б. К.

### Промоција Барухових изабраних дела

У Банском двору у Баналуци, 15. октобра, у организацији Академије наука и уметности Републике Српске, биће одржана промоција изабраних дела Калмија Баруха (1896–1945), једног од водећих хиспаниста, хебраиста и сефардиста са Балкана. Компилацију Баруховог сефардског опуса објавили су Центар Моше Давид Гаон при Универзитету Бен-Гурион из Израела и издавачка кућа Шефер, док су њени уредници др Кринка Видаковић Петров и Александар Николић.

Д. М.

## Војна и безбедносна периодика

### Нови гласник

Нови број војностручног интервидовског часописа за јул–септембар појавио се у новом руху. Редизајниран, доноси уводник о безбедносним изазовима у савременом свету, текстове о финансирању војске и контроли извршења буџета, о статусу професионалних припадника Војске Србије, планирању међународних вежби и искуствима са трилатералне вежбе *Дунавска стража 2007*, планирању процеса доношења одлука у војном менаџменту, односима са јавношћу система одбране у кризним ситуацијама изазваним тероризмом, систему осматрања и обавештавања, али и о примерима европеизације српске војске у 19. веку.



### Војнотехнички гласник

Стручни и научни часопис Министарства одбране Републике Србије такође је редизајниран. У новом броју доноси текстове о неким аспектима развоја и модернизације вишенаменских борбених авиона, о мерењу прелазних оптерећења на два модела у аеротунелу Т-38, оптимизацији облика командних површина ракете, хидродинамичком моделу подводног пројектила, Cross eye методи ометања, процени физичко-хемијских карактеристика средстава за хлађење мотора током експлоатације возила и решавању проблема снабдевања муницијом противоклопне чете.



### Војносанитетски преглед

Септембарски број часописа лекара и фармацеута Војске Србије међу оригиналним чланцима доноси са знања о тоталним антиоксидативним капацитетима плазме код болесника са дијабетесом мелитусом тип 2 и дисталном симетричном полинеуропатијом, асимптоматском оштећењу бубрега код особа са хроничном професионалном експозицијом ниским концентрацијама елементарне живе, настанку каријеса код деце, плућним манифестацијама код систематских болести везивног ткива, утицају примене фибрилног лепка са антибиотикима на продукцију колагена код анастомоза колона, али и о семинару практичног лекара и историји медицине.



### Информативни билтен превода

Билтен је публикација коју издаје Центар за војностручну документацију, информације и библиотечарство, а доноси одабране преводе чланака из страних војних и других часописа, каталожке листиће за публикување превода, те избор текстова из Фонда часописа и новина Центра, које се препоручују читаоцима. У новом броју: Колин С. Греј *Како се рат променио од завршетка хладног рата*, Лоренс Ендру Доброт *Глобални рат против тероризма: верски рат*, Кенет Морисон *Ве-хабизам на Балкану*, др Марк А. Смит *Енергетски интереси Русије на Балкану*.



### Ревивија за безбедност

Нови број стручног часописа о корупцији и организованој криминалу поред осталог обрађује развој модела криминалистичко-аналитичке делатности у полицији, одузимање имовине проистекле из кривичног дела, као осврт на предложена законска решења, основна феноменолошка обележја организованог криминала.

Д. М.





## ПРЕДУГИ ДАНИ ПАТЊИ

Пише  
Крсман МИЛОШЕВИЋ

Са српском војском, преко врлетних албанских Проклетија, у избеглиштво на Крф кренуло је на десетине хиљада цивила. Међу њима и на стотине деце, коју су, желећи да им сачувају голи живот, родитељи повели у непознато. Њихове безмерне патње најживље су осетили и описали чаробњаци речи, писци и песници српски, који су, заједно са својим народом, на прелепом грчком острву жељно ишчекивали повратак у отаџбину.

Један од највећих српских песника и есејиста, Јован Дучић (1871–1943), рођен је у Хрупјели код Требиња. Основну школу похађао је у Требињу, Трговачку у Мостару, Учитељску у Сарајеву и Сомбору, а студирао је у Женеви и Паризу. Прошао је професионални пут од учитеља по српским школама у Аустроугарској, до дипломате у великим европским градовима, и књижевни развој од талентованог младог песника у провинцији, до водећег српског песника онога времена. Од 1893. до 1899. године радио је као учитељ и главни уредник часописа *Зора*. Заједно са својим побратимима, Алексом Шантићем и Светозаром Ћоровићем, дао је велики допринос српској култури тога времена у Мостару, српском духовном средишту у Херцеговини.

### ■ ЧАРОБНО ОСТРВО

Дипломатску каријеру Дучић започиње као аташе у Цариграду и Софији. За време Првог балканског рата саветник је посланства у Риму, 1914. је у Атини, 1916. у Мадриду, а 1918. поново у Атини. Као дипломата и песник, Дучић је велики национални посленик у тешким данима и страхотама Првог светског рата. У друштву српске политичке и културне елите на Крфу, за Дучића „чаробном острву“, сарађивао је у листу *Српске новине*, који је излазио од априла 1916. у тиражу од 10.000 примерака и био најзначајнији извор информација за Србе широм света. Касније је сарађивао и у *Забавнику*, књижевном додатку уз *Српске новине*. Ту је штампана и чувена Дучићева *Аве Србија*, где одјекује:

*Твоје сунце носе сад на заставама,  
Ти живиш у бесном поносу синова;  
Твоје светло небо понели смо са нама,  
И зоре да зраче на путевима снова...*

У *Путопису с Јонског мора*, на месту где износи запажања приликом обилазак острва Видо, каже: „Обилазим резервну трупу у некој јарузи на источној страни острва. У каснијим поподневним сатима војници су се сунчали на малом

острвском узвишењу и, посматрајући их тако, запажам да је вишемесечна глад оглодала њихове трупове, док су се руке и ноге претвориле у сламке... Живот им је висио о концу, о сунчаном зраку који их је благо грејао, а претила им је највећа опасност, јонска зима и велика влага... Она је била сасвим различита од јонске јесењичке. Она је дужа и гора, с маглom која се увлачи и продира у кости и зглобове..."

Дучић је изузетна појава у српској књижевности и култури. Првенствено лирски песник, он је лиричар и у песмама и у прози. Његова писма из Женева, Мадрида, Рима, Париза, Палестине, Египта, с Јонског мора (*Градови и химере*), подижу квалитет српског путописа. Дучићеве есеје о Петру Кочићу, Бори Станковићу, Алекси Шантићу, Исидори Секулић, Иви Војновићу, Светозару Ђоровићу и неким другим, представљају високе књижевне домете. Дабоме, ту треба поменути и Дучићеву афористичку (*Благо цара Радована*). Створио је песме трајне вредности, које је сам одабрао за издање својих *Сабраних дела*.

Умро је и сахрањен у Гери (Индијана). Касније су његове мошти пренете прво у манастир Св. Саве у Либервилу, а 2000. године у храм Благовештење на Црквини изнад Требиња.

## ■ СТРАДАЊЕ ДЕЦЕ

Књижевник и дипломата, један од најзначајнијих и водећих представника српске авангардне књижевности, Растко Петровић (1898–1949), рођен је у Београду, где је и отпочео школовање. Брат је Надежде Петровић (1873–1915), познате сликарке и професора Академије ликовних уметности, рођене у угледној чачанској породици. *Шатори ваљевске болнице* су њена последња слика. Подлегла је епидемији пегавог тифуса у ваљевској Првој резервној болници (1915).

Попут многе деце која су кренула са Српском војском преко Албаније, Растко је, као шеснаестогодишњи дечак, издржао страхоте суровог и крвавог пута, тешко доживљавајући потресна страдања најмлађих и непрегледним избегличким колонама. Двадесет година касније завршио је роман *Дан шести*, где описује патње недужних дечака. Повећи број књижевних критичара сматра да је то једини модерни роман о повлачењу Српске војске преко Албаније.

После доласка на Крф, деца су смештана у транзитне центре. Она чије је здравље било најугроженије, пребачена су у Енглеску болницу на Крфу. Након краћег опоравка, више од 4.000 деце пребачено је на школовање у Француску. Међу њима био је и Растко, који је у Паризу завршио студије права (1922. године). Већина ђака и студената који су своје школовање наставили у Француској, Грчкој, Швајцарској, Италији, Русији и другим земљама, касније су се вратила у Србију и одужила отаџбини.

После завршетка рата, Растко се из Париза враћа у Београд. У двадесет петој години улази у дипломатску службу (1923). Службује у Риму, Африци, па поново у Риму, одакле путује у Шпанију. После повратка у Београд (1930) ради у Министарству спољних послова до 1935. године, када као дипломата одлази у САД, где остаје до смрти у Вашингтону.

Растко је почео да објављује песме још у крфском *Забавнику* 1917. године. Повлачење преко Албаније и страхоте српске трагедије, Растко не доживљава као апотеозу националног страдања, већ

## ДАН ШЕСТИ

„И би ноћ, и би јутро, дан шести... Дечак је трпео од глади. Желудац је сам себе варио. У року од два сата превалио је један километар... Чарапе су му се толико биле распале, а парчад од њих му се тако усађивале у месо, да их је морао одбацити. Ишчупао је поставу џепова на оделу и њом је обавио столала.

Упркос немогућности да стоји на ногама, на рањавим стопалима, изнемогао, он је последња три километра до Љеша превалио у недељу, од јутра до вечери. Није видео предео, ни људе, ни блатишта, пошто је без престанка био у бунилу. Једна једина мисао блистала је иза читавих завеса његовог кошмара: стићи у Љеш, наћи тамо нешто за јело, било шта, за двадесет динара, које је још носио у њедрицама.

И онда би опет корачао насумице, посрћући, сударао се са извесним предметима, људима, падао на колена и на руке... Скоро стално, ако је било кога у близини, помагали би му да устане, а после га напуштали... Гледао је испред себе: велика пурпурна завеса, таласаста, огромна, испред целог простора, мшла је право на њега, као какво успавано море... Ишао је, како је умео, право у то..."



Растко Петровић

као тренутак враћања природи, као болно разарање људског у човеку. Слика разарања људске цивилизацијске заједнице и враћање јединке „племенским пећинским уредбама чопора“ у ком се живи по законима природе, условила је уметничку структуру романа, где се истиче визија ужаса и хаоса.

## ■ ГЛАД

Оне године када је убијен кнез Србије Михаило Обреновић, у свештеничкој породици Милице и Никодима Петровића, као прво од петоро деце, рођен је Михаило, Мика Алас (1868–1943), касније професор математике на Београдском универзитету, академик, научник и путописац, предузетник у рибарству и пловидби. Како је већ у шестој години остао без оца, бригу о деци преузео је његов деда по мајци, свештеник Никола Лазаревић.

Мика се школовао у Београду (1874–1889) и Паризу (1890–1894). Јуна 1892. стекао је диплому математичара, годину касније диплому физичара, а 1894. објављује свој први научни рад. Текст тог рада је прихваћен као докторска дисертација, коју је млади научник одбранио 21. јула 1894. на Сорбони. Тиме је положио државни докторат математичких наука и постао први доктор наука у тој области међу Јужним Словенима. Као 26-годишњи париски доктор примљен је за професора математике на Великој школи у Београду, где је остао све до 1905. године, када је краљевим указом постављен за редовног професора новоименованог Београдског универзитета. Ту је остао до пензионисања 1938. године.

Славни математичар је учествовао у ратовима од 1912. до 1915. године, потом у Другом светском рату од 1941. године. Уочи почетка

балканских ратова конструисао је даљинар за потребе Војнотехничког завода. Тај даљинар, патентиран касније, откупљен је и направљен у Србији и Русији (1912). По сопственом казивању, страхоте доживљене у повлачењу Српске војске (1915), превазилазе оне из претходног трогодишњег војевања. О савлађивању „дивље и сурове“ Албаније, Мика Алас, сем осталог, бележи:

„Кретали смо се ка месту Пуки. Као по команди, напали су нас Арнаути са друге стране Дрима... Настављајући покрет, наилазили смо на мртве и рањене војнике, жене и децу... Рањени официри и војници, који нису могли даље, тражили су да их побијемо. Ко би могао дићи пушку на свог несрећног друга? Дођосмо некако у Пуки. Уместо помоћи, по касарнама затекосмо пуно наших мртвих и рањених војника и избеглица. Најгрозније је било слушати јауке тешких рањеника, жена и деце... Њима се није могло помоћи... По доласку у Скадар, поново сам доживео умирање једног дела избеглица. Ту су се спајала два њихова тока. Они који су прешли преко Пећи и Чакора, и они који су долазили од Љум-Куле долином Дрима... Цео дан су лутали улицама и тражили хлеба. Само та реч је у њиховим осећањима, пред очима..."

За један од најдирљивијих догађаја из времена опоравка и реорганизације Српске војске на Крфу, Мика истиче тренутак „предаје српских и пријема француских пушака“ током марта 1916. године. Присуствујући том чину у батаљону потпуковника Војислава Бумбаширевића, остале су му урезане речи тог кршног Златиборца, родом из Мачката, који је, опраштајући се од српске пушке, својим војници-



ма рекао: „Колико нам је славе донела ова пушка! Она нас је упознала са целим светом. Она нас је уздигла на висину на коју се није ниједан народ уздигао! Уместо ње, ево вам пушке, којом ћете ослободити своју Отаџбину, своје миле и драге...” Војницима су потекле сузе, јер се растају од пушке која им је била и „и отац и мајка, и брат и сестра од 1912. године”.

За време дужег боравка на Крфу Михаило Петровић је, као научник и резервни официр, предано радио на изради шифарског система за Србију. Успео је да га заврши у години пред пробој Солунског фронта (1917) и преда Влади на употребу.

Композитор и диригент Станислав Бинички (1872–1942), рођен у Јасици код Крушевца, учио је гимназију у Нишу и Београду, а прва музичка знања стекао у хору *Обилић*, где је упознао Стевана Мокрањца и Јосифа Маринковића. До највишег музичког образовања дошао је на Минхенском конзерваторијуму. После повратка у Београд (1899), постао је војни капелник. Тада оснива први симфонијски оркестар под именом *Београдски војни оркестар*, а са Стеваном Мокрањцем и Цветком Манојловићем *Српску музичку школу* (данашња школа *Мокрањца*). После смене династија, оснива *Музику краљеве гарде* (1904), којој је диригент све до 1920. године, када постаје први директор новоосноване Београдске опере.

У ослободилачким ратовима Србије 1912–1918. године Бинички као капелник *Оркестра краљеве гарде* дели судбину народа и Српске војске. Аутор је чувеног *Марша на Дрину*, дела посвећеног команданту Другог пешадијског пука Миливоју Стојановићу, који је погинуо у Колубарској бици (1914). После доласка на Крф, уз огромну помоћ Крфљана, поново је опремио *Оркестар краљеве гарде*. Нађена је замена за инструменте који су остали у албанским врлетима.

## ТАМО ДАЛЕКО

Опоравак и реорганизацију Српске војске на Крфу, пред жељно очекивани одлазак на Солунски фронт, од самог почетка је пратила песма. Бинички је, пре свих, говорио о „чудесној исцелитељској моћи музике”. Обновно је „развијене оркестре” и окупио диригенте, који су приређивали музичке концерте. Дабоме, уз песму је била неизбежна и игра. По логорима су се развијала – колубарско, мачванско и друга кола, која су носила имена завичаја и чувених битака. По стаменисти и чврстости, највише је упамћено *Капларско коло*.

Но, једна мелодија је остала упамћена за сва времена. Били су то звуци песме *Тамо далеко*, можда најпопуларније српске песме у њеној историји. Она је певана у војничким логорима, болницама, кафанама, на броду *Србија*. Скоро као и Срби, пише Бинички, „певали су је Грци, Французи, Италијани, Сенегалци ...” Они који нису разумели речи те песме, наслућивали су да се иза те мелодије крије жал за напуштеним огњиштем, отаџбином, породицом...

Носталгична песма тужне мелодије, завршавала се се громким: „Живела Србија”. Ту песму српски војници су певали када су умиралли на Виду, певали кад су гинули на Солунском фронту. Када би је запевали у рововима, „Бугари су престајали да пуцају”, говорила је касније Милунка Савић.



Михаило Петровић Алас



Станислав Бинички

После одлуке о повлачењу Српске војске, са владом је 24. новембра за Скадар кренуо и министар Љубомир – Љуба Давидовић (1863–1940). Ту, у Скадру, после неколико дана, доживео је тужан сусрет са војводом Радомиром Путником, својим пријатељем још из времена српско-бугарског рата (1885. године). Клонулог Путника, без снаге „ни да хода, ни да јаше”, његови војници су пренели до Скадра у импровизованој носилци, одакле је пребачен на Крф.

## ДРУГА ОТАЏБИНА

Влада Србије пребачена је на Крф 18. јануара. У веома тешким условима, Љуба је на Крфу организовао оснивање основне школе и гимназије за српску децу. Његовим залагањем ту је обновљена и Државна штампарија, где су се до краја рата штампале *Српске новине*. Настајао је да несрећно време у коме су се наша, нападена српска деца искористе за школовање у туђини. Вођена је уредна евиденција о ђацима и студентима који су се школовали у Грчкој, Француској и другим земљама. Десетог маја 1917, са Крфа, Љуба је упутио писмо захвалности Влади Француске, где се каже:

„У трагичним данима које преживљавамо, српска деца која су се наша у Француској наишла су на неизмеран матерински пријем. Влада Републике и сав француски народ такмичили су се у племенитости да би им ублажили горчину изгнанства. Ступајући ојађене душе на ваше тло, наша деца наша су другу отаџбину која је умела да утре њихове сузе и она се сада ту припремају да би сутра била генерација достојна жртава својих очева. Следећи племените традиције Ваше велике отаџбине, Ви сте учествовали у једном делу

јединственом у историји и ја имам ту част да Вам, у име Владе Краљевине Србије, изразим искрену захвалност родитеља осталих у Србији који ће, знајући да су њихова деца заштићена, са више наде носити свој крст патњи”.

На заседању Парламента на Крфу (123 народна посланика), седнице су биле бурне. Љуба је замерао председнику владе Пашићу што „чешће не истиче код савезника српске жртве” и затражи „конкретнију помоћ”. Одговор Пашића је, углавном, био: „Па зар би требало да на сав глас трубимо о жртвама нашег народа? Начин на који је он понео свој крст и извршио своју дужност говори довољно. Ми би се понизили када би се тиме хвалили по престоницама Антанте...” Погибију сина јединца, Миодрага, на Кајмакчалану (крајем септембра 1916. године) Љуба је „тешко, али стоички поднео”, кажу његови пријатељи.

У предвечерје Другог светског рата, дубоко зашао у осму деценију живота, Љуба се, слутећи нова страдања, вратио две деценије у прошлост и у листу *Правда* описао сцену, када је обисао Видо, 21. јануара 1916. године:

„Болесници су лежали на земљи на свежој слами... Страх од глади је био већи од страха од смрти. Глад је косила Албанијом, бојали су је се и на Крфу. Требовање за хлеб, за таин, било је највећа драгоценост... Органи за варење били су пропали. Лечили су их давањем воде у којој је куван пиринач... И лекари и болничари својски су се заузимали за сву нашу полумртву децу...

Плачемо заједно. О, колико се суза пролило! Са неначетим таиним испод главе испустио је своју намучену душу. Дете регрут умрло је поуздано мислећи на мајку и на сиромашни кућерак у Шумадији. Ликови те мртве деце наше били су прави светитељски ликови... Стотине, хиљаде примера би се могло навести. Доста! Јесмо ли платили своју слободу и повећање отаџбине?”

(Наставак у следећем броју)

## ДОГОДИЛО СЕ...

### 17. октобар 1972.

У Београду је умро српски принц Ђорђе Карађорђевић, старији син краља Петра Првог, који се одрекао права на престо и посветио војничкој каријери. Одбио је да се 1941. придружи влади и краљу у избеглиштву, а потом и немачку понуду да се настани у Белом двору.

### 18. октобар 1922.

Основана је Британска радио-компанија (BBC).



### 20. октобар 1944.

Јединице Народноослободилачке војске Југославије, под командом генерала Пека Дапчевића, и Црвене армије, под командом генерала Владимира Жданова, ослободиле су Београд.

### 21. октобар 1941.

Немачка „казнена експедиција“ стрељала је у Крагујевцу више од 7.000 цивила. Дан раније немачка војска је направила обруч око града, а патроле су сабирале људе по кућама и радњама. У гимназији су покупили све ђаке од петог до осмог разреда, професоре и директора Миливоја Павловића, који је одбио понуду окупатора и поделио судбину ђака. Крагујевачки црни октобар је један од највећих и најмонструознијих злочина у Другом светском рату, почињених над цивилним становништвом у једном месту и у једном дану.



### 22. октобар 1962.

Председник САД Џон Фишералд Кенеди издао је наређење америчкој ратној морнарици и авијацији да блокирају Кубу због постављања совјетских нуклеарних ракета у тој земљи. Кубанска криза, која је довела свет на ивицу атомског рата, окончана је месец дана касније споразумом совјетског лидера Никите Хрушчова и Кенедија о повлачењу нуклеарног наоружања и деблокади Кубе.



### 23. октобар 1942.

Британска Осма армија генерала Бернарда Монтгомерија започела је офанзиву против немачких снага под

командом Ервина Ромела у египатској пустињи, код места Ел Аламејн. Једна од најзначајнијих битака у Другом светском рату окончана је 12 дана касније победом Британаца, након чега је уследило искрцавање савезника на тло северне Африке.



### 24. октобар 1945.

Ступила на снагу Повеља Уједињених нација. Тај дан се обележава као Дан Уједињених нација.

### 25. октобар 1862.

У Кнежевини Србији објављен *Закон о устројенију военог штаба стајаће војске*. Штаб су чинили начелник, који је био директно потчињен министру војним, старији ађутант, млађи ађутант, аудијатор и војни свештеник.

### 26. октобар 1863.

У Женеви је, уз учешће четрнаест земаља, почела четвородневна међународна конференција, на којој је основан Црвени крст. Принципи објављени на конференцији послужили су 1864. као основа за усвајање Женевске конвенције о заштити жртава рата.



### 25. октобар 1954.

Наредбом државног секретара за послове народне одбране генерала Ивана Гошњака, јединице које су обезбеђивале демаркациону линију између зоне А и зоне Б Слободне територије Трста потчињене су команди 436. граничне бригаде Југословенске народне армије. Сурадан је врховни командант оружаних снага ФНРЈ Јосип Броз Тито потписао наредбу на основу које је укинута и престала са радом Војна Управа ЈНА Слободне територије Трста.



### 31. октобар 1941.

У току борби за ослобођење Краљева први пут су устаничке јединице дејствовале са два тенка заплена од Немаца. Формиран је први тенковски вод. Тај датум се обележава као Дан оклопних и механизованих јединица Војске Србије.

## КУМАНОВСКА БИТКА



Србија и Бугарска ушле су у рат против Отоманске империје 18. октобра 1912, девет дана након што је Црна Гора започела рат. Сурадан се балканским савезницима придружује и Грчка, чиме је отпочео Први балкански рат. Два дана након објаве рата, српске армије су прешле у наступане надирећи ка Скопљу и Овчем пољу. Предвиђања да ће турска војска остати у одбрани на већој дубини своје територије нису се остварила, јер је турска Вардарска армија напала Прву српску армију на граничном фронту код Мердара и код Куманова. Ту је 23. и 24. октобра 1912. између српских и турских снага вођена одлучујућа битка. Након што је поражена у Кумановској бици, војска Отоманске империје је морала да одустане од свог плана за вођење офанзивног рата против Србије. Такође је напустила и велики део територије, изгубивши више од 4.500 људи и претрпевши нарочито велике губитке у артиљерији (98 оруђа), коју више није могла да попуни, јер су јој били пресечени путеви за снабдевање из Мале Азије. Са друге стране, и српска војска изгубила је близу 4.600 људи.

У Кумановској бици постигнута је једна од највећих и најпресуднијих победа савезничке војске у Првом балканском рату. Првом српском армијом командовао је регент Александар Карађорђевић, а турском Вардарском армијом Зеки-паша. За успехе постигнуте у тој бици генерал Радомир Путник добио је чин војводе, а пуковници Живојин Мишић и Петар Бојовић чинове генерала.

## ВЕРСКА СЛУЖБА

Указом престолонаследника Александра Карађорђевића од 20. октобра 1920. постављена је прва група војних свештеника, који су дужност обављали према новим прописима предвиђеним за обављање верске службе у Војсци Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Указу престолонаследника претходила је одлука Министарског савета од 30. јануара 1920, којом је регулисано постављање војних свештеника оних вероисповести које су признате у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Одлучено је да свештенике за војну службу предлаже министар војске и морнарице, у договору са министром вера, а поставља их краљ својим указом. Критеријуми по којима су бирани били су успех у досадашњој служби, квалификације, стручна спрема и понашање. За војног свештеника није могао бити постављен кандидат који има мање од пет година свештеничког рада.

Међу свештеницима православне, римокатоличке и исламске вероисповести биран је по један војни свештеник који је био начелник свештеничке струке своје вероисповести. Формацијски ти свештеници су били референти министра Војске и Морнарице. Одлуком Министарског савета предвиђени су и хонорарни војни свештеници, који су постављани по потреби службе. ■

Припремио Миљан МИЛКИЋ

## ЦАР

## СТЕФАН ДУШАН

## „СРБА И ГРКА“



Било је у историји Срба више успешних владара и ратника, али је само један цар Душан Силни. Такав надимак у једном борбеном и непокорном народу могао је да стекне само борац најређе врсте, онај који уме да побеђује и осваја.

У другој историји Срба, четрнаести век био је и величанствен и трагичан, и тријумфалан и пун пораза. Доба српске историје од 1321. до 1371. године представља оно најсјајније време средњовековне државе и Српског царства, које је истовремено наговестило и посрптање и пад од доласка на власт Стефана Дечанског, преко величанственог Душановог царства, до пораза на Марици, злослутном венцику Косовске битке.

Било је у историји Срба више успешних владара и ратника, али је само један цар Душан Силни. Такав надимак у једном борбеном и непокорном народу могао је да стекне само борац најређе врсте, онај који уме да побеђује и осваја. Војевао је на свим странама. И на југу и на северу. Проширио је територију српске државе до граница које ни пре, ни после њега, нико није достигао. Двадесет и четири године његове владавине (1331–1355) испуњене су непрекидним ратовањима. Он је тај који је уздигао Србију до најзначајније војне силе на Балкану.

## ■ ВЕЛИКИ РАТОБОРАЦ

Стефан Душан (рођен око 1308) као дете од осам година налазио се у Цариграду, са својим ослепљеним, прогнаним и осрамоћеним оцем, последњим краљем Стефаном Дечанским. Породица се вратила у Србију 1320, када су се отац и син, краљ Милутин и Стефан Дечански, измирили. У јеку грађанског рата у Србији, између три претендента на престо, после Милутинове смрти (1322), усталичен је Стефан Дечански. Тада је његов четрнаестогодишњи син Душан, постао „млади краљ“. По древном обичају Немањића, добио је област Зете на управу.

Из 1329. године потиче први писани запис о ратничкој храбрости и способности младог Стефана Душана. Водио је војни поход против Босанаца, који су прешли у Србију и похарали цркву св. Николе Бањског на доњем Лиму. Победио је „безбожне и погане бабуне“, тј. босанске јеретике. Он „многије крви пролија, непријатеље поплени“ и потом се врати своје оцу, краљу Стефану. Посредна је била власт „младог краља“ над сточарским катунима Влаха и Арбанаса, који су у то време насељавали пределе северно од Скадарског језера и планине које окружују Метохију.

Истинску, ратничку иницијативу, Стефан Душан је доживео у бици код Велбужда, 28. јула 1330. године. Бугарски цар Михаило је отерао своју супругу, Ану, сестру Стефана Дечанског, а онда, склопивши савез са византијским царем Андроником Трећим, објавио да ће у Србији „поставити свој престо“.

Српска војска, у чијим је редовима тада било и немачких најамника, тешко је поразила Бугаре. И цар Михаило је погинуо у бекству, а његов византијски савезник напустио је планирани поход на Србију. После победе на Велбужду, српском владару је понуђено „уједињење српског краљевства и бугарског царства“. Данило Други, хвалећи Душана, оставио је запис у коме се каже: „И овај млади краљ веома се прослави у томе рату“, поредећи га са Исусом Навином: „Душан млад беше телом, но велики ратоборац“.

СТИЦАЈЕМ ОКОЛНОСТИ, СУДБИНА ЋЕ ПОТОМ ДОДЕЛИТИ МЛАДОМ ДУШАНУ ДА ВОЈУЈЕ, НЕ ВИШЕ ПРОТИВ НЕПРИЈАТЕЉА СВОГА НАРОДА, ДРЖАВЕ И КРУНЕ, НЕГО ПРОТИВ СВОГА ОЦА, КРАЉА СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ. СУКОБ КОЈИ ЈЕ ИЗБИО ИЗМЕЂУ ОЦА И СИНА, „НЕКОЛИКО ПУТА УМИРИВАН“, ЗАВРШИО СЕ ДУШАНОВИМ ЗБACИВАЊЕМ ОЦА С ПРЕСТОЛА. ДУШАН ЈЕ НЕВОЉНО КРЕНУО НА ОЦА, ПА СЕ 21. АВГУСТА 1331. СА „МАЛОМ СИЛОМ“ ЗАПУТИО ПРЕМА НЕРОДИМЉУ, ГДЕ ЈЕ „СТОЛОВАО“ ЊЕГОВ ОТАЦ. СТАРИ КРАЉ ЈЕ УХАПШЕН И УТАМНИЧЕН. ЖИВЕО ЈЕ ЈОШ ОКО ДВА МЕСЕЦА. НЕКИ ХРОНИЧАРИ, МЕЂУ КОЈИМА И НИЋИФОР ГРЕГОРА, ТВРДЕ ДА ЈЕ СТЕФАН ДЕЧАНСКИ БИО ЗАДАВЉЕН У ТАМНИЦИ, А ГРИГОРИЈЕ ЦАМБЛАК ОПТУЖУЈЕ ДУШАНА ДА „ОСУДИ ГА НА НАЈГРЧУ СМРТ УДАВЉЕЊА“. НА ДР-

жавном сабору у Сврчину, Душан је 8. септембра 1331. крунисан за краља.

У лето 1332. године, на српски двор стигла је бугарска принцеза Јелена, једна од најспособнијих српских владарки. Жена „задивљујуће лепоте, интелигенције и образовања“, после четири године брака, подарила је Душану сина наследника, Уроша. Захваљујући том браку, односи између Србије и Бугарске остали су добри и пријатељски све до Душанове смрти.

Маневришући веома вешто у току једног од најдужих и по судбину Византије најпогубнијег грађанског рата, између две сукобљене стране, претедената на престо Јована Кантакузина и Јована Палеолога, Душан је подржавао увек слабију страну против јаче. Узгред, „узимао“ је у свим погодним приликама градове и области. После заузимања Сера, најважнијег града између Солуна и Цариграда, септембра 1345. „припремио“ је одлучан преокрет у односима држава на Балкану. Само је Цариград недостајао као круна Душанових освајања. Редослед је био „брзометан“. Године 1334. Освојени су Охрид, Струмица и Костур, а након помирења са византијским царем, Душан је задржао Прилеп, Воден и Просек. Између 1343. и 1345. успео је да задржи Мелник, Сер, Драму, Филипе, Хрисопољ, Халкидику и Свету гору, а у Арканији Берат и Валону. Три године касније царев војсковођа Прељуб и полубрат Симеон запосели су Арту, Ларису и Јањину. Срби су на југу стигли до Волоског залива. Осим Солуна, успео је да освоји све градове до Хрисопоља. Под српску власт дошла је и Света гора атоска.

И тако, док се економска моћ Византије топи у грађанском рату који пуни градове, посебно Цариград, избеглицама и пројацима, српска држава, током свих тих година доживљава економски процват: рударство, трговина, занатство, пољопривреда, верски и културни живот, какав Србија до тада није видела. Све то нагони Душана на његово основно усмерење – освајање Цариграда и успостављање српског царства уместо „дотрајале васељенске Византије“.

## ■ ВИЗАНТИЈСКИ УЗОР

На путу стварања српске државе, која би обухватала цело Балканско полуострво, од Саве и Дунава „до Белог и Црног мора“, било је потребно да подигне властито краљевско звање на царско, а српску архиепископију на ранг патријаршије. Само патријарх може краља „венчати на царство“. Архиепископ Јоаникије постао је тако први српски патријарх. На путу према царској круни, Душан је потпуно следио византијске узоре. Прогласио се царем крајем 1345. У Серу, а свечана церемонија Душановог царског крунисања обављена је у Скопљу на празник Васкрса Господњег, 16. априла 1346. године. Крунисан је за „у цара Србљем и Грком“. Његова супруга Јелена проглашена је царицом, а син Урош – младим краљем. После крунисања, дворски племићи добили су византијска дворска звања – деспота, севастократора, кесара, и др. Неколико година касније, цариградски патријарх Калист бацио је проклетство на неканонско царево крунисање. У сујеверном и богобојазном средњем веку „афоризмос“ (проклетство) васељенског патријарха имало је политичко и психолошко значење. Због тога је помирење са Грчком црквом (1375), које је учинио кнез Лазар, имало смисла враћања легитимитета српској држави, и немали значај у уједињењу тада трагично подељених српских државотворних снага.

Цар Душан и царица Јелена боравили су на Светој гори од августа 1347. до априла 1348. године. Строгим правилима у земљи монаха било је забрањено да на њено тло крочи женска нога. У време боравка српског царског пара на Светој гори, из Цариграда се великом брзином ширила епидемија куге, која је у историји остала забележена као „црна смрт“. Зато је Душан одлучио да се склони од те опаке болести, а Света гора му је била повољно уочиште.

Сви остали догађаји и процеси током владавине цара Душана – ратови са Босном и Угарском, бројне побуне великаша, епидемије куге, промене на политичкој карти Балкана, Европе и Мале Азије, нису угрозили основно дело краља и цара Душана. Схвативши велику опасност од малоазијских Турака, цар Душан је 1354. предложио папи Иннокентију Шестом крсташки рат против неверника. Папа је то прихватио и у повратном писму именовao српског владара за „капетана хришћанства“, вођу будућег рата. Дабоме, до похода на Турке није дошло. Замисао је осујетио угарски краљ.

## ■ ЗАКОНИК

Годинама припреман, а онда донесен и усвојен на српским државним саборима у Скопљу (1349) и Серу (1354), „Законик“ цара Душана представља јединствен правни споменик код Срба. Утемељен је на елементима обичајног и римског права. Основни смисао тог акта јесте кодификација постојећих, разнородних, законских прописа у Царевини, учвршћење правног поретка у земљи у којој су се друмском хајдучијом бавили не само разбојници него и угледни племићи. Осим тога, разумљиво, требало је ограничити и власт велике властеле. Речено савременом терминологијом, 201. члан „Законика“ обухвата све елементе устава, црквеног, грађанског, имовинског, кривичног права. Иако носи „печат суровости“, типичне за средњи век, „Законик“ представља споменик „високе правне учености и узвишене етичке вредности“. Како пише Фридрих Рис, прожет је „најплементитијим и најблажим духом“.

Већина историчара сматра да је цар Душан био храбар и способан ратник, а можда више од тога изузетан политичар. О њему су савременици писали као о „човеку високом, снажне и лепе спољашности, необичне храбрости, крупне главе, лепога лица и благе и стрпљиве нарави“. Цареви портрети на фрескама у Дечанима, Љуботену, Леснову и Матејичу, показују човека енергичне снаге.

Мало је писано о последњим данима цара Душана и о приликама у којима је напустио овоземаљски свет. Умро је изненада 20. децембра 1355. године. Остала је сумња да је отрован. О смрти највећег српског владара доста говори Јован Кантакузин, али је његова прича више окренута збивањима у Српском царству после Душанове смрти, односно борби за власт између Симеона Палеолога и младог цара Уроша, става царице Јелене која је владала Сером.

Сахрањен је у својој задужбини, манастиру Свети архангели, надамак Призрена, који је саграђен 1352. године и био један од најлепших у Европи. Задужбину је посветио светим архангелима, Михаилу и Гаврилу, којима је био привржен и захвалан. Манастир је његов титор обдарио многобројним поседима. С доласком Турака у петнаестом веку, када је убијен велики број монаха, мошти цара Душана су пренете у Србију. Након недавног паљења и рушења, којим су свој бес и мржњу искалили шиптарски терористи, данас Свети архангели изгледају сабласно. Од велелепне грађевине је остао само костур.

После пропасти српских земаља у средњем веку, сећање на Немањиће, а међу њима и на цара Душана, у столећима под турском, млетачком и аустријском влашћу, држало је Србе у нади да ће поново повратити слободу и достојанство, а можда и славу коју су њихови преци имали.

Нема двоумице, за владавину краља и цара Душана, српска средњовековна држава достигла је свој зенит. Ренсимен је писао „да је цар Стефан Душан био можда најмоћнији владалац у Европи“. Но, он није имао моћи и довољно „историјског времена“ да оствари немањићи сан о стварању државе која ће заменити Византију на Балкану. Смрт га је претекла у тим амбицијама. ■

Крман МИЛОШЕВИЋ

## РАЗМИШЉАЊА О СТВАРИМА ОБИЧНИМ

## СНОБ

Није га тешко препознати управо по осећању сопственог преимућства које га испуњаје. Он је „јединствен“, „непревазиђен“, он је виши од масе. Он се труди да се издигне над њом. Он је угледан човек. Он се непрекидно стара улити нам осећај да се мора спустити до нас, сивих људи из масе: он је снисходљив, он нас трпи, он се труди да нам опрости због тога што смо тако вулгарни, зато што се неприлично одевамо (немодно! алкаво! неспретно!), зато што је наш животни стил баналан, зато што нисмо у стању да испољимо занимање за „предивност“ „вишега света“ изабраних. Све би нам он то и опростио, али уз услов да се почнемо њиме усхићивати; ако се то догоди, он ће покушати да прикрије своју лаку одвратност према нама.

У осталоме он се труди приказати као зналац, као вештак, гурман. Или, што би се на латинскоме рекло, „arbiter elegantiarum“. У преводу на француски „maitre de plaisir“. При том, он себе сматра зналцем и чуварем „доброг укуса“.

Свет познаје „лаког сноба“ и „тешког сноба“.

Лаки сноб је комичан. Он се удвара својој спољашности: котимом, рукама, фризуром, манирима, посебно краватама, ципелама и оделима. Он не хода, он тапка. Он не седи, он „посађује себе“. Он не говори, он врска и успија. На његовом лицу се увек може ишчитати напирлитано разочарење. Његов осмех подсећа на гримасу. А ако он држи виљушку за време обеды... са сањивом грацилошћу онога ко презире храну. Све је за њега догађај: пушење, гледање на сат, нечије обраћање. Он се бави вечним кокетирањем са самим собом – огледалним одразом сопственога Ја. Афектирано и вештачки он маршира животом, празњикав и смешан онима који га окружују. У осталоме он је мало уважен и прилично нешкодљив.

Тешки сноб је, за разлику од њега, штетан. Он жели да суди, да суди компетентно, одлучно се мешајући у туђ живот; тамо где му то полази за руком, настају штета и проблеми. Он је – салонски зналац непостојећега, са којим сам, међутим, ступио у контакт као са нечим најстварнијим и, у осталом, са ужасовајућим самопоуздањем. Он иступа са таквом непомерљивом самоувереношћу, да чак улива бојазан скромним, навичким, повитљивим дилетантима.

Оно што приповеда, служи му, такође, да докусури своје јадне слушаоце. Па он је на најпрефињенији начин, до ситница, педантно и исцрпљујуће вешт у свим областима. Њему не промиче ни један једини детаљ. Он се разуме у политику, моду, историју, уметност, вртарство, бање, хомеопатију, историју народне ношње... Чак и куварска вештина преисторијских времена и описи живота славних злочинаца света спадају у сферу његових специјалних знања.

Посебно је свезнајућ он у области историје уметности. Њему је познато порекло оца друге Рембрантове жене; он тачно зна колико зрна кафе је себи за доручак припремао Бетовен; како је гласило девојачко презиме Праксителове бабе, и слично; каткад се његово сећање чини безмерним; каткад оставља утисак као да, у свим земљама света, има на услузи неку веома способну приватну детективску агенцију, и да је напамет научио „Универзалну енциклопедију знања“...

У ствари, његова знања су несуетинска и ситна, недуховна и обезвређена. Сва су она слична емпиријској прашини, а он сам – усисивачу. Као зналац, он је неконкретан; његов разум ништа не ствара; његов ауторитет није прави. Света и дубока суштина ствари измиче му; оно што он захвати – само је налет подробности, нечега што је показивање и што је формално. Зато је целокупно његово понашање површно и ситничаво.

Сноб је – духовна површност постојања. Атмосфера коју он формира око себе – атмосфера снобизма – јалова је и штетна. Разметљивац и ветрогоња по природи, он уме једино да брбља о великим стварима; а из брбљања још се никада у животу није родило ништа добро. ■

Иван А. ИЉИН

Из књиге „Пред букватам загонеткама господњим“  
Светигора, Цетиње 2001.

## ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

15–31. октобар



## Православни

- 17. октобар** – Свети Стефан и Јелена (Штиљановић)  
**19. октобар** – Свети апостол Тома – Томиндан  
**20. октобар** – Свети мученици Сергије и Вакхо – Срђевдан  
**22. октобар** – Свети Стефан Српски (Слепи)  
**26. октобар** – Света новокомученица  
Злата Меглинска  
**27. октобар** – Преподобна мати Параскева – Света Петка  
**31. октобар** – Свети апостол и јеванђелист Лука;  
свети Петар Цетињски



## Јеврејски

- 21. октобар** – Шемини Аперет  
**22. октобар** – Симхат Тора

## СВЕТИ МУЧЕНИЦИ СЕРГИЈЕ И ВАКХО – СРЂЕВДАН



Ова два светитеља били су прваци и великаши на двору цара Максимимијана, који их је поштовао и уважавао због њихове храбрости, верности и мудрости. Када је цар сазнао да су они хришћани сва његова љубав претворила се у гнев, нарочито када су отворено одбили да учествују у свечаностима жртвоприношења идолима. Наредио је да им се одузму војничка одела и сви знаци части, достојанства и чина. Потом их је послао у изгнанство у Азију свом намеснику Антиоку. Намесник је покушао да их убеди да се одрекну Христа како би себе спасли бешчашћа, мука и смрти. Али, оба светитеља су остала чврста у својој вери.

Свети Вакхо је издахнуо под батинама намесникових војника, а свети Сергије одмах потом, мучен и посечен у граду Росафу у Сирији. Оба ова мученика и витеза вере Христове страдали су 303. године. ■

## СВЕТА ПЕТКА

Света Петка – Параскева је славна светитељка српског порекла рођена у Епивату, између Силинаврије и Цариграда. После смрти родитеља, девица Петка напустила је њихов дом и започела, Христа ради, подвижнички живот какав је увек желела. Отишла је најпре у Цариград, а потом, све до своје старости, живела је у Јорданској пустињи у посту и молитви пролазећи кроз бројна искушења и патње. У старости, глас с неба позвао је у свој родни крај. Упокојила се у 16. веку, а њене чудотворне мошти, током времена, пренешене су из Цариграда у Трново па натраг у Цариград а одатле у Београд. Сада почивају у румунском граду Јашу. ■





# Они се буде са Србијом

Срђан и Јована

## ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС-а  
СВАКОГ ДАНА У 6.05

[www.rts.co.yu](http://www.rts.co.yu)

### ВОЈНА ОДМАРАЛИШТА НА САЈМУ ТУРИЗМА

На минулом Сајму туризма, одржаном од 9. до 12. октобра у Новом Саду, на штанду Војне туристичке агенције понудом за предстојећу зимску туристичку сезону представила су се војна одмаралишта Србије.



Према речима потпуковника мр Јована Мијатовића, директора ВУ „Тара“, хотели „Оморика“ и „Бели Бор“ једини су зимски центри за одмор који су на новосадаком сајму туризма изашли са прецизним понудама за зимску сезону и дочек Нове године. Посетиоцима сајма понуђена су четири пакета програма боравка и коришћења услуга: спортски туризам; семинари, саветовања и конгреси; ескурзије и настава у природи и зима на Тари.

У односу на прошлогодишњу сезону, цене су увећане за око 10 одсто. Сви они који се одреде за одмор на Тари од седам дана и дуже, моћиће да користе и посебну повољност плаћања у седам рата путем административне забране или полагањем чекова. Акција је названа „Одмор у јануару, плаћање

до септембра“. У Хотелу „Оморика“ до 20. децембра биће завршена реконструкција затвореног базена.

Војна установа „Тара“ ове зиме ће организовати и Школу скијања, уз слоган „Два дана са инструкторима, а

трећег већ на жичари“. Родитељи не морају да брину за скијашку опрему за децу јер ће их у хотелима на Тари бити у довољном броју, уз популарне цене за изнајмљивање.

За зимску туристичку сезону на Тари и дочек нове године влада велико интересовање, а сви они који су намерни да бораве у хотелима „Оморика“ и „Бели Бор“ треба благовремено да изврше резервацију.

Директор ВУ „Врњачка Бања“ пуковник Владимир Јевтић обавестио нас је да је у хотелу „Бреза“ реновиран шести спрат, да су многи садржаји за активан одмор у том објекту реактивирани и да спремно очекују оне који желе да зимски одмор проведу у нашој престижној бањи. ■

З. П.

### ВОЈНА АКАДЕМИЈА

#### ИСПРАВКА КОНКУРСА

За избор наставника и сарадника у школској 2008/2009. години, објављеног у магазину ОДБРАНА, број 73, од 1. октобра 2008. године

У делу под Б), ред. број 2, избор два лица у звање асистент-приправник за ужу научну област **Математика**, исправљају се посебни услови конкурса и треба да стоји: „посебни услови: завршене основне студије из области за коју се бира“.

Због исправке део конкурса који се односи на наведену исправку отворен је до 23. октобра 2008. године. ■

## ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

НОВА ДАМА  
НА ТРОНУА. Костењук – А. Стефанова  
Краснотуринск, 2005.1.e4 e5 2. Сф3 Сц6 3.Лб5 а6  
4.Ла4 Сф6 5.0-0 б5 6.Лб3 Лц5 7.a4

У једном од последњих бројева нашег листа објављен је списак досадашњих 12 светских шампионки. Ово је партија тринеасте по реду – Александре Костењук, Русиње, рођене 1984. у Перму. Њена књига „Како сам постала велемајстор са 14 година“ постала је светски бестселер, а наша публика је могла да је види када је, са 16 година, играла за клубове наше Прве лиге. Још 2001. је освојила брзопотезно првенство света, али је у финалном мечу за титулу светске шампионке изгубила од Конескиње Цу Чен. Затим је постала сениорска првакиња Европе и освојила 4 олимпијске медаље. Десета је освојила титулу мушког велемајстора. Као фото-модел добила је надимак „Шоховска Ана Курњикова“, па је постала једна од најпопуларнијих шахисткиња свих времена.

У финалном мечу савладала је Кинескињу Ху Јифан, а ово је њена победа над Бугарком Антоанетом Стефановом, која је у то време била светска првакиња. Екшампионка је потпуно надиграна у Шпанској партији. Својим седмим потезом бели најављује оштру борбу.

7...Лб7 8.д3 64 Лг5 х6 10.Ле3 дб  
11.Лц5 дц5 12.а5 0-0 13.Сбд2 Те8  
14.Сц4 Сд7 15.ц3 Сф8 16.р3 Дф6  
17.Сх4 Се6 18.Се3 Тад8 19.Сд5 Дг5  
20.Сг2 Тд6 21.ф4 Дд8 22.Дх5 еф4?  
23.Сдф4! Дд7 24.Се6 фе6 25.Сф4

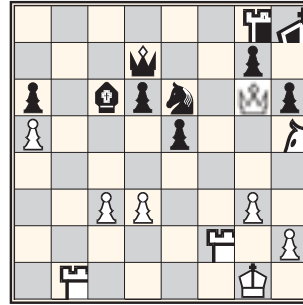


## РЕКЛИ СУ

Шах делује привлачно. Сва та путовања, фантастичан осећај победе, напредовање на рејтинг листи, освајање титула. Али то није довољно. Дође тренутак кад не можеш више да побеђујеш, јер су пристигли млади и бољи. Од шаха, нажалост, не може да се живи. Мораш да имаш професију. О томе на време мораш мислити. Ја сам дипломирала и магистрирала на београдском Економском факултету, а докторирала на Универзитету „Браћа Караџић“ где сад радим као доцент.

Алиса Марић

бц3 26.бц3 Сд8 27.Дц5 Кх7 28.Ла4  
Лц6 29.е5! Ла4 30.ед6 цд6 31.Дх5  
Лц6 32.Дг6+ Кх8 33.Сх5 е5 34.Тф2  
Тг8 35.Тб1! Се6



Бели: Кг1, Дг6, Тб1, Тф2, Сх5, а5, ц3,  
д3, г3, х2  
Црни: Кх8, Дд7, Тг8, Лц6, Се6, аб, дб,  
е5, г7, х6

36.Сг7!!

Коментатори су рекли да је то био најбољи потез на турниру!

36...Сг5

На 36...Тг7 37.Тб8+ Сд8 38.Тф8+,  
на 36...Дг7 37.Де6, а на 36...Сг7  
37.Дх6 мат.

37.Дх6+ Сх7 38.Сф5

1:0

## ЗАНИМЉИВОСТИ

## ОПСАДА

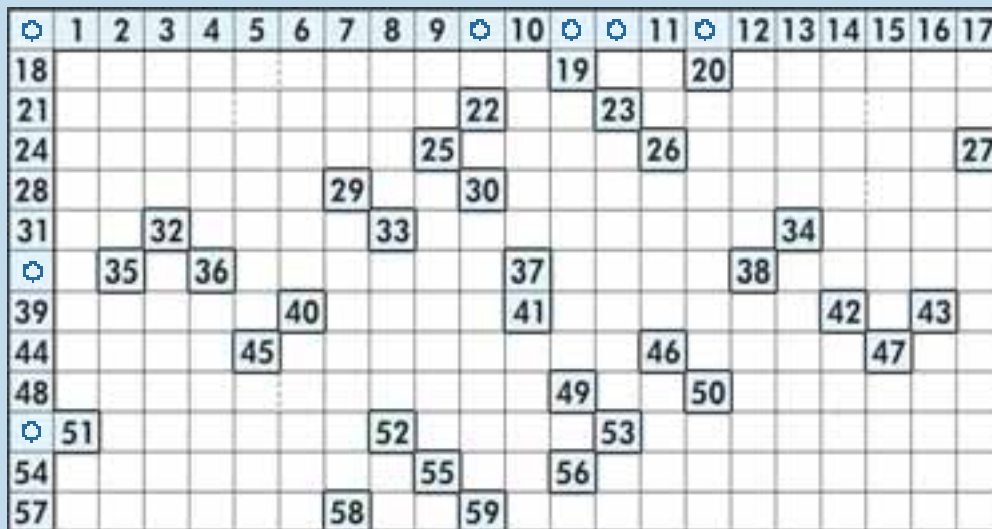
Александр Иљин-Женевски (1894-1941) је убиен током опсаде Лењинграда 1941. године. Био је у чамцу на језеру Ладога, источно од Лењинграда, када је наишао немачки авион и бомбардовао чамца. Он је једини погинуо на том чамцу, на којем је била истакнута застава Црвеног крста.

## ОПРОШТАЈ

Током Другог светског рата естонски шахиста Паул Керес учествовао је на неколико турнира које су спонзорисали Немци. Када је Црвена армија ослободила земљу, совјетски званичници су планирали да Кереса казне. Михаил Ботвиник је посредовао у сређивању ситуације и разговарао са Сталином. Кересу је опроштено играње на тим турнирима.

Припремио  
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ  
мајстор ФиДЕ

## УКРШТЕНЕ РЕЧИ



Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: измореност, ма, сархарин, нова, асе, тар, отарати, дупек, стокара, нависан, евит, кн, Барселона, ПЛО, Каф, иригациони, рилош, сродниш, оф, исолити, достања, иг, оријанац, самрт, Егоре Скопа, уди, ета, Италијани, са, стрн, начин, тан, ланьмиш, отаим, зивнути, иде, кот, Воста, арестат, ой, Калимантан.

## ВОДОРАВНО:

18. Бивши кошаркаш НБА, 19. Лична заменица, 20. Енглеска племићка титула, 21. Словеначки писац и драматичар, 22. Прва два слова азбуке, 23. Летећи сисар, шишмиш, 24. Продужеци, 25. Српски писац, Милован („АБ Намор“), Област, покрајина (тур.), 28. Сидра, котве, лангери, 29. Ауто-ознака Лознице, 30. Главни део, највећи део (фиг.), 31. Иницијали глумице Стрип, 32. Крпа, дронак, 33. Мушко име, 34. Име глумца Дагласа (старијег), 36. Женско име, Нона, 37. Оговарање, трачање, 38. Врста минерала, 39. Лик из култног филма о пријатељству, Грк, 40. Врста листопадног жбуна или ниског дрвета, 41. Откода, 44. Врста бика са Целебеса, 45. Ушећерена кора поморандже, 46. Језеро у Непалу, 47. Упишите: пв, 48. Најбољи кошаркаш НБА свих времена, 49. Рукометни клуб (скр.), 50. Провиривати, 51. Кивни, бесни (тур.), 52. Морал (грч.), 53. Име шахисте Карпова, 54. Мали канали, 55. Упишите: из, 56. Мала протеза, 57. Славњеник, 58. Ауто-ознака Зајечара, 59. Онај који захтева слепо поковање ауторитету.

## УСПРАВНО:

1. Учење динамиста, 2. Холивудска глумица, Линда, 3. Обично арапско писмо, за разлику од кутског, 4. Фудбалски клуб из Италије, 5. Оморина, запарица, 6. Меко скувано (о јајету), 7. Општи трговински центар (скр.), 8. Крута војничка обука, дривовање, 9. Упишите: мч, 10. Изненадно, 11. Кеџ, 12. Бивши амерички глумца, Дžeјмс, 13. Упркос, 14. Филм у режији Бранка Пеше, 15. Премазати медом, 16. Средњовековни витезови, 17. Упишите: дш, 19. Град у Енглеској, 20. Припадник политичке левнице, 23. Војнички стан ван касарне (стр.), 25. Град у Белгији, 26. Хрватски композитор, Крсто, 27. Први староримски цар, 29. Бивши кошаркаш, Владимир, 30. Играти, плесати, 32. Које су од проје, 33. Државна благајна (лат.), 34. Реткост (лат.), 35. Као онај, 36. Бакрени катао, 38. Пружати, уручивати, 40. Град у Индији, Ајмер, 41. Стварање влакнастог ткива, иногенеза, 42. Туристичко место и лечилиште у Швајцарској, 43. Кичмењак са крилима, 45. Лјубичаст, виолет, 46. Боја у картама, 47. Прастановник Балкана, 50. Народноослободилачки рат (скр.), 51. Коњска снага (скр.), 52. Предлог, 53. Символ платине.

# Možeš i **TI** da voziš **A3**



**Nova instant  
srećka**

Državne lutrije Srbije

**Ogrebi jedan od  
120 AUDI A3 AUTOMOBILA!**

# ОДБРАНА

## ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин „ОДБРАНА“  
11000 Београд, Браће Југовића 19  
Тел: 3241-026; 3241-009  
Телефакс: 3241-363  
Жиро-рачун: 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корична страна	22 x 30 цм	45.000,00
1/1 друга и трећа корична страна	22 x 30 цм	42.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	39.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	31.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	18.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	10.000,00
1 цм/ стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	450,00
1 цм/ 2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	900,00
1 цм/ 3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	1300,00
Мали оглас за замену стана (до двадесет речи)		250,00
Уступање простора за убацивање прилога		60.000,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.  
Оглашавање се плаћа унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

- За више објављених огласа одобравамо попуст 5–15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то:
  - за 3–5 огласа – 5 %
  - за 6–8 огласа – 10 %
  - за 9 и више огласа – 15 %
- цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

- Оглаци који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени. Објављивање огласа одобрава директор установе – главни и одговорни уредник магазина „ОДБРАНА“.

- Материјал за објављивање мора бити достављен најмање седам дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD-у, а може се послати и на e-mail адресу [odbrana@beotel.yu](mailto:odbrana@beotel.yu)

Магазин „ОДБРАНА“ излази  
1. и 15. у месецу

Ценовник огласног простора  
важи од 1. септемба 2007. године

- На захтев корисника, у магазин се могу убацили прилози (искључиво штамапани), које је дужан да обезбеди и достави наручилац.

Специјални прилог

# АРСЕНАЛ

22

АУТОМАТСКИ БАЦАЧ ГРАНАТА 30 мм М93

## Српска пламја



АМЕРИЧКО-БРИТАНСКА ТОП-ХАУБИЦА М777

## Најлакша на свету



РАТНИ ЧАМАЦ ПРОЈЕКТА 205

## Ракетна оса





# Српска пламја

## САДРЖАЈ

Аутоматски бацач граната  
30 мм М93

**Српска пламја** 2

Америчко-британска  
топ-хаубица М777

**Најлакша на свету** 7

Шездесет година Војнотехничког  
института

**Научни ослонац  
одбране** 9

Ратни чамац пројекта 205

**Ракетна оса** 28

Уредник прилога  
Мира Шведић

**Бацач граната АГС-17 пламја постао је популаран на светском тржишту после борбених искустава у Авганистану и налази се у арсеналу наоружања многих армија. Неке земље га производе по лиценци, уз мање или више промена на њима. Међу њима је и Србија, која је тим бацачима граната наоружала и војску и полицију, а и извози га. Наша пламја носи ознаку БГА 30 мм М93.**

Бацачи граната, као врста пешадијског наоружања, појавили су се тек средином двадесетог века и због тога се сврставају међу „најмлађа“ средства за ватрену подршку. У почетку су били релативно једноставни и ограничених могућности. Данас, због развоја технологије и науке, једно су од најперспективнијих оружја. Интензивно се развијају, пре свега захваљујући ефикасности потврђеној у многим локалним ратовима.

Аутоматски бацач граната БГА 30 мм М 93, који производи крагујевачка *Застава-оружје*, у наоружању наше војске је од 1999. године. То оруђе, међутим, има руске корене – води порекло од бацача граната АГС-17 *пламја* калибра 30 мм, које су Совјети увели у оперативну употребу 1975. године. Борбено искуство оруђе стекло је у Авганистану, где је због ефикасности привукао пажњу и Америчанаца. Врло брзо се показао као веома ефикасно у борби против муџахедина.

ТА 30 ММ М 93



а

Пламја је стекла популарност и на светском тржишту, па се налази у арсеналу наоружања многих армија. Неке земље га производе по лиценци, уз мање или више промена на њима. Међу њима је и Србија, која је њима наоружала и војску и полицију, а и извози га.

### Производња по лиценци

А какав је *Заставин* АГС-17, који се производи по лиценци под ознаком БГА 30 мм М 93? То је оруђе за подршку пешадије, намењено неутралисању живе силе и ватрених средстава у непотпуним заклонима и ван њих, за онеспособљавање и уништавање лако оклопљених борбених и неборбених возила на бојишту. Има могућност гађања циљева убацном путањом. Стога је веома погодна за гађање циљева који се налазе иза природних препрека попут увала, јаруга и задњих нагиба. Са БГА може се дејствовати непосредно, полупосредно и

посредно. Успешно дејство при непосредном гађању постиже се на даљинама до 700 м, а при полупосредном и посредном гађању и до 1.700 м. На лакооклопљена борбена и неборбена возила успешно дејствује на даљинама од 1.000 м.

Паљба из БГА може бити рафална и непрекидна. Рафална су или кратки до пет граната или дуги до 10. Непрекидна паљба може бити до 29 граната. Минимална (успореном) брзина гађања је до 30 граната у минути (што теоретски износи од 50 до 120,) а максимална од 65 до 70 граната у минути (што теоретски износи 350 и више). Приликом дејства са минималном брзином гађања могуће је појединачно испаливање граната.

Без померања постоља на ватреном положају, хоризонтално поље дејства износи 30°, а са померањем постоља омогућено је дејство у кругу од 360°. Вертикално поље дејства износи од -5° до +70°.

Ово оруђе за гађање користи метак калибра 30 мм и то са тренутном, кумулативном, вежбовном и вежбовно-маркирајућом гранатом. За обуку у пуњењу и пражњењу користи 30 мм школски метак. Пуни се помоћу реденика у који стаје 29 метака, а реденик се смешта у добош. Послужује га троје послужилаца, а транспортује се на моторном возилу, товарном грлу, пловном средству или ваздухоплову. У борби га преноси послуга.

Комплет БГА сачињава: бацач граната, постоље, нишанска справа (НСБГ-1), добош за муницију, резервни делови, алат и при-

бор (РАП). Поред тих делова, на три оруђа (одељење) следује и један пуњач реденика који умногоме олакшава пуњење. Реденици се могу пунити и ручно, али је тај поступак спорији и тежи. Понекад може да се неправилно постави метак у реденик, што на крају проузрокује само једну радњу – застој.

### Основни делови

Цев од тог оруђа разликује се од осталих цеви по броју жлебова и поља јер их има чак 12. Једанаест ребара са спољне стране служи за ваздушно хлађење цеви у току дејства.

Сандук обједињава све делове у једну целину и омогућава лако и сигурно руковање са БГА. На њега се монтирају – постављају сви остали делови бацача попут механизма за окидање и за вођење затварача, нишанска справа... Преко њега се пуни и празни БГА. Наиме, на њега се са горње стране монтирају уводник и механизам за запињање, унутар сандука се креће затварача са повратним механизмом, а са леве стране налази се механизам за окидање. Са предње стране сандука поставља се цев. Сви остали делови, као што су носач нишанске справе, смештени су на телу сандука са леве или десне, а обарач је са задње стране.

Затварач је довољно велик и тежак да обезбеди несметани рад БГА. Намењен је за убацивање метка у цев (и њено затварање приликом опалења), избацивање празне чауре и стављање у рад ударача и ме-

### Одлике оригинала

Пламја ради на истом принципу као и амерички Мк 19 – слободни трзој затварача, са ваздушним хлађењем цеви. Пуни се редеником од 29 граната које стају у добошу, а постављају се на бацач са десне стране. Брзина гађања му је мало већа и износи од 350 до 400 граната у минути. Ипак, највећа предност у односу на амерички бацач Мк 19 односи се на тежину. Заједно са трношцем, АГС 17 је тежак 31 кг. Поред тежине, и трножац је занимљиво решен јер омогућава елевациони угао од чак 85°. Међутим, друга интересантна ствар јесте калибар чија је почетна брзина мања и износи само 185 м/с. Иначе, калибар тог оруђа је 30 мм, а за АГС 17 постоји три врсте муниције: ВОГ-17, ВОГ-17М и ВОГ-30.

ВОГ-17 јесте разорна муниција, ВОГ-17М је парчадно-разорна, која за постизање фрагментационог ефекта користи спирално намотану норецкану жицу око експлозивног пуњења. Тај ефекат

омогућава стварање великог броја парчади после експлозије експлозивног пуњења и на удаљености од седам метара од центра детонације, вероватноћа погађања живе силе је изузетно велика и износи чак 90 одсто, а убојни радијус гранате износи 15 м. ВОГ-30 има кошуљицу која је фрагментисана такође, али је за 60 одсто фрагментација већа него код муниције 40 мм М 384.

Често се АГС -17 појављивао као секундарно оруђе на неким борбеним и неборбеним возилима. У Авганистану је било случајева да су из борбеног возила БМД водили топ калибра 73 мм и постављали један до два АГС-17. Поред основног модела АГС-17, постоје још два специјална система која се користе у авијацији (у борбеним хеликоптерима) и у морнарици. Разликује се од основног модела по томе што има дужу цев, затим, већу брзину гађања – на 420 до 500 граната у минути. То је проузроковало и промену у пуњењу, па се храни редеником од 300 граната. Морнаричка верзија носи ознаку АГС-17М.



ханизма за повлачење реденика. Са предње стране затварача постоје два вертикална жлеба по којима се креће вертикални доносач. Тај део се подиже када испусти на бочним странама вертикалног доносача наиђу на копије унутар сандука. Тада узима метак из чланка и спушта га после проласка копира у продужење осе цеви, и уводи метак у цев.

Са задње стране затварача постоје три слепа отвора. У два нижа предвиђен је смештај повратног механизма, док је трећи отвор намењен за смештај хидрауличне кочнице. Задатак хидрауличне кочнице је сте да на себе преузме вишак енергије трзаја затварача и да кочи затварач при његовом доласку у предњи положај.

Механизам за запињање налази се са задње стране сандука који физички затвара са горе задње стране. Служи за ручно пуњење и пражњење БГА. Запиње се преко ручице која се налази са задње стране и повезана је са челичним ужетом за запињање. Да би се БГА напунио, ручица за запињање мора се „мушки“ повући до краја и то први пут. Углавном се приликом повлачења ручице прави застој, јер се не повуче довољно енергично и до краја. На горњој страни склопца закована је таблица гађања.

Механизам за окидање смештен је са леве стране сандука испод самог водишта реденика и учвршћен је главицом осовине уводника. Механизам је у непосредном контакту преко полужице окидача и летвице са обарачом за ручно окидање која се налази кроз позади на вратанцима сандука. На ударачу се налазе два зуба – предњи и задњи. Приликом враћања затварача, захватајући под задњи зуб, запињања запиње ударач. Након што запињања ослободи ударач, он под дејством ударне полуге крене унутраг и предњим зубом удара у преносну полуугу ударача.

Механизам се састоји од предњег зуба ударача, задњег зуба ударача, регулатора брзине гађања, утврђивача, кочнице, служица окидача, клипњаче регулатора брзине гађања и вођице ударача.

Брзина гађања мења се окретањем ручице регулатора на којој су угравирани ознаке „MAX“ и „MIN“. Кочница паљбе блокира окидач у положају „У“ (укочено), чиме се искључује могућност случајног опалења.

Као и код сваког аутоматског оружја, повратни механизам намењен је за ублажавање трзаја и враћање затварача у предњи положај. Како је и сам затварач габаритан и тежак, и за повратни механизам предвиђене су две јаке челичне опруге са вођицама, које могу издржати и ублажити трзај затварача.

Постоље је намењено да да стабилност БГА приликом гађања из различитих положаја, и да доводи оруђе у потребан



положај, зависно од заузетих елемената гађања.

Преко лежишта рамена на сандуку остварује се чврста веза са колевком постоља. Колевка служи за смештај и учвршћивање бацача гранате и остваривање хоризонталног и вертикалног поља дејства бацача. Вертикално дејство остварује се преко механизма елевације, која је намењена за померање бацача по висини и остваривање вертикалног поља дејства. Налази се одмах испод колевке где су му смештени сви остали делови као што су: носач, сегментни зупчаник, зупчаник, кућиште пужа, пужног зупчаника, осовине са пужним вијком, точак са ручицом за покретање и утврђивача.

Помоћу механизма правца управља се бацачем по правцу. Он се састоји од лучника, клизача са утврђивачем и два граничника. Преко изравњача нагиба земљишта, који му се налази на десној ножици, успешно се отклања нагиб земљишта. На свакој ножици налазе се и шапе, намењене да остваре чврсту везу са земљом. Понекад је потребно да се те шапе укопају односно оптерете како се приликом паљбе не би померале.

## Нишанска справа

Нишанска справа (НСБГ-1) намењена је за заузимање елемената правца и елевације и нишањење при гађању различитих циљева. Састоји се од: тела, осовине, даљинара, угломера и дурбина. Сви ти делови су идентични као код нишанских справа минобацача, сем дурбина. Помоћу дурбина се нишани у нишанску тачку. На скали даљине постоји подела до 700 м. Лево и десно од централне нишанске ознаке налази се скала претицања.

Добош за муницију намењен је за смештај, пренос и пуњење БГА са редеником. У њега стаје један реденик капацитета 29 метака калибра 30 мм. У току дејства на БГА налази се један добош, а остали су у резерви.

Реденик се састоји се од 30 чланака који су међусобно повезани. Чланци имају тело, предње и задње изданке и реп. Приликом пуњења реденика, крак репа поставља се у венац на дну чатуре. Пуни се помоћу пуњача или ручно, при чему се први чланак не пуни.

На једно одељење БГА (три оруђа) у прибору се налазе пуњач реденика и дурбин за ректификацију ДР-30.

## Муниција

За гађање из БГА користи се метак калибра 30 мм и то са тренутном, затим кумулативном, вежбовно-маркирајућом и ве-



## Тактичко-технички подаци

Калибар.....	30 мм	НСБГ-1 и редеником.....	35 кг
почетна брзина гранате .....	185 м/с	маса празног реденика.....	1,4 кг
брзина гађања (регулатор на „МАХ“):		маса празног добоша.....	1,6 кг
теоријска.....	350 – 400	маса комплекта пуњача са сандуком..	13,5 кг
борбена.....	65 – 70	Метак 30 мм са тренутном гранатом М93 П1	
хоризонтално поље дејства.....	30°	Калибар.....	30 мм
вертикално поље дејства .....	-5° до +70°	Почетна брзина.....	185 м/с
успешно гађање:		максимални домет.....	1.730 м
непосредно .....	до 700 м	сигурност деловања упалача.....	60 м
полупосредно и посредно.....	до 1.700 м	маса метка.....	350 г
Пуњење реденика из добоша		маса гранате.....	270 г
маса празног оруђа са добошем,		паковање у лименим кутијама.....	48 метака



жбовном гранатом. За обуку у пуњењу и пражњењу користи се метак 30 мм школски.

Метак 30 мм са тренутном гранатом ТГ М 93 П1 намењен је за дејство из БГА по циљевима на земљи који се налазе ван заклона, а и у заклонима, на даљинама до 1.700 м.

Метак се састоји од упаљача УТ М99СП, кошуљице са експлозивним пуњењем и чауре са барутним пуњењем. Упаљач УТ М99 СП иде у ред осигураних упаљача, опремљен је са самоликвидатором, тренутног дејства. Осигуран је на даљинама до 10 м од уста цеви. На даљинама од

60 м и више веома је поуздан, а време самоликвидирања је 27 секунди. Упаљач има још и прекинути иницијални ланац. Сигуран је у свим условима транспорта и манипулације, па чак и при паду са висине од три метра. Температурни опсег сигурности при експлоатацији износи од – 30 до + 50 степени Целзијусових. Пакује се у лимену кутију по 48 комада, а такве две лимене кутије се пакују у један дрвени сандук (укупно 96), где је сваки метак заштићен картонским цилиндром (туљком).

Метак са кумулативном гранатом намењен је за неутралисање лакооклопљених борбених и неборбених возила на даљинама до 700 м. Онај са вежбовно-маркирајућом гранатом служе за проверу обучености послуга и јединица гађањем циљева на земљи. Приликом удара у препреку активира се маркирач, а он потом активира додатну димну смешу (која је у чанчету) и која излазе кроз четири отвора на кошуљици, стварајући уочљив облак дима на месту пада метка (уочава се и на максималној даљини). Маса, облик и димензије маркирајуће гранате су идентичне са тренутном гранатом.

Вежбовна граната ВГ М 93 употребљава се за испитивање функција оруђа при пријему. Метак има исте димензије, масу и облик, тако да даје исте унутрашње и спољне балистичке карактеристике као онaj са ТГ М 93. ■

Иштван ПОЉАНАЦ



# Најлакша на свету

**Потреба за што лакшом хаубицом, тачније топ-хаубицом у стандардном калибру 155 мм, ради повећања покретљивости, поставила се као нимало лак задатак пред конструкторе. Они су прибегли неким новим решењима и савременим материјалима. Резултат је био америчко-британска хаубица M777, која данас, у својој класи, представља најлакше артиљеријско оруђе на свету.**

И змењена стратегијска ситуација у свету, која је наступила с окончањем хладног рата, поставила је нове изазове пред велике силе. Борба против тероризма и улога својеврсног „светског полицајца“ истичала је потребу да се у одређеној мери преформулише концепција оружних снага западних земаља и формирају снага за брзо реаговање у светским жариштима. Реорганизација и оснивање брзо покретљивих трупа захтевали су и развој савременијих и лакших средстава, што није заобишло ни артиљерију.

Самоходна артиљерија постаје лакша с уградњом артиљеријских оруђа на камионске шасије (француски Caesar, израелски Rascal, па и домаћа НОРА Б-52), чиме се маса упола смањује у односу на традицио-

нална самоходна оруђа – гусеничаре, тако да су нека од тих возила довољно лагана да се могу транспортовати и стандардним транспортним авионима попут С-130 Hercules. Још екстремнији пример представља развој олакшаних вучних артиљеријских оруђа, која не само да би у будућности требало да се преносе тешким транспортним хеликоптерима већ и средњим хеликоптерима, тилт-роторима, и то заједно са посадом и борбеним комплетом муниције. Све то у стандардном калибру 155 мм, са могућношћу употребе читаве палете муниције, укључујући и прецизну – навођену. Тај наизглед недостижни циљ остварен је с појавом топ-хаубице M777.

Реч је о америчко-британском производу, јер је M777 развила британска ком-



панија BAE Systems Land Systems, а производи се и тестира у САД, у подружници британске компаније United Defence LD. Уосталом, и продаје се првенствено америчким оружаним снагама.

Конструкција оруђа се увелико заснива на савременим материјалима, од којих знатан део припада легурама титанијума. Оне имају механичке особине на нивоу челика, али им је специфична маса свега око 4,5 г/цм<sup>3</sup>, што је знатно мање у односу на челик (око 7,85 г/цм<sup>3</sup>). Осим тога, изузетна је отпорност на корозију, а и на високе

температуре. Међутим, основни проблем је цена – титанијум је вишеструко скупљи од челика. Тај проблем је делимично решен новијим легурама из фамилије Ti-6Al-4V (легиране са 6 % алуминијума и 4 % ванадијума), знатно ниже цене, што им је отворило врата за ширу употребу.

Осим напредних материјала, примењена су и одређене конструкциона решења која вреди споменути. Пре свега, другачије је конципиран лафет, који највећи део енергије трзаја преусмерава вертикално на тло, при чему му знатно „пома-

же" и врло ефикасна двокоморна гасна кочица. На тај начин је остварена основна предност M777 – изузетно мала маса од невероватних 3.745 кг! Та бројка је заиста невероватна, јер је маса донедавно најлакшег артиљеријског оруђа калибра 155 мм, M198, била нешто већа од седам тона, дакле, готово двоструко више. Маса других, напреднијих оруђа, опремљених сопственим погоном за склапање лафета и брзу промену ватреног положаја, превазилази девет тона (француски TRF-1 и европски ФХ-70), а код неких достиже чак и 14 (Г-5), дакле, 3,5 пута више!

Тако мала маса омогућава транспортовање M777, са посадом од осам чланова и борбеним комплетом авионом тилт-ротором В-22 Оспреј (полеће и слеће вертикално као хеликоптер, а у хоризонталном лету као авион, ротацијом мотора на крајевима крила), који улази у оперативну употребу Маринског корпуса и представља замену за досадашње транспортне хеликоптере CH-46 Sea Knight. Осим тога,

*Наставак на 25. страни*

## Употреба у Ираку и Авганистану

Упркос чињеници да је реч о релативно новом средству, борбена употреба M777 је прилично честа, пре свега у операцијама у Ираку и, нарочито, у Авганистану. За памћење је ангажовање канадских артиљераца у Авганистану, који су учествовали у операцији Archer,

око Кандахара, и у бици код Панивајија, где је релативно мали број од свега шест оруђа M777 имао страховите ефекте у борби против Талибана. Током те битке, тачније током најинтензивнијег периода употребе, свега два оруђа су нанела Талибанима губитке од 72 мртва борца.

*Армија САД користи најлакшу топ-хаубицу у Ираку*





# Научни ослонац одбране

Војнотехнички институт Војске Србије данас је највећа војна научноистраживачка установа у Србији, у оквиру које је развијено и уведено у употребу више од 1.000 средстава наоружања и војне опреме

**К**ада је у 19. веку Србија почela да ствара стајаћу војску, државно питање број један постало је њено наоружавање. Систематско опремање, пак, почиње после састанка одржаног 1937. у Крагујевцу, на коме је кнез Милош поставио учесницима скупа десет питања. Једно од њих гласило је који је најбољи и најзгоднији начин да се добаве средства наоружања. Одговор је био кратак: *најбоље је израдити тополивницу у Крагујевцу, од које би земља имала двоструку корист – топови не би морали да се купују на страни, чиме би се народној каси*

*уштедела велика новчана средства, а израђујући их код куће не бисмо се стално излагали сумњи и давали икоме повода да нас пита шта радимо и зашта ће нам.*

Управо је тада у та давна времена назначено колико је важан домаћи развој средстава наоружања и колику корист од тога може имати привреда земље. Питање власти производње се у Србији увек постављало, па и средином 20. века. Због тога је 3. новембра 1948. основан Војнотехнички институт Југословенске армије – ВТИ. Било је то време економске изолације земље, Информбирора.

„Животни пут“ Института отпочео је јануара 1949. године, у још недовршеној згради у Катанићевој улици бр. 15 и Доњоградском булевару бр. 4, у Београду. Од настанка до 1992, у историјат те установе, у приче о оснивању и развоју Војнотехничког института КоВ, Ваздухопловнотехничког института и Бродарског института, који су постојали као развијене засебне целине, уткано је и небројено много појединачних прича. Године 1992. је, након трансформације, од те три војнонаучне установе формирана једна, интервидовска – Војнотехнички институт ВЈ. Под тим називом постоји и данас, само је име војске промењено у – Војску Србије.

Остављајући за собом различите облике организационих, кадровских и научно-стручних промена, ВТИ већ шест деценија гради свој идентитет не само у развоју и модернизацији средстава НВО већ и у области примењених истраживања. Данас је то једна од најзначајнијих научноистраживачких и развојних институција у земљи.

Од настанка је у ВТИ развијено и уведено у наоружање више од 1.000 средстава наоружања и војне опреме (НВО). Најзначајнија достигнућа остварена су у областима ваздухопловства, артиљерије – класичне и ракетне, оклопних борбених средстава, средстава за противоклопну борбу и противваздухопловну одбрану, те пешадијског наоружања.

То је и просторно велики комплекс. Сто педесет објеката који се налазе на локацијама Жарково, Кумодраж и Барич простире се на 85 хектара земљишта. Некада је ВТИ био и кадровски гигант. Бележи се податак да је 1989. у ВТИ КоВ било највише запослених – 1.850, а Ваздухопловнотехнички институт је свој кадровски максимум имао 1988. – 900 људи. Након интеграције 1992. новоформирани институт бројао је 1.800 посленика

У кадровској структури 76 одсто састава Института чине истраживачи, а укупна научноистраживачка и развојна делатност об-

Ракетни систем „оркан“

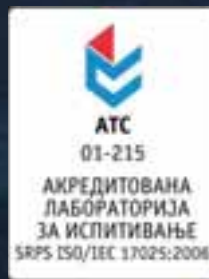


## АКАДЕМИЦИ И ПРОФЕСОРИ

Војнотехнички институт је из својих редова подарио два члана САНУ: Светополк Пивко и Михаило Вукобратовић.

У ВТИ је иницирано оснивање Катедре за војно машинство, једног од четири усмерења на Машинском факултету у Београду. Главни конструктор брдског топа Б-1 пуковник Бошко Станисављевић био је један од оснивача те катедре. Поред њега, наставници су били и пуковници Јован Тривунац, Јован Маринковић, Миленко Опачић, Иван Шимић и Павле Ђорђевић.

Више од 40 стручњака који су радили у ВТИ били су или и данас јесу предавачи на Београдском универзитету и другим факултетима у земљи и свету.



СЕРТИФИКАТ бр. 2649-1/15/08-051



Модернизовани тенк М-84 АБ1

## ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

У ВТИ се посебно поносе издавачком делатношћу стручних публикација – „Научнотехнички преглед“, „Научнотехничке информације“ и „Подаци о наоружању“. „Научнотехнички преглед“ је часопис који издају од 1950, а од 2003. излази на енглеском језику као „Scientific Technical Review“. До сада је објављено више од 2.500 публикација у „Научнотехничким информацијама“ и 140 свезака „Података о наоружању“. Стандардотека Института располаже са близу 35.000 страних и наших стандарда и прописа.

Ради подршке научноистраживачком раду, Институт има веома развијену научно-техничку информациону и издавачку делатност. Библиотека Института располаже са више од 200.000 монографских публикација, са око 2.000 наслова часописа и више од 25.000 специјалних докумената. Такође поседује електронске базе података: ВАНТИС, СОП и НИРАЗ.

У неколико последњих година ВТИ био је активни учесник и организатор изложби и скупова, као што су: међународни сајам НВО под називом *Партнер* у 2004, 2005. и 2007. и научних скупова под називом *Одбрамбене технологије – ОТЕХ* у 2005. и 2007. години.

Данас се та установа организационо налази у Министарству одбране, у оквиру Управе за одбрамбене технологије Сектора за материјалне ресурсе. Поседује Сертификат бр. 2649-1/15/08-051 којим се потврђује да Систем менаџмента квалитетом ВТИ задовољава захтеве стандарда SRPS ISO 9001:2001 (ISO 9000:2000).

Све оно што је до сада урађено, али и који су актуелни и перспективни пројекти у тој установи сазнајемо пратећи рад његових организационих целина.



ухвата велики број истраживања, практично у свим техничким областима. Под кровом те установе је 28 већих лабораторија, од којих су неке јединствене у земљи, а неке превазилазе националне потребе и имају међународни значај.

## АЕРОТУНЕЛИ

Комплекс аеротунела у Војнотехничком институту значајан је истраживачки центар. Таквим центром располажу само индустријски и технолошки високоразвијене земље. Трисонични аеротунел Т-38 један је од најсавременијих у својој класи. Током његове изградње примењена су технолошка решења која и данас представљају врхунац аеротунелске технике. У периоду од 1989. године до данас око 30 одсто капацитета тог аеротунела користили су инострани наручиоци.



# АРСЕНАЛ

## Класично наоружање

Од оснивања, у саставу Војнотехничког института налази се пет организационих јединица, а међу њима је био и одељак за наоружање. Зато се 3. новембар обележава и као дан Сектора за класично наоружање ВТИ.

Веома значајна година у развоју Сектора била је 1951, када је почела са радом лабораторија за мерења у наоружању. Она је 1954. постала Централна лабораторија, потчињена управи Института, и пружала је врхунске услуге мерења и снимања за потребе развоја средстава НВО.

Захваљујући ентузијазму, креативности и залагању запослених, за 60 година постојања Институт је био иницијатор и носилац развоја и освајања производње највећег дела система класичних оруђа и оружја и одговарајућих врста муниције за потребе наше војске. И у садашњој организацији није мењана програмска оријентација.

Квалитет и поузданост рада донели су великом броју средстава завидну извозну репутацију и она су коришћена у наоружању армија многих страних земаља. За успешан рад Сектор је добио *орден народне армије са лаворовим венцем*.

Историјску вредност има податак да је рад започело шест стручњака, иако им је одмах постављено 46 задатака из области оруђа, оружја, муниције, бомби и таблица гађања. У рекордном року развијени су и усвојени у наоружање: брдски топ 76 мм М48-Б1, пушка 7,9 мм М49, ручни бацач РБ-М49, митраљез М53 „шарац“, минобацачи МБ 82 мм и 120 мм и низ типова муниције, противпешадијских и противтенковских мина.

У почетку су радили у оскудним условима, али је посебан успех за то време представљало освајање производње митраљеза 7,9 мм М53, аутоматског оружја велике брзине гађања, које је захтевало истовремено освајање нових материјала и технологија.

Крајем педесетих година започео је развој фамилије стрелачког оружја у калибру 7,62 мм, који је донео низ успешних решења: најпре полуаутоматску пушку М59/66, па

фамилију аутоматског оружја на принципу забрављивања типа *калашњиков* (аутоматска пушка М70А и пушкомитраљез М72).

Последњих година успешно је завршен развој и усвојени су у наоружање Војске Србије аутомат 9 мм, М97, за јединице специјалне намене, и као врхунац аутоматска пушка 5,56 мм М21, са потцевним бацачем граната 40 мм, из програма „Опрема војника за 21. век“. За та оружја развијена је и освојена производња одговарајуће муниције, те широка гама пешадијских и противтенковских тромблонских мина и муниције за потцевне бацаче граната.

Рад на средствима за противоклопну борбу почео је развојем ручних бацача РБ М49 и РБ М57 и вучног бестрзајног топа 82

мм М60, са одговарајућим пројектилама. Турелном уградњом два бестрзајна топа на оклопни транспортер ОТ М-60 добијена је самоходна варијанта за противоклопну заштиту механизованих састава.

Седмдесетих година развијен је савремени преносни бестрзајни топ 82 мм М79. За тенковска и противоклопна оруђа различитих калибра освојена је гама кумулативних, панцирних и поткалибарних пројектила, а посебан допринос Сектор је дао током освајања производње разорне, кумулативне и поткалибарне муниције за топ 125 мм на тенку М-84.

Примењена истраживања и прођење савремених тенденција у развоју ПО муниције је помогла су да се средином деведесетих успешно развију домаћи поткалибарни пројектили са пенетратором од тешког метала за ПО топ 100 мм Т-12 и топ на тенку Т-55, те кумулативне бојне главе за више класичних и ракетних ПО средстава. Захваљујући примењеним техничко-технолошким решењима та средства су, по пробојности и другим одликама, на нивоу светских.

Средином осамдесетих, на јединствен начин за то време технички је решен ПО топ 100 мм *толаз* велике ватрене моћи, високе прецизности и велике брзине гађања. За тај топ, као и ПО топове 100 мм Т-12 и МТ-12, развијен је дневно-ноћни систем за управљање ватром М91, којим се остварује висока вероватноћа погађања (већа од 70 %) покретних циљева првим поготком на ефикасним дOMETИМА топа, а време реакције на нивоу батерије смањује на око 15 секунди.

### ТОПОВСКИ ПРВЕНАЦ

По својим укупним ТТ карактеристикама, поузданости и једноставности руковања првенца југословенске војне индустрије брдски топ 76 мм М48Б дуго је служио за једно од најуспешнијих решења у својој класи у свету, па је уведен у наоружање не само наше, већ и других страних армија.

### РЕЗУЛТАТИ

За шест деценија постојања Сектора класичног наоружања у оквиру Војнотехничког института развијено је: 20 врста класичних артиљеријских оруђа и минобацача, 12 врста стрелачког оружја, 208 врста стрелачке, артиљеријске и минобацачке муниције, 50 врста минско-експлозивних средстава, велики број барута и експлозива.







## НОРА

Једна од најзначајнијих и најплодотворнијих стручних области у целокупном раду Института јесте развој средстава ватрене подршке. У досадашњем периоду уведене су у наоружање две генерације артиљеријских оруђа, а развијена је и трећа.

Прву генерацију чине брдски топ 76 мм М48, минобацач 120 мм М52, хаубице 105 мм М56 и 155 мм М65. У другој су савремена оруђа минобацач 82 мм М69А, лаки минобацачи 120 мм М74 и М75, вучна хаубица 122 мм Д30Ј и вучна топ-хаубица 152 мм НОРА са одговарајућим асортиманом муниције.

Средином седамдесетих одлучено је да се, уместо хаубица 155 мм М65 и М1, уведе у наоружање хаубица 152 мм Д20. Међутим, њен максимални домет од око 17 км није задовољавао савремене захтеве, па је Институт започео развој нове генерације повећаног домета, која је 1984. уведена у наоружање као НОРА. То је представљало респективно средство наше војске које остварује максималне домете од око 24 км. Квалитет и поузданост њене конструкције омогућио је развој оруђа треће генерације калибра 152 и 155 мм са дужином цеви од 45 калибара. То оруђа одликује велики домет и покретљивост, те висока ефикасност дејства на циљу. У тој класи су развијени конвертовани топ М46/86, самопокретна хаубица-топ 152 мм НОРА-Ц, и самоходна ХТ 152 мм НОРА-Б, на

Нови миленијум означио је почетак развоја самоходне топ-хаубице 155 мм НОРА-Б 52, аутоматизоване варијанте оруђа, која остварује максимални домет од око 41 км. Функционални модел реализован је уградњом подсистема наоружања, са цеви дужине 52 калибра, на шасији точкаша ФАП 2832. Решење система оруђе-муниција на нивоу је светских и има га само мали број најразвијенијих земаља.

тре на дометима од око 40 км, а то та оруђа чини перспективним и данас.

Први кораци у развоју ПА артиљерије почињу освајањем топа 20/3 мм М55 по лиценци. Након тога развијен је четвороцевни бродски ПА топ 20/4 мм М75 и освојена лиценца производња рачунско-хидрауличног нишанског уређај Ј-171. Осамдесетих година развијен је ласерско-рачунарски систем за управљање ватром за модернизацију ПА топа 30/2 мм М53/59, а затим и комплексни артиљеријски систем ПВО 40 мм у вучној и самоходној варијанти. Рад на тим задацима оспособио је стручњаке Института за пројектовање, развој и интеграцију сложених артиљеријских система ПВО и њихово повезивање у аутоматизоване мреже за пренос података, командовање и управљање ватром на нивоу ПА додова и батерија.

Због специфичности и сложености у поступку пројектовања, развоју куполног наоружања посвећује се пажња од почетка. Посебан успех представља реализација куполе са наоружањем и опремом за борбена возила пешадије БВП М80 и 80А и тенк М-84.

шасији точкашког возила ФАП 2832.

За артиљеријска средства ватрене подршке освојена су нова погонска пуњења и гама савремених разорних и касетних пројектила са генератором гаса, са којима се постижу висока прецизност и ефикасност ва-

борбени тенкови су средства која након 20 година од увођења у наоружање и опрему морају да се унапреде, па је за наш М-84 спроведена модернизација подсистема наоружања уградњом новог топа 125 мм, даљински управљивог митраљеза 12,7 мм и модернизованог борбеног комплекта муниције у коме је имплементиран самонавођени противоклопни пројектил високе тачности погађања циља на даљинама гађања до четири километра.

За вођење минског рата, односно за борбу са великим формацијама оклопних средстава и масовном живом силом, конструисан је низ минско-експлозивних и диверзантских средстава.

У периоду после распада СФРЈ, захваљујући очуваним кадровским и ла-

бораторијским капацитетима, Институт је успешно пружао стручну помоћ произвођачима у СРЈ у преносу и освајање производње виталних средстава ратне технике која су раније произвођена у бившој држави и настао да истражује и развија нова средства НВО. Тренутно је у току истраживање и развој више средстава класичног наоружања, од који је значајан аутомат 9 мм М97, које се реализује у варијанти стандардне и скраћене дужине.

У складу са тенденцијама развоја у области минобацача средином деведесетих година започет је развој вучног минобацача 120 мм М95, великог домета, који се тренутно налази у завршној фази развоја.

Освојени су метак за калибар 105 мм (за модернизовану хаубицу ТХ 105 мм/33) и 155 мм за НОРА-Б52 са гасогенератором. Веома значајно је да се за такав метак развија модуларно барутно пуњење. Успешно се реализује прототипска партија електронског темпирног упалача, намењеног за уградњу у осветљавајуће, касетне и друге артиљеријске пројектиле до калибра 155 мм.

На основу искуства стеченог у изради метка 100 мм са поткалибарно-обележавајућим пројектилом и пенетратором од тешког метала, развија се такав пројектил и у калибру 125 мм, знатно бољих перформанси. Тренутно се ради и метак 122 мм са осветљавајућим пројектилом. Тако се стварају услови за развој муниције, побољшаних одлика, и у калибру 152, односно 155 мм.

У току је завршна фаза истраживања у области аутоматског праћења циљева у ваздуху за потребе блиске ПВ одбране.

# Ракетна техника

Истраживачки и развојни рад у области ракетне технике датира од 1955, када су у оквиру Института наоружања почеле прве активности. Две године касније формира се и Ракетно одељење. Први задаци били су замена ракетног горива за авионски стартни ракетни мотор ЈАТО и развој невођене вежбовне ракете ваздух-земља 57 милиметара.

Квалитет више представља оснивање Ракетног института, 1. септембра 1958. године. Тада почиње самостални развојни пут једне важне делатности, чије време не пролази. Напротив.

Формирају се организационе јединице и лабораторије за ракетну електронику, ракетни погон, конструкцију ракета, ракетодинамику, мерење и испитивање ракетних система и друге делатности. У недостатку специјализованог кадра, стручњаци се обезбеђују из постојећих профила блиских области ракетне технике, као што су аеродинамика, електроника, ваздухопловне конструкције, балистика и слично, а одређен број младих ентузијаста упућује се на постдипломске студије и специјализације у иностранство.

Поред рада на невођеним ракетама, Ракетни институт добија задатак да се припреми за истраживања и развој вођених ракета и ракетних система. Првенци у тој области били су експериментална вођена ракета за ПВО *вулкан* и ПО вођена ракета *скавац*.

Од 1963. године Ракетни институт мења назив у Институт за просторну технику. Било је то време када успешно завршен развој одређеног броја средстава, попут више-

## ОРКАН

Од јула 1980. до 1987. из Сектора за ракетно наоружање била је издвојена група стручњака која је радила на развоју самоходног вишецевног ракетног система великог домета – *оркан*. Радни тим је предводио генерал-мајор проф. Обрад Вучуровић. Дотадашњи непрекидни рад на пољу артиљеријских ракета и примена нових неконвенционалних техничких решења омогућили су да се тај пројекат успешно заврши. Тиме је земља уведена у најужи круг држава које имају могућности да направе систем врхунских карактеристика. Уједно, афирмисана је наша аутохтона школа ракетне артиљерије са препознатљивим резултатима, а њен творац је управо био генерал Вучуровић.

Вишецевни бацач ракета 128 мм „огањ”



цевног бацача ракета *пламен*, са ракетом домета 8,5 км, ракете за осветљавање циљева *свитац* и невођене ракете ваздух-ваздух и ваздух-земља БР-1-57мм и БР-2-57мм. Њихово увођење у наоружање и почетак серијске производње крунишу пионирску фазу рада у ракетној техници, која је до тада била резервисана само за технолошки најнапредније и највеће земље.

Када се постојећи самостални институти КоВ 1973. интегрису у јединствени Војнотехнички институт КоВ, у њему се формира Сектор за ракетно наоружање, у чијим оквирима рад започиње и Одељење за оптику и оптоелектронику, настало интеграцијом стручних језгара која су се у појединим самосталним институтима бавила том делатношћу. Године 1987. то одељење биће припојено новоформираном Сектору за сензоре, рачунаре и електроенергетику. У исто време у матични сектор враћа се тим који је од 1980. радио и успешно завршио развој система *оркан*.

Поред области ракетне технике, Сектор за ракетно наоружање сарађује у раду и са другим секторима Института (посебно на сервосистемима и аеродинамци). Његови истраживачи пружили су значајну стручну помоћ у експлоатацији увезених ракетних система и развили прву противградну ракету, која је серијски произвођена за потребе наше привреде.

## ИСПИТИВАЊА

На Опитној станици Жарково највећи број опита – 1.254. изведен је 1993. године. Највише је било испитаних ракетних мотора за *зољу* и *осу-2*, следе опити са ракетним моторима за ПОВР *друг*, па за избациво пилотско седиште, самонавођену ракету ваздух-ваздух Р-13, противавионску самонавођену ракету *стрела-10*, противоклопна средства за блиске и мале даљине (ПОС-МД и ПОС-БД), гасогенератор самонавођене ракете ваздух-ваздух Р-13, експериментални мотори за одређивање специфичног импулса и брзине горења погонске материје.

Према актуелној програмској оријентацији, у Сектору за ракетно наоружање развијају се системи вођених и невођених ракета, вежбовна и тренажна средства, а и средства логистичког и интегралног техничког обезбеђења, изводе се примењена истраживања из области ракетне технике, пружа ракетну помоћ одбрамбеној индустрији, модификују, ремонтују и технички контролишу системи, имплементирају врхунске војне технологије у производе цивилне намене, а обавља се и трансфер знања и технологија.



У саставу те организационе јединице ВТИ постоји више јединствених лабораторија, намењених за истраживање и развоју средстава НВО. То су лабораторије за ННЛ симулацију и телеметријска мерења, за вођење и управљање, за сервосистеме, за електро-инерцијалне сензоре и за испитивање ракетних мотора на чврсто гориво.

У Сектору је током последњих година развијено више средстава НВО. Међу значајније завршене убрајају се лансер ракета самоходни четвороцевни ЛРСЧ 262 мм М98 *оркан*, ракета 128 мм повећаног домета *пламен Д*, ракетни мотори и пиропатроне пилотских избацивих седишта, електронски окидач за систем *огањ*, контролни столови за масену и геометријску карактеризацију ракете.

Међу средствима у развоју истичу се: ПОРС *бумбар*, усавршавање ПОВР *маљутка*, четвороцевни лансер ракета 262 мм *оркан*,

вишецевни лансер ракета 107 мм, вежбовни системи за вишецевне бацаче ракета 128 мм *огањ*, и *пламен*, невођена ракета брзи имитатор ваздушног циља, ремонт ракетних система (Р60 МК, ПО ракета *Swingfire*, склоп жироскопи-гасогенератор..).

У наредном периоду ће, поред завршетка развоја ракетних система који је у току, у центру пажње бити развијање нових ракетних система и усавршавање постојећих у домену: ПО ракетних система, система ракетне артиљерије, невођених ракета ваздух-зе-

## ДОСАДАШЊИ РЕЗУЛТАТИ

У периоду од 1973. године до данас тај сектор је носио развоја низа значајних и сложених ракетних система, који су уведени у наоружање наших снага. То су: самоходни вишецевни лансер ракета 128 мм М77 и ракета *огањ*, систем ПО вођене ракете *маљутка*, противавионски ракетни систем ПВО *стрела-2М*, освојани су уз помоћ лиценцене документације, наоружани хеликоптер ХН-42М, програмирања вођена ракетна мета ПРМ 200, ручни бацачи ракета 90 мм М79 *оса* и 64 мм М80 *зоља*, уградња ПО вођене ракете *маљутка* на БВП-М80А, невођена ракетна мета ИВЦ 107 мм М81 *искра*, ПО лансирно оруђе

## РАТНИ МОДЕЛ

Значајне успехе постигао је тим истраживача ВТИ, који је предводио пуковник мр Драги Димитријевић, дипл. инж. Они су, у сарадњи са стручњацима Ремонтног завода „Мома Станојловић“ и других јединица и установа РВ, током бомбардовања СРЈ 1999. извршили крупне модификације постојећих ИЦ вођених пројектила ваздух-ваздух и прилагодили их за лансирање са земље. Том приликом су, за изузетно кратко време, у наоружање уведена и два система (РЛ-4 и РЛ-2). Они су употребљени у борби свега пет недеља након почетка рада на модификацији. Занимљиво је да су касније многе земље следиле тај приступ – освајање ПА система изведених из постојећих пројектила ваздух-ваздух.

мља, невођених ракетних мета, модификација домаћих и страних ракетних система, испитивања ракета ради продужења века употребе, те пројекти за потребе наручиоца изван одбрамбеног система Србије.

Артиљеријски системи и ракете које су рађене у том сектору пробиле су се квалитетом и на инострану тржишта НВО, што је увелико допринело фирмацији те делатности у ВТИ. Са пуним правом се сматра да је ВТИ успео да изгради и одржи сопствену школу артиљеријских ракетних система, која већ годинама успева да равноправно држи корак са најнапреднијим земљама у тој области. Актуелни пројекти, као што су вишецевни лансер ракета 107 мм и контролни столови за масену и геометријску карактеризацију ракета, рађени за стране наручиоце, само су наставак делатности у тој области. На тај начин се примењују специфична знања, уз коришћење најсавременијих технологија.

*поло-М83* са полуаутоматским системом вођења ПО ракете *маљутка*, модификована противавионска ракета *стрела-2М* са повећаном бојном главом, невођена ракета за осветљавање циљева на мору 128 мм СР М84 *комета*, партизански бацач ракета 128 мм М85 једноцевни са ракетом *огањ*, полуаутоматски систем вођења ПО ракете *маљутка* уграђен на БВП М-87А1, самоходни вишецевни лансер ракета 262 мм и ракете Р-262/Б и Р-262/М за *оркан*, ракете ВЗ *гром* са радио-вођењем и са ТВ главом за самонавођење, осветљавајућа ракета СР 128 мм М66 *свицац*, тренажери за обуку оператора стрелаца за гађање ПО и ПА вођеним ракетама, ракетни мотори и пиропатроне за више различитих типова избацивих пилотских седишта.



# Ваздухопловство

Ваздухопловнотехнички институт формиран је 10. августа 1946. године. У саставу Војнотехничког института био је до 1950. године, када се поново враћа у састав Команде ратног ваздухопловства, као научно-истраживачка установа за ваздухопловну делатност. У периоду од 1951. до 1957, на садашњој локацији у Жаркову изграђени су основни објекти и започело је опремање лабораторија. Подигнут је први аеротунел Т-32, затим воденокавитациони Т-33, па аеротунел са слободним млазом Т-31, и лабораторија за статичка испитивања чврстоће ваздухопловних конструкција. Ти тунели су послужили за научна истраживања и аеродинамичка испитивања домаћих авиона које су у то време пројектовале конструкторске групе у оквиру фабрика ваздухоплова.

Од 1957. Ваздухопловнотехнички институт преузима развојну и пројектантску делатност и обједињују се ваздухопловно истраживање, пројектовање и испитивање. До 1966. остварени су значајни резултати, обележени развојем домаћих авиона и даљом изградњом капиталних постројења и лабораторија. Пројектовани су школско-борбени млазни двосед Г-2 *галеб* (полетео 1961), лаки јуришни клипноелисни једносед *крагуј* (1962.) и јуришни/извиђачки млазни једносед *јастреб* (1965). Авиони *галеб* и *јастреб*, су, поред југословенског, уведени и у наоружање ратних ваздухопловстава Либије и Замбије. За потребе извоза и за обуку југословенских пилота, развијена је касније и двоседа верзија *јастреба*.

Шездесетих година изграђени су велики подзвучни аеротунел Т-35 и мали кроззвучно-надзвучни Т-36, а завршено је и ново опремање лабораторије за статичка испитивања чврстоће ваздухопловних конструкција.

У сарадњи са Румунијом је почетком седмдесетих година развијен кроззвучни борбени авион *орао* (IAR-93 у Румунији) у верзијама једноседа и двоседа за тактичко извиђање и дејства по циљевима на земљи (полетео је 1974. и уведен је у наоружање РВ СФРЈ и Румуније). Био је то први домаћи авион који је 1984. пробио звучни зид. Поред *орла*, пројектован је и нови школско-борбени млазни двосед Г-4 *супергалеб*, који је полетео 1978. (уведен је у наоружање РВ Југославије и Унион Мјанмар). Задржавши само име прослављеног претходника, он је представљао потпуно ново и савремено решење, подједнако ефикасно за летачку и борбену обуку пилота и за помоћна борбена дејства.

Почетком осамдесетих година развијен је и лаки клипноелисни авион за обуку *ласта*, који је полетео 1985. и произведен је у оквиру нулте серије. У реализацији тих авиона примењиване су савремене методе рачунарског пројектовања у оптимизацији њихове



конфигурације и великих структурних система.

Институт је за авионе *орао* и Г-4 био један од носилаца реализације лиценцне производње млазних мотора Rolls-Royce Viper 632 и 633, и њихове интеграције са авионима, те у стварању симулатора лета за припрему пилота за прелазак на те летелице. За команду правца авиона *орао* пројектован је и експериментално примењен домаћи електрични систем управљања летом (fly-by-wire). У Институту је, такође, за потребе Ваздухопловномедицинског института, пројектована центрифуга CFMS-35 и његови стручњаци су надзирали ток градње.

У другој половини осамдесетих година за авионе *орао* и Г-4 развијени су савремени

електронски нишански систем, системи радио-техничког, инфрацрвеног и аеро-фото извиђања, те системи за пасивно ометање радара и глава ракета са инфрацрвеним самонавођењем. Авион *орао* је опремљен за коришћење вођених ракета ваздух-земља *грам* и *Maverick*. Такође, започињу пројектовање беспилотних летелица, модернизација авиона Г-4М и *ласте 2*, те примена угљеничних композитних материјала у изради структуре авиона.

Ваздухопловнотехнички институт је за свој дугогодишњи успешан рад добио бројна признања, међу којима су најзначајнија: *орден за војне заслуге са великом звездом, орден Народне армије са лаворовим венцем и награда АВНОЈ-а* 1982. године.

## СА ГАЛЕБОВИМА ПО СВЕТУ

Авиони *галеб* и *јастреб* представљају први већи извозни посао ваздухопловне индустрије. Извожени су у Либију и Замбију. У Замбији су једно време били лоцирани на аеродрому јужно од језера Тангањика, на надморској висини око 1.500 м. Забележено је да су, иако на тој висини и на високим температурама, а са пуним оптерећењем, имали добре перформансе у полетању. Тестове су прошли и у Либији. Обука пилота на *галебу* изводила се на ивици пустиње, близу града Мисурата. *Тамо понекад нагло наилази пустињска олуја, са познатим јужним ветром „гибли“.* У таквим условима, *песак је свуда, у ушима, очима, у храни, а и по полетно-слетној стази.* Сви пилоти који се *тада затекну у ваздуху позивају се да што брже слете.* Често је то слетање и са врло jakim бочним ветром, праћеним облацима прашине. *Ученици-пилоти слетали су са јаким „траверзом“ у прилазу и пре би се рекло да су на писту падали него слетали.* Само у ретким случајевима *повремено би се деформисала понека нога стајног трапа.* *Када су после тога прегледани мотори, на лопатицама компресора нису се видела оштећења од зрнца песка.*

Кроззвучни  
борбени авион „орао“

## НОВИ АВИОН



Захваљујући пројектима већег броја авиона, а и развоју аеротунела Т-34 и Т-38, те лабораторија за динамичка испитивања чврстоће и замора структуре, за симулацију сложених динамичких система и за интеграцију авионике, Ваздухопловнотехнички институт је био оспособљен да, у сарадњи са технолошки развијеним земљама, отпочне пројекат вишенаменског надзвучног борбеног авиона – НА („Нови Авион“). Мада је касније тај пројекат обустављен из финансијских разлога, то је омогућило значајно повећање истраживачких и пројектантских способности стручњака Института.

Почетком деведесетих година, због дезинтеграционих процеса у СФРЈ и знатног ограничења финансијских средстава, редуковани су програми у Институту. Са стварањем нове државе – СРЈ и трансформацијом ЈНА у Војску Југославије, Ваздухопловнотехнички институт је 1992. интегрисан у интервидовски Војнотехнички институт Војске Југославије.

У периоду деведесетих и с почетком новог миленијума модернизације се авион Г-4М (прототип полетео 1999), развија извиђачка беспилотна летелица ИБЛ-92 (експериментални лет 2003), једрилица *крунд* и авион за обуку *ласта 95*. На пољу радарске технике пројектован је сигнализатор радарског озрачења за авионе *орао* и Г-4, те низ система и софтверских пакета за избор оптималног положаја радарских станица на земљи, дигита-



изради модела и аеродинамичким испитивањима путничких и транспортних авиона.

На основу организационе шеме Војнотехнички институт, ваздухопловна делатност се данас одвија кроз рад специјализованих служби у оквиру три сектора – за ваздухоплове, за ваздухопловне системе, за експерименталну аеродинамику и у Лабораторији за експерименталну чврстоћу.

У Сектору за ваздухоплове пројектују се и модернизацију ваздухоплови, а потом и прати њихова експлоатација. Такође, прати се развој нових средстава у свету, иницирају нови пројекти, оверава се техничка документација из њихове надлежности, а стручњаци учествују и у испитивању ваздухоплова на земљи и у лету.

У оквиру делокруга рада користе софтверске алате развијене у кући, а и софтверске пакете који су постали радни еталони већине ваздухопловних пројектантских кућа света.

Сектор поседује лабораторију за експерименталну модалну анализу, анализу вибрација и балансирање. У тој лабораторији извршена су вибрациона испитивања на земљи свих наших ваздухоплова, почевши од првог прототипа авиона *галеб*. Летна аероеластична испитивања изведена су на авионима *орао* и Г-4. Такође, у лабораторији се мере вибрације на већем броју неваздухопловних објеката, попут бродова, вагона и багера, те балансирање у сопственим лежајевима на разним индустријским постројењима.

Главни развојни пројекти на којима се у Сектору ради данас су систем беспилотних летелица и помоћ фабрици „Утва“ у завршетку авиона *ласте 95*.

лизацију и аутоматизацију њиховог рада и обуку послужилаца. Освајају се нове технологије у оптичким електроници и ласерској техници и развијају савремена убојна средства.

Завршени су ракетни систем *земља-земља кошвава*, фугасне (аеросолне) бомбе *ФАБ-275* и *ФАБ-575* са ефектом просторног дејства, близински (ласерски) и инерцијални упалачи за бомбе, те контејнерски систем вежбовних бомби. Урађен је и пројекат модернизације авиона *Ан-26*, а започела је и даља модернизација Г-4. Такође, стручњаци тог сектора били су укључени у пројекат „брзих пруга“ за потребе железнице, и по захтевима страних наручилаца, на пројекту транспортног авиона *Sky Trac* и



У оквиру система беспилотних летелица, након ИБЛ-92, која се користи за експерименталне намене, пројектују се две нове летне платформе. Прва је тзв. технолошки демонстратор мисије извиђачке беспилотне летелице (ТД), предвиђена као тестна летна платформа за извођење извиђачких мисија кратког и блиског долета. Израђена су два прототипа ТД са потребном носивошћу опреме намењене за извиђачке мисије, која је у фази испитивања. Друга платформа јесте систем мини беспилотне летелице (МБЛ), која је пројектована као лагана, јефтина и нечујна летелица, лака за употребу и транспорт (преноси се у ранцу као део борбеног комплекта), а намењена је за осматрање ситуације „иза брда“. Израђиваће се ливењем из калупа од композитног материјала, са интегрисаним системима вођења и даљинским преносом података. Кориснички интерфејс, комуникациони протоколи везе са летелицом и управљачке конзоле земаљске станице пројектовани су у савременим развојним окружењима, у складу са најсавременијим светским решењима.

**Сектор за ваздухопловне системе** усмерен је ка истраживању и развоју уређаја и система који се користе на летелицама и ПВО системима. Област рада тог сектора обухвата навигацију и управљање, извиђачке системе, електричне системе и уређаје, оптоелектронске системе, ваздухопловно наоружање, авио-летачку опрему, симулацију система и интеграцију електро/електронских система. Развијен је велики број средстава ПВО која су усвојена у наоружање и користе се у домаћем ваздухопловству.

Сектор располаже лабораторијама за оптоелектронику, симулацију и интеграцију система, те за испитивање на услове околине. Поред модернизације електронске опреме за навигацију и комуникацију авиона *ласта 95*, почетак модернизације авиона Г-4 и учешће у реализацији рачунарске станице за почетну обуку пилота у руковању авионом, главни пројекти на којима је Сектор ангажован су: усавршавање станице за вођење ракета (СтВР) *нева-М1Т*, ласерски вођена бомба ЛВБ-250Ф и рачунарска мрежа за обраду података радарске станице (РМРСТ).

Уградњом савремених оптоелектронских средстава усавршена је СтВР *нева-М1Т*, чиме је омогућено знатно побољшање откривања, праћења и уништења циљева у ваздушном простору на малим и средњим висинама, дању и ноћу, у условима ограничене видљивости и уз повећану отпорност на електронско ометање. Спрегом оптоелектронских средстава и радара обезбеђује се могућност аутоматског праћења циљева са пасивним одређивањем даљине до циља, чиме се постиже минимално време рада радара и омогућава знатно повећање способности пре-

Модел коначних елемената дела трупа авиона Г4



живљавања радарске станице у условима дејства противника са противрадарским ракетама. Током 2007. године завршено је испитивање нулте серије.

Израђен је пројект рачунарске мреже за обраду података радарске станице (РМРСТ), којим се омогућава повезивање свих постојећих софтвера, оптимизација рачунарских система и израда интерфејса за повезивање са било којим радаром источног или западног порекла.

Основни задатак **Сектора за експерименталну аеродинамику**, како му назив каже, јесте експериментална подршка истраживањима и развоју у фази пројектовања авиона, ракета и осталих летелица, а основне активности су аеротунелска испитивања, пројектовање и израда аеротунелских модела, аеротунелске опреме и инструментације.



Модел Г2 у радном делу аеро тунела Т-32

Сектор има на располагању квалификовне тимове за пројектовање, производњу и испитивање, пет аеротунела различитих величина радног дела са опсезима брзина од 0,1 до 4 маха и прецизну радионицу за израду модела и аеротунелске инструментације. Аеротунели су опремљени мерном и рачунарском опремом неопходном за извођење практично свих врста испитивања и мерења статичких и динамичких карактеристика, како летелица тако и неваздухопловних објеката.

Контрола остварених димензија модела летелица и сложених просторних форми врши се врло прецизном координатном мерном машином.

Прошле године у том сектору обављено је комплексно аеротунелско испитивање слободно ротирајућег пројектила велике виткости у аеротунелу Т-38 (за иностраног наручиоца), испитивање модела авиона *ласта 95* на великим нападним угловима у аеротунелу Т-35, баждарење радног дела аеротунела Т-35 и израђен је прототип шестокомпонентне аероваге велике крутости.

У **лабораторији за експерименталну чврстоћу** испитују се чврстоћа, крутости и вибрације ваздухопловних структура и других конструкција, као што су делови возила, пловних објеката и грађевинске конструкције. Опитни узорци могу бити различитих облика, материјала и спојева. Могуће је увођење различитих врста статичких и динамичких оптерећења, те испитивања на замор са сложеним спектром оптерећења.

За одређивање статичких и динамичких параметара механике лома примењују се софистициране процедуре испитивања. Нека испитивања могу се изводити на повишеним или сниженим температурама (од  $-60^{\circ}\text{C}$  до  $+250^{\circ}\text{C}$ ).

Сви опитни узорци опремају се одговарајућим мерним инструментима. Мерења се изводе динамичким или scanning аквизиционим уређајима, а сва испитивања су подржана металографијом и фрактографијом, те испитивањима тврдоће и испитивањима без разарања.

Током прошле године у овој лабораторији тестиране су различите компоненте и склопови структуре авиона *ласта*.

# Сензори, рачунари и електроенергетика

Убрзан развој савремених система и средстава ратне технике, који су засновани на широкој примени рачунарске и радарске технике, оптике, оптоелектронике, ласерске, телевизијске и термовизијске технике, енергетске електронике и електроенергетике, захтевао је одговарајући приступ решењу две основне групе проблема: одбрани од таквих средстава која има и унапређује потенцијални агресор и, са друге стране, истраживање и развој таквих домаћих средстава, у складу са могућностима наше земље и војске.

Те две групе проблема благовремено су уочене и 1987. је, од делова више различитих истраживачких организационих јединица ВТИ

у којима су до тада биле заступљене неопходне стручне области, формиран Сектор за сензоре, рачунаре и електроенергетику. У том истраживачком центру развијају се сложени војни електронски системи, у којима су претежно заступљене рачунарска, радарска, оптичка, оптоелектронска, ласерска, електронска и електроенергетска техника. То су системи за управљање ватром (СУВ), командно-информациони, осматрачко-извиђачки и други системи НВО.

До сада су реализовали: мобилни осматрачко-аквизицијски радар ОАР – М61; имитаторе радарског зрачења (типови ИРЗ-2 и ИРЗ-3); систем за откривање нисколетећих циљева SONIC; рачунарске подсистем за СУВ тенка М84, СУВ М84; оптичку и оптоелектронску опрему за тенк М-84; ласерске даљиномере (тенковски ТЛД-М80, артиљеријски АЛД-М80, ручни РЛД-М84 и РЛД-М93, који су у време настанка представљали најсавременија технолошка решења); пуњач акумулатора великих капацитета – ПАВК; електрохемијске изворе електричне енергије – литијумске батерије 7В-1,5 Ах, термалне батерије – ТБ-04 и ТБ-06; оловну подморничку акумулаторску батерију типа

16ПрЕ490, те превозни електроагрегат АДП-15-3х400/230Б2 (1999).

Један од најзначајнијих актуелних пројеката јесте оптичка и оптоелектронска опрема војника пешадије. У оквиру тог задатка развија се опрема за аутоматску пушку М-21 – оптички и ноћни нишан, ласерски обележач циља и ласерски мерач даљине. Мерач координата беспилотне летилице МКЛ је уређај за мерење сферних координата летилице у односу на стајну тачку, при чему се измерене координате шаљу кориснику. Максимална даљина мерења је 10.000 м, а учесталост мерења до 3 Hz. У току је прототипска партија. Завршен је развој и у току је усвајање у

## ГЛАВНИ ПРАВЦИ РАДА

Главни правци рада тог Сектора је-су истраживање, развој, усавршавање и модификације система и средстава НВО у следећим областима: командно-информациони системи, СУВ, војни рачунари и информациона технологија, радарски системи и радарски ометачи, војна оптика, пасивна и ласерска техника, војна телевизијска и термовизијска техника, електромоторни погони за војне примене, електрични претварачи и пуњачи батерија и акумулатора, електрохемијски извори електричне енергије и електроагрегати, електричне машине и друге електромеханичке компоненте за војне потребе.



Антенска лабораторија

НВО превозног електроагрегата АДП-100-3х400/230, намењеног за основно напајање електричном енергијом покретних система НВО у теренским условима. Такође, стручњаци тог сектора развијају преносни електроагрегат АД-1,5-12Ј.

Када је реч о перспективним програмима, онда у области рачунарске технике свакако треба поменути пројектовање и развој: командно-информационих система (КИС) средстава НВО, рачунарских и микро-контролних система за рад у реалном времену, те софтвера посебне намене за апликације које су специфичне за војну примену.

У области оптике и оптоелектронике биће заступљени пројектовање и интеграција оптичких система и чврстотелних ласера, те мерење њихових карактеристика, потом карактеризација и интеграција телевизијских и термовизијских камера, процесирање сигнала и дигитално управљање – пројектовање и интегрисање система за покретање и стабилизацију кретања платформе.

Електроенергетику, као област, представљаће развој електромоторних погона за покретање купола и оруђа, малих електроагрегата и контејнерских електроагрегата.



# Борбена и неборбена возила

Активности Војнотехничког института у области борбених и неборбених возила започеле су педесетих година прошлог века. У почетку, решавани су проблеми у експлоатацији и одржавању возила, да би касније започео озбиљнији истраживачки и развојни рад и опремање Војске домаћим савременим борбеним и неборбеним возилима.

Искуства су стицана током шездесетих и седамдесетих година у оквиру других организационих јединица Института, у којима је група стручњака била укључена у развој оклопних транспортера и борбених возила пешадије. Одлуком о производњи тенка Т-72 по лиценци интензиван је рад на домаћим тенковима, а искуство у конструисању борбених возила било је одлучујуће при избору Института за носиоца свих активности које се односе на техничку документацију, истраживање и развој нових подсистема, материјала и опреме. Стога је, 1979. године, од поменуте групе, која је чинила језгро, и већег броја млађих стручњака, који су у релативно кратком периоду примљени у ВТИ, формиран Сектор за борбена и неборбена возила.

Од оснивања до данас сектор је пролазио кроз различите фазе. Најплоднији период биле су осамдесете када је усвојен у наоружање или приведен крају рад на већем броју средстава – БВП М 80А и његове варијанте, тенкови М 84 и М 84А, нови домаћи тенк вихор, теренски аутомобили ИМР 0,75 т 4x4, ФАП 2832 БС/АВ 9 тона 8x8, наградње на теренским аутомобилима ТАМ 110 и ТАМ 150, итд.

Деведесетих година стручњаци тог сектора све мање пажње посвећују развоју, а све више усавршавању, модернизацији и конверзији постојећих система. Данас се у тој организационој јединици ВТИ развијају, модернизују и модификују борбена и неборбена возила и њихови подсистеми, спроводе истраживања и испитивања у тој области.

До сада је реализовано више значајних пројеката. У првом реду, то је борбено возило пешадије БВП М 80 (усвојено у наоружање 1979), које је по својим тактичко-техничким карактеристикама било на самом врху своје генерације. Возило је потом модификовано (БВП М 80А) уградњом мотора веће снаге чиме су знатно побољшане покретљивост и максимална брзина од 65 км/ч.

На бази БВП М 80А развијена је фамилија командних и санитетских возила, самоходни минополагач, самоходно лаког про-



Тенк М-84

тивационог оруђа, те БВП М 80А1 са новом куполом и топом од 30 мм.

Међу најзначајнијим пројектима је тенк М 84, који је освојен на основу лиценцне документације за тенк Т 72 (у наоружању је од 1984). Његов модификовани наследник М 84А (усвоје наоружање 1986) резултат је обимних истраживања, која су омогућила развој мотора од 735 kW и модификовану трансмисију. То му је обезбедило виши ниво покретљивости.

Са ниском силуетом, специфичном снагом од 18 kW/т, повећаном покретљивошћу и топом калибра 125 мм са глатком цеви, аутоматским пуњењем, великом почетном брзином пројектила и високом прецизношћу, тај

тенк сврстан је међу најбоље у својој генерацији. Уједно, тенк је, на нивоу функционалног модела, модернизован у варијанту М 84АБ1, за потребе иностраних партнера и наше војске, а у сарадњи са страним технолошким партнерима, Југоимпортом–СДГР и више домаћих произвођача. Свеобухватном модернизацијом ватрена моћ, покретљивост и заштита подигнуте су на ниво најсавременијих тенкова у свету.

Конверзијом тенка Т-55 настало је универзално инжењеријско возило ВИУ 55 муња, прво оклопно средство инжењерије које својом специјалном опремом, инжењеријским комплетима и респективним наоружањем, иде у ред најсавременијих средстава те врсте.

## ДОМАЋИ ТЕНК – ВИХОР

Најважнији пројекат Института из области развоја тенкова био је вихор, назван тенком за двадесет први век. Реализација тог пројекта захтевала је бројна истраживања како би се развили нови подсистеми. Подразумевала је уградњу нове погонске групе, снаге 882 kW (1200 КС), савременог СУВ а са термовизијом и електричним погоном за покретање куполе и топа, система за заштиту од експлозије горива и пожара, реактивног оклопа, примену муниције веће разорне моћи...Тај сложени пројекат зауставио је распад СФРЈ, а према појединим решењима био би и данас респективан.

Универзално инжењеријско возило „муња“





## ИЗВОЗ

Најзначајнији извозни производ на коме су стручњаци тог сектора родили био је тенк М 84АБ (извозна варијанта М 84А). Наиме, кувајтској армији крајем осамдесетих и почетком деведесетих извезено је 149 тих тенкова по респектабилној цени. Међутим, уговор о извозу (укупно 200 + 15) није до краја реализован због распада СФРЈ.

## ТЕРЕНСКИ АУТОМОБИЛ ФАП 1118



Актуелни пројекат је теренски аутомобил ФАП 1118 БС/АВ 4 т 4х4, који се налази у фази израде прототипске партије, а реализује се са произвођачем ФАП из Прибоја. Теренска носивост тог возила, способног да савлада терен успона до 60 одсто, износи четири тоне. Тај аутомобил има савремени турбо-дизел мотор са хладњаком усисног ваздуха, механички мењач, диференцијални разводник погона који му омогућава стални погон на сва четири точка. Биће то први теренски аутомобил у опреми наше војске са ABS уређајем, који спречава блокирање точкова при кочењу, и пнеуматичима без зрачница (унутрашње гуме).

Један од занимљивих пројеката из области неборбених возила био је теренски аутомобил ИМР 0,75 т, 4х4, познат под називом ТАРА. У време када је настао, по тактичко-техничким карактеристикама и конструкционим решењима био је у самом врху те категорије возила. Карактеристичан је по независном ослањању свих точкова модуларног типа са по две попречне вођице, завојном опругом и хидрауличким телескопским амортизером двостраног дејства, што је и данас савремено решење у тој категорији возила.

Од пројеката на којима сада раде треба поменути развој компонената којима се побољшава заштита тенкова, модернизацију самоходне хаубице 122 мм, усавршавање мотора В46 ТК (1000 КС), истраживање могућности развоја интегралне погонске групе са мотором 1.200 КС (намењене модернизацији тенкова Т 72 и његових варијанти), рачунарску управљање и приказивању параметара стања погонске групе тенка, а актуелни пројекат је и теренски аутомобил ФАП 1118 БС/АВ 4 т 4х4. У перспективи је модернизација тенкова Т 72/М 84/М 84А и борбених возила пешадије, развој нових теренских аутомобила, интегралне погонске групе ИПГ 1200...

Анализирајући светске трендове у области борбених возила може се закључити да је у највећој мери реч о модификацији и модернизацији постојећих средстава, а мање о развоју нових. Унапређују се све основне карактеристика борбених возила, при чему је заштита у првом плану. Примена рачунара и савремених оптоелектронских и термо-визијских осматрачких справа на борбеним возилима имају значајну улогу у управљању и надзору подсистема тенка, али и у склопу подсистема којима се пружа информациона подршка оклопним јединицама и прикупљају подаци о ситуацији на бојишту. Сходно томе, пројекти на којима би сектор требало да ради у наредном периоду прилично се поклапају са активностима које се у области борбених возила предузимају у свету.

## Морнарички системи



Самостално одељење за морнаричке системе конституисано је и започело је рад на задацима за потребе ратне морнарице, формирањем јединственог Војнотехничког института 1992. године.

Настало је после распада бивше СФРЈ и губитка научноистраживачких капацитета наменски грађених за потребе ратне морнарице који су остали на територији бивших република СФРЈ. Одељење је формирала група официра, научноистраживачких посленика Бродарског института, који су остали лојални СФРЈ и ЈНА.

Основне делатности Одељења су: ратна бродоградња, бродски борбени системи, подводно наоружање и опрема детекција и праћења пловних објеката и противелектронска борба у морнаричким дејствима.

Сада раде на два пројекта – КИС за бродове речне флотиле – навигациони информациона систем и Физичка поља пловних објеката (реализација функционалног модела линијске хидрофонске базе).

Борбено возило пешадије М-80А

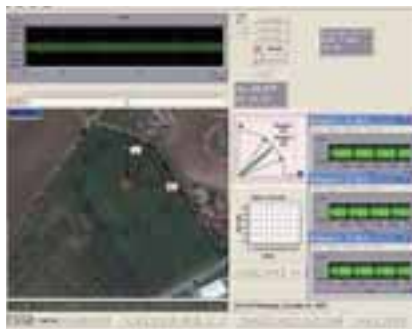


# Телекомуникације

Научноистраживачки рад у области телекомуникација одвијао се упоредо са развојем нових средстава и система везе, и обувао је више научних и стручних подручја, као што су методе, технике и системи преноса, комутације и комутациони системи (телефонски, телеграфски и дигитални интегрисани), методе и технике синхронизације и синхронизације, посебно у дигиталним телекомуникацијама, аналогну и дигиталну обраду сигнала, кодовање и компресију, те методе и технике мерења код аналогних и дигиталних уређаја и система.

Брзе технолошке промене у електроници посебно су утицале на организационе и кадровске промене, на научно-стручни профил кадра, развој лабораторија, ради прилагођавања условима које је наметао рад на сложеним истраживачко-развојним задацима.

У почетном периоду су у области телефоније модификовани трофејни уређаји и урађене мање серије неких новијих уређаја,



Кориснички интерфејс за одређивање елевације

а потом се развијају сложенија средства – индукторска телефонска централа МП-10 и телефонски апарати ПТИ-49. Касније су развијени вишеканални телефонски уређај ФНТ, линијски широкопојасни појачавач М-64, пољски телефонски апарат М-63, те више каблова и прибора.

Ради повећања капацитета и аутоматизације телефонских и телеграфских веза од нивоа врховне до нижих команди, те интеграције телефонске мобилне и борбене радио-мреже, у опрему Војске су уведени аутоматска телефонска централа са 40 прикључака АТЦ-1 и вишеканални уређај, аутоматска телефонска централа АТЦ-2 са 60 прикључака, пољска телефонска централа, телефонски интерфон и телефонско-телеграфски уређај.

Знатно побољшање квалитета веза и криптозаштите информација постигнуто је развојем и увођењем у опрему вишеканалног дигиталног уређаја ДМ-16 (ТлВУ-16) и одговарајуће фамилије линијских уређаја и регенератора за кабловски пренос. Систем је омогућио реализацију дигиталне мреже капаците-

та до 2Мб/с, на бази мултиплекса делта-модулисаних сигнала са континуално-променљивом стрмином (CVSDM), која и при лошим условима преноса обезбеђује поуздане везе прихватљивог квалитета.

Први домаћи радио-релејни уређај за пренос четири фреквенцијски распоређена телефонска канала ХВТ-1, развијен је и уведен у опрему шездесетих година. Следи нова фамилија РРУ-9, за везе врховна команда–армија–дивизија, а у опрему су уведени РРУ-9Б и РРУ-9Ц (са 24 аналогна или 30 дигиталних канала).

Деведесетих година завршена су истраживања и реализован је модел РРУ-Д (30 дигиталних канала), са интегрисаним функцијама надзора и управљања.

У области телеграфије и преноса података рад се одвијао од ремонта и адаптира-



Функционални модел станице за звукометријско извиђање на полигону Пасуљанске ливаде

ња трофејне и увозне опреме до истраживања и развоја низа уређаја. Сопствени развој телеграфских уређаја започиње у феритно-транзисторској и транзисторској техници, а касније се заснива на примени интегрисаних кола и микропроцесора. Уређаји из сопственог развоја попут електронског телепринтера на траку, затим једноканалних телеграфских уређаја ТГ-1 и ТГ-2, претвараача позива и телеграфско-телефонских филтара, представљали су низ година основу телеграфских веза ЈНА.

Реализовани су уређаји за криптозаштиту телеграфских сигнала, за заштиту говора и неговорних порука. Посебна пажња посвећена је развоју нових метода мерења и мерне опреме.

До краја деведесетих година развијан је дигитални интегрисани систем комуникација ДИСК, како би се добио савремени дигитални телекомуникациони систем који задовољава потребе војске за квалитетном и брзом говорном и неговорном комуникацијом стационарних и мобилних учесника, остваривањем дигиталне комутације и преноса говора, података, факсимила и споропроменљивих слика. Обезбеђени су тактичка и техничка флексибилност и покретљивост, висок ниво заштите преноса и података, повезивања са јавним и функционалним мрежама, те висок ниво аутоматизације надзора и управљања у мрежи.

Истраживачко-развојни рад у области телекомуникација праћен је развојем и подршком одговарајућих лабораторија, од којих су неке јединствене код нас, као што су лабораторије за електромагнетску компатибилност, антене и механичке конструкције електронских средстава и инжењеринг.

У претходних 40 година конструисан је велики број наставних и вежбовних средстава, попут тренажера за почетну обуку возача за тенк Т-55, возила БВП М80, тенка М84 и других, те уређаја за обуку радио-телеграфиста и радио-телепринтериста, командни пулт КПТС-М69, комплета опреме минијатурног стрелишта КоВ, комплета уређаја за обуку у нишањењу и др.

## ГОНИОМЕТАР

Прототип радио-гониометра је 2000. године усвојен у НВО под ознаком РГК-2/3 и налази се у оперативној употреби у јединицама за ЕД ВС. Модификован је на сугестију јединице за ЕД у периоду од 2006. до 2008. у РГК-2/3. У модификованој верзији гониометра интегрисане су нове функционалне могућности – одређивање елевације, ускопојасно гониометрисање емисија са фреквенцијским скакањем, могућност даљинског управљања радом радио-гониометра посредством LAN/WLAN-а.

## ПРЕСЕК

Преносни систем за идентификацију кретања – ПРЕСЕК, за разлику од класичних електронских система, омогућава идентификацију и класификацију узрочника нарушавања стања, те одређивање трајекторије кретања у штићеном простору.

Текућа истраживања у области система за електронску заштиту објеката усмерена су на методе процесирања сензорских сигнала и техничка решења интелигентних сензора, те истраживања техничких решења интегрисаних мулти-сензорских система за заштиту објеката и простора. Ова истраживања дала су низ решења за интегрални систем техничке заштите, заснованих на примени рачунара и програмског управљања.

# Материјали и заштита

Почетак рада у области материјала и заштите датира још од 1. септембра 1945, када је основана Централна војнотехничка лабораторија са задатком да обавља контролно-техничка испитивања и хемијске анализе свих материјала који су се тада користили у војсци – од барута и експлозива до прехранбених артикала и одеће. Оснивањем Војнотехничког института ЈА, 1948. године, Централна војнотехничка лабораторија улази у његов састав као Технолошки одељак, који 1954. прераста у Технолошки институт, а интеграцијом војнотехничких института, постаје Сектор за материјале и заштиту ВТИ-а.

У том периоду је, на локацији у Баричу, у склопу Сектора за материјале и заштиту, изграђен врло савремени Техникум за композитна ракетна горива, чиме су створени добри услови за даљи истраживачки и развојни рад у овој области.

Данас је Сектор носилац истраживања и развоја материјала и специјалних технологија у областима: енергетских, металних и органскотехничких материјала, горива и мазива, корозије и заштите.

Тенденције развоја садашњих и будућих генерација убојних средстава (УБС) и наоружања и војне опреме (НВО) намећу потребу за сталним усавршавањем и побољшањем постојећих и развојем нових енергетских материјала и енергетских пуњења (експлозивни и експлозивна пуњења, барути и барутна пуњења, погонске материје и погонска пуњења, пиротехничке смеше и пиротехничка пуњења), металних и органскотехничких материјала, система заштите, технологија њихове израде и лабораторије, метода њихове карактеризације, те метода функционалних испитивања подскопова и склопова лабораторисаних овим материјалима и пуњењима.

Освајање и примена погонских средстава све бољег квалитета, намећу

потребу за сталним усавршавањем, освајањем и применом прецизнијих и савременијих метода за њихову карактеризацију, односно дефинисање квалитета.

Основни циљеви даљег научноистраживачког рада у Сектору за материјале и заштиту су: подизање општег нивоа знања из области енергетских (експлозивних), металних и органскотехничких материјала, антикорозионе заштите материјала, те из области карактеризације погонских средстава. Поред тога, пажња ће бити посвећена развоју ливених композитних и гранулисаних RBH експлозива, те примени ливених композитних експлозива и пресованог експлозива RBH за лабораторију „неосетљиве“ (IM, Insensitive Munition) и „мање рањиве“ (LO-VA, Low Vulnerability Munition) муниције.

У будућем раду Сектор ће истраживати нове саставе пиротехничких смеша широког дијапазона примене и нове мерне системе за одређивање параметара сагоревања и детонације енергетских материјала. Такође, биће потребно да се предвиђа кинетика хемијских трансформација стабилизатора у барутима и ракетним горивима на температури услаштенја и боља процена стања барута у складиштима и у муницији. Подразумева се и развој нових састава хомогених и хетерогених ракетних горива и ефикаснијих погонских пуњења ракетних мотора и генератора гаса.

Лабораторија за горива и мазива ВТИ поседује Сертификат о акредитацији бр. 01-215 Акредитационог тела Србије којим се потврђује да задовољава захтеве стандарда SRPS ISO/IEC 17025:2006.

Стечена знања и резултати планираних истраживања требало би да допринесу побољшању ефекта дејства постојећих и бржем развоју нових и ефикаснијих убојних средстава.

## ОБЛИКОВАЊЕ ПЛАСТИЧНЕ ДЕФОРМАЦИЈЕ

У протеклом периоду посебан допринос остварен је у освајању, први пут у нашој земљи, производње и технологије обликовања пластичном деформацијом и заваривањем металних ламинарних композита у облику лимова и трака у комбинацији са легуром AlMg6Mn, затим челик у комбинацији CuZn легуром трослојне композиције, те челик у комбинацији са легуром бакра CuPb30. Траке и лимови металних композита коришћени су за израду резервоара за гориво и клизних лежајева за тенк М84А и кошуљице зрна стрелачке муниције.

## „НЕРАЊИВИ“ МАТЕРИЈАЛИ

У области органско-техничких материјала освојене су технологије: израде делова заштитне маске, „нерањиви“ точкови, гумени елементи у ракетном наоружању, поступак гумирања материјала за пловне пнеуматске објекте, резервоари за стокирање и транспорт воде и нафтних деривата, затим технологије за израду композита поступком сувог и мокрог намотавања... Овоме свакако треба додати још и технологије за израду пољског телефонског кабла, заштитне облоге противтенковских мина, каросерије од стаклопластике за специјална возила, делове ракета, лансера...

## МЕХАНИКА ЛОМА

Лабораторије које покривају ову делатност прве су на овим просторима почеле да се баве методама механике лома. Резултат је развој специфичних и примена оригиналних метода за оцену понашања металних материјала у присуству грешке. Дефинисана је методологија и освојен низ специфичних метода за анализу узрока настанка хаваријских отказа делова и склопова НВО и конструкција, а с тим у вези и методологија за оцену преосталог века елементарна НВО и конструкција. Сем на средствима НВО, наведена методологија успешно је примењена код експертиза узрока отказа на сложеним средствима у електропривреди, железници и хемијској индустрији.



# Хемијско нуклеарна заштита и инжињеријско обезбеђење

Приликом трансформације ЈНА у Војску Југославије и настанком Војнотехничког института Војске Југославије, у његовом окриљу формира се Сектор за хемијско-нуклеарну заштиту и инжињеријско обезбеђење. Он настаје обједињавањем два сектора – за РХБ заштиту и за инжињеријске и заштитне конструкције. Одлуком савезног министра за одбрану, 1997. године, област токсикологије, са стручним и материјално-техничким потенцијалом, издвојена је из састава сектора и Института, и припојена новооснованом Националном центру за контролу тровања при Војномедицинској академији.

Текући реформски процеси и реорганизација Војске, материјални и кадровски ресурси утицали су на садашње могућности и оквира истраживачке делатности. Данас је тај сектор надлежан за испитивање квалитета визуелних и маскирних карактеристика материјала који се користе у ВС.

Инжињеријским и заштитним конструкцијама обухваћени су сви аспекти грађевинске заштите и инжињеријског обезбеђења (сем минско-експлозивних средстава). Та проблематика је била разнородна и комплексна и покривала је област савладавања сувих и водених препрека, коловозних конструкција, војних путева и аеродрома, грађе-



винских заштитних конструкција, машинске заштите – филтровентилације склоништа, утврђивања и објеката сталне и пољске фортификације, запречавања, маскирања и водоснабдевања.

Данас је Сектор за хемијско-нуклеарну заштиту и инжињеријско обезбеђење једини декларисан у земљи за поседовање, руковање и синтезу високотоксичних хемикалија за примену у истраживањима и развоју у заштитне сврхе. То је и по намени и по локацији дефинисано у Организацији за забрану хемијског оружја (ОПСВ), чије међународне инспекције редовно обилазе и контролишу утрошак високотоксичних материјала на одређеним локацијама, а у складу са међународном Конвенцијом о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништењу. Речју, сва опрема и средства, било да су развијена у земљи или су увезена, а служе за цивилну или војну намену, могу се испитати на дејство високотоксичних материја једино у Сектору за хемијско-нуклеарну заштиту и инжињеријско обезбеђење Војнотехничког института.

У оквиру међународне војне сарадње, припадници тог сектора усавршавају се на регионалним курсевима и семинарима које организује (ОПСВ). ■

## ИНФОРМАТИКА

Садашњи ниво коришћења рачунарске опреме у Институту постигнут је сталним праћењем развоја рачунарске технике, избором и увођењем рачунарских система који су највише одговарали потребама истраживачких задатака, лабораторија и полигона. Војнотехнички Институт КоВ и Ваздухопловнотехнички институт опремали су се, према својим потребама и могућностима, најсавременијим и најквалитетнијим рачунарским системима који су постојали на светском тржишту.

Ти системи су у „зрелом добу“ експлоатације достигли zasiћења, јер су потребе истраживача за рачунарским ре-

сурсима надмашивале могућности постојећих рачунара.

Данашњу информатичку инфраструктуру чине рачунарске системи повезани у рачунарске мреже. На постојећу Ethernet мрежу прикључена је мрежа персоналних рачунара.

У складу са технолошким захтевима и стандардима у последњој декади знатно се проширила рачунарска мрежа ВТИ-а у Жаркову. Формиране су две потпуно независне рачунарске мреже, унутрашња пословна управљачка мрежа института – Интранет, и рачунарска мрежа повезана са глобалном светском мрежом Интернетом. Интернет мрежа има сопствени mail, web и ftp сервер. Војнотехнички институт има своју Интранет и Интернет презентацију на адреси [www.vti.mod.gov.rs](http://www.vti.mod.gov.rs).



M777 се може транспортовати, односно вући и теренским возилом масе 2,5 тоне, а, теоретски, и возилима Hummer. Олакшавајућа околност је и могућност употребе оруђа чак и са посадом од пет чланова.

Цев топ-хаубице дуга је 39 калибра, чиме је омогућена почетна брзина са најснажнијим пуњењем од 827 м/с. Тиме се постиже максимални домет од 30 км, са муницијом опремљеном ракетним мотором, дакле, као и раније топ-хаубице M198, TRF1 и FH70, што је нешто испод најмоћнијих оруђа са цевима дужине 52 калибра, као што је јужноафричка топ-хаубица G-5, домета 39 км. Тај, условно речено, недостатак, исправљен је на последњој варијанти M777A2 (старије верзије M777 и M777A1 биће ремонтване и стављене у погон), која има могућност употребе најсавременије навођене муниције XM982 Excalibur, настале у сарадњи америчке компаније Raytheon и шведског произвођача Bofors, домета до 40 км. Брзина гађања је на нивоу конкуренције и износи до пет граната у минути или у дужем периоду две гранате у минути.

### Муниција екскалибур

Муниција XM-982 Excalibur има навођење системом ГПС, са кружном грешком испод 10 метара. Захваљујући извлачећим крилцима, највећи домет тог пројектила је 40, а према неким подацима и 57 километара. За сада постоје три варијанте опремања бојном главом: Block I је унитарна пробојна бојна глава, Block II има касетну бојну главу са 64 бомбице DPICM, намењене за уништавање живе силе или пробијање кровног оклопа борбених возила или две интелигентне навођене противоклопне бомбице SADARM, док је Block III тренутно у развоју и имаће, према речима америчких званичника, интелигентну субмуницију намењену за дејство у урбаним условима, која ће моћи да раздвоји циљеве према томе да ли је реч о војницима или цивилима. Цена једног пројектила је 80.000 америчких долара.

Прва борбена употреба тог пројектила била је у лето 2007. у Ираку, где су га примениле америчке снаге. Остварена је вероватноћа од 92 одсто да пројектил падне на мање од четири метра од циља, што је изазвало повећање производње са 18 на 150 пројектила месечно.



Тилт-ротор V-22 Osprey преноси M777

Оруђе располаже системом за управљање ватром сличним као на самоходном оруђу M109A6 Paladin, са подсистемима за навигацију, одређивање сопственог положаја и усмеравање цеви према

жељеном циљу, чиме се знатно повећава брзина стављања у борбени положај. Тај систем под називом TAD (Tower Artillery Digitalization) има и интегрисан систем електричног покретања цеви и аутоматског затварача. Захваљујући том систему, време за постављање у борбени положај износи свега један минут, а напуштање положаја може се обавити за три минуте. Канадска оруђа су опремљена системом компаније SELEX под називом DGMS (Digital Gun Management System), који се већ неколико година користи на британским оруђима калибра 105 мм L118.

### Корисници

Првих пет прототипова M777 испоручено је америчким оружаним снагама 2002, након чега је започео мукотрпан процес испитивања, током кога је испалењено 12.000 пројектила. Претпроизводња прва 94 оруђа покренута је две године касније. Прве оперативне топ-хаубице добио је марински корпус маја 2005, а према плану биће набављено укупно 380 оруђа. Армија је своје прве M777 добила октобра 2006, а предвиђена је набавка 273 оруђа. Оруђа M777 чине артиљеријску компоненту борбених тимова бригада опремљених возилима Stryker (SBCT Stryker Brigade Combat Teams).

Децембра 2005. одређен број оруђа M777, из арсенала маринаца, испоручен је канадској армији, која их је користила у Авганистану од 2006. године. У каснијем периоду настављено је са набавкама, до коначне бројке од 37 оруђа. Јула 2008. стигла је поруџбина за Аустралију од 57 оруђа M777, а о набавци озбиљно размисља и британска армија. M777 би треба-



## Карактеристике

Захваљујући напредним материјалима од којих је направљен, M777 има изузетно малу масу од невероватних 3.745 kg! Готово двоструко је лакши од до сада најлакшег артиљеријског оруђа калибра 155 мм, M198. Маса других, напреднијих оруђа опремљених сопственим погоном за склапање лафета и брзу промену ватреног положаја превазилази девет тона, а код неких достиже чак и 14, што је 3,5 пута више!

Тако мала маса омогућава транспортовање M777, са посадом од осам чланова и борбеним комплетом, авионом тилт-ротором V-22 Osprey. Осим тога, M777 се може транспортовати, односно

вући и теренским возилом масе 2,5 тоне. Олакшавајућа околност је и могућност употребе оруђа чак и са посадом од пет чланова.

Цев топ-хаубице дуга је 39 калибра, чиме је омогућена почетна брзина са најснажнијим пуњењем од 827 м/с. Уколико користи муницију Excalibur, достиже домет до 40 км. Брзина гађања је на нивоу конкуренције и износи до пет граната у минути или у дужем периоду две гранате у минути. Захваљујући систему ТАД (Tower Artillery Digitalization), време за постављање у борбени положај износи свега један минут, а за напуштање три.

ло да замене досадашња оруђа 105 мм L118. Том набавком не би се добило лакше оруђе од постојећег, јер је маса L118 свега 1.858 кг, али би се повећала ватрена моћ, јер је домет L118 свега 17,2 км, а муниција знатно слабија, калибра 105 милиметара. Преласком на калибар 155 мм, поједноставила би се логистика, јер самоходне топ-хаубице AS-90 Braveheart користе управо тај калибар и већ су у неким јединицама започеле да се замењују L118.

Постоји и пројекат „спајања“ оруђа M777 и шасије возила 8x6 Supacat, ознаке M777 Portee, које је приказано на сајму Eurosatory 2006. То возило масе свега 12,3 т, без ограничења се може транспортовати

авионима C-130 Hercules, али има снажну конкуренцију у нешто тежем француском цезару, који има и цев 52 калибра и стога већи домет, а рече је о оруђу које брже узима и напушта борбени положај, јер је оно у суштини самоходно и у самом вучном M777.

Портее M777 није самоходно артиљеријско оруђе у правом смислу речи, већ теренско транспортно возило које „бу-квално“ може да понесе вучно оруђе M777 и да га релативно великом брзином премешта са положаја на положај. Борбени комплет је зато знатно већи него на сезагу и износи 70 пројектила и пуњења, у односу на свега 18 пројектила и пуњења. ■

Себастиан БАЛОШ



Пројекат „спајања“ оруђа M777 и шасије возила 8x6 Supacat, под ознаком M777 Portee

## В Е С Т



## Прва генерација морнаричких пи

Прва генерација кинеских морнаричких пилота започела је обуку у морнаричкој академији Далиан. Курс траје четири године и након тога пилоти ће бити потпуно способни за пилотирање морнаричким авионима који полету са носача авиона. У томе ће им помоћи полетно-слетна стаза у облику палубе носача авиона, која је изграђена у кругу академије. Руси су упозорили Кинезе да ће им бити потребно најмање десетак година пре него што стекну знање и способност за обављање тих изузетно захтевних операција, али су Кинези прилично храбро прихватили изазов да све то ураде за свега четири године.

Кинези тренутно ремонтују носач авиона који су 2002. купили од Руса, са изворним именом *варјаг*. Брод је недавно преименован у *Ши Линг*, према кинеском генералу који је 1681. освојио Тајван, а додељен му је и евиденцијски број 83. *Ши Линг* је депласмана 67.000 т, дакле за нијансу је мањи од америчких „суперно-

## Руски војни буџет у 2009.

Русија ће следеће године одвојити 33 милијарде евра за безбедносне снаге, изјавио је потпредседник руске владе Сергеј Иванов и додао да ће буџет националне одбране у 2009. године бити повећан за 70 милијарди рубаља (1,9 милијарди евра).

Кремљ најављује да је планирано повећање потрошње за свемирски програм и да је одобрено 67 милијарди рубаља (1,8 милијарди евра) за руски сателитски навигациони систем ГЛОНАС. Такође, одобрено је 45 милијарди рубаља (1,2 милијарди евра) за нови космодром на Далеком истоку, за финансирање Међународног свемирског програма и помагање истраживања свемира. ■ М. С.

Ши Лонг



## КИНЕСКИХ ЛОТА

сача" авиона и у изворној варијанти располаже са укупно 50 летелица. Међутим, у тренутној конфигурацији, руски носач авиона располаже са 12 ловаца Су-33, пет јуришника Су-25УБТ, 18 противподморничких хеликоптера Ка-27, четири Ка-29 за рано упозорење и јављање и два Ка-27ПС за трагање и спасавање.

Оно што овај носач издваја од других је изузетно снажно наоружање, које се састоји од 12 противбродских ракета гранит, 192 ракете брод-ваздух малог домета у систему кинжал, противподморничких лансера РБУ-12000, осам артиљеријско-ракетних система за блиску ПВО брода каштан и осам топова 30 мм АК-630. Који ће се авиони налазити на палуби кинеског носача авиона још није познато, мада се спекулише да би то могли бити МиГ-29К и, вероватније, модификовани Су-27 или специјализовани Су-33. Није позната ни опрема, односно наоружање, које су Кинези одабрали за свој носач авиона. ■ С. Б.

## Турска набавља корнет

Турске оружане снаге објавиле су да је на њиховом конкурс за нову противоклопну вођену ракету победу однела руска понуда за систем 9М133 *корнет*. Успех Руса је утолико већи уколико се зна да су им конкуренти били амерички Raytheon са системом Javelin. У односу на Javelin, *корнет* има више него двоструко већи домет (пет уместо два километра), али нема могућност напада из понирања и дејства на кровну плочу тенка, те могућност да испали и заборави. Међутим, ракета *корнет* има тандем-кумулятивну бојну главу релативно високе пробојности – процене су различите, од 900 до 1.200 мм хомогеног челичног оклопа. Могуће је да је кључну улогу одиграла цена јер је руска ракета јефтинија. Наручено је 80 лансера и чак 800 ракета. ■ С. Б.



## Хеликоптери без пилота

Хеликоптер без пилота извео је пробни лет током којег су научници тестирали вештачку интелигенцију коју планирају да примене у војним мисијама и за откривање пожара.

Издод кампуса Универзитета Стенфорд хеликоптер дуг 1,2 метра извео је различите обрте и маневре које је научио гледајући акробације хеликоптера на даљинско управљање, којим је управљао пилот. Развој хеликоптера који захваљујући систему вештачке интелигенције комуницирају са компјутером на земљи још је у току.

Докторант Питер Абил рекао је да су компаније контактирале истраживаче, јер су заинтересоване да тај систем примене у надзору и изради мапа. Тим научника је, додао је он, замислио да се систем примени, пре свега, за откривање пожара у природи и сеоским подручјима, али и за тражење мина.

Хеликоптери коштају у просеку по 4.000 долара и опремљени су акцелерометром за мерење убрзана и оптерећења, жироскопом, уређајем за мерење магнетних поља, системом за глобално позиционирање (ГПС) или камерама повезаним са земљом да би се утврдио положај хеликоптера. ■ М. С.

## Бугари модернизују МиГ-29

Бугарско РВ модернизује својих 16 МиГ-29 у Русији. Објављено је да је цена аранжмана око три милиона америчких долара по авиону. У једном пакету модернизоваће се електроника, како би авиони били компатибилни са стандардима НАТОа, ојачати конструкција и продужити радни век. Када је МиГ-29 пројектован, процењено је да ће авиони имати годишње око 100 часова налета, што значи да је век змаја био 2.500 часова. Међутим, стандарди НАТОа захтевају двоструко већи налет, па су Руси понудили продужење века змаја на 4.000 часова, што би значило да ће ти авиони летети до 2030. ■ С. Б.



# Ракетна оса

**У флотној листи наше ратне морнарице, од 1965. године налазило се десет ракетних чамаца са ознакама од 301 до 310 и именима народних хероја. Повучени су из наоружања деведесетих година због старост. После модернизације и ремонта пет бродова је 2005. продато Египту.**

**Т**актичко-технички захтеви за ракетни чамац (РЧ), пројекат 205, са шифром москит, дефинисани су 1956. у СКБ-24. Задатак да конструишу врло брзи брод, заснован на полудепласманској форми трупа, добили су пројектанти бироа ПКБ (данас ЦМКБ „алмаз“), које је предводио Јухнин, а у име корисника радове је контролисао капетан бојног брода *Димитријев*. Од нових бродова тражило се да изврше борбени задатак на мору при снази ветра од четири бофора, без лимита брзине, и од пет бофора на брзинама до 30 чворова. Од почетка се знало да ће РЧ пројекта 205 носити противбродске ракете П-15. Зато је усклађивана динамика рада на броду са израдом ракете. Када су 1957. завршени технички цртежи ракетног чамца и израђен први примерак, изведена су прва пробна гађања са П-15. За погонску групу изабрани су у то време изузетни дизел-мотори звезда М-503.

Упоредо са тим рађен је и врло сличан пројекат торпедног чамца (ТЧ) 206 штрм. Основна разлика између та два

пројекта била је у избору основног наоружања – за пројекат 205 изабране су крилате ракете брод-брод П-15, а за пројекат 206 нова генерација самовођених торпеда. Та два брода требало је да замене масовно израђивану класу 183 (Нато код *Cotar*), изабрану за прелазну платформу за П-15 до доласка нових РЧ. Зато су из два посебно модификована примерка ТЧ, класе 183, проведена пробна гађања ракетама П-15 у Црном мору. Како су потребе Ратне морнарице СССР-а биле приоритетне, први ракетни чамци са ракетама П-15, уведени у флотну листу 1958, били су из класе 183Р. Формално, ракета се налазила у наоружању РМ СССР-а тек од 1960. године, под индексом 4К-30. У то време у флотну листу те земље уведени су први примерци РЧ пројекта 205, са четири гломазна лансера КТ-97, хангарског модела. У НАТОу су их називали – осама, чим су обавештајци дошли до првих података о постојању нове класе ракетних бродова.

Осим ракетама, осе су наоружане и са два аутоматска оруђа, калибра 30 мм АК-230, смештена у даљински контроли-





саним турелами. Систем за управљање ватром топовима заснивао се на радару МР-104 *рис* (Нато код Drum Tilt). У кружном режиму осматрања ваздушног простора и морске површине емисиона снага радара износила је 174kW, а 105kW приликом праћења и нишањења. Максимална даљина откривања циља радарске површине од пет квадратних метара износила је 18,5 км по даљини и до девет километара по висини.

У наредном кораку развоја, 1961. године настао је модификовани РЧ пројекат 205У (Нато ознака *оса II*), са знатно мањим цилиндричним лансерима КТ-97М, за које су усавршене ракете П-15У, са крилима која су се ширила тек при изласку из лансера и са знатно нижом висином лета. Као алтернативно наоружање ракетама са радарским самонавођењем на бази П-15, настале су ракете кондор и снегир са инфрацрвеном главом. Тај модификовани ракетни чамац покретао је усавршени дизел-мотори М-504.

Ракетни чамци 205 грађени су у три завода – у Санкт Петербургу (ондашњем Лењинграду), Владивостоку и Рјабинску. До 1973. за ратну морнарицу СССР-а порињето је око 175 промерака класе 205, и 114 класе 205У, а за извоз грађени су до раних осамдесетих година. Кинези су на основу РЧ 205 градили велику серију од 104 примерка класе *Хуанфенг* са четири лансера ракете ХАИ ЈИНГ 2 (кинески дериват П-15) или 6-8 лансера за нове ракете ЦИНГ ЛИ. Кинески бродови имали су, уместо АК-230, двоцевна оруђа калибра 25 милиметара.

## Борбена употреба

Ракетни чамци са ракетама П-15 постали су прва пловила те врсте у историји поморског ратовања која су коришћена у борби. Са РЧ пројекта 183Р из састава египатске РМ (ЕРМ), ракетама П-15 из делте Нила потопљен је 21. октобра 1967. израелски разарач *вилат*. Чамац тог пројекта је октобра 1970. године потопио израелски помоћни брод, за који се у ЕРМ тврдило да се налазио на задатку радарског и електронског извиђања.

Осам индијских РЧ пројекта 205 коришћено је децембра 1971. у рату против Пакистана, само пет месеци после уласка у наоружање. У првом удару 4/5. децембар, у близини главне пакистанске базе Карачи, потопили су разарач *хаибер* и миноловац *мухафиз* са два дворакетна плотуна. Затим су са ракетама П-15 погодили велике резервоаре горива у бази Карачи, а са АК-230 гађали су танкере и помоћне бродове. У поновном удару 8/9. децембар РЧ су за мете имали инфраструктуру базе и танке-



Испловљавање из базе Лора: поглед према крми ракетног чамца, а у позадини се виде ракетни чамци на везу

ре. Од 12 ракета П-15, којима су дејствовали индијски РЧ, чак 11 је погодило мете.

Ракете П-15 нису се, међутим, добро показале у октобарском рату 1973, будући да су Израелци предузели противмере, пре свега електронског ометања, радарских мамаца и офанзивне тактике којом су елиминисани противнички ракетни чамци. Израелци су уништили четири РЧ 205 ЕРМ и два идентична РЧ из сиријске РМ. Ракетни чамци ирачке морнарице учествовали су током осам година рата против Ирана (1980–1988) у тзв. танкерском рату против бродова са главним иранским извозним артиклом – сировом нафтом. Процењује се да су Ирачани у сукобима са Ираном остали без пет ракетних чамаца пројекта 205. Рат је преживело седам.

Последњи конфликт у којем се појавио РЧ пројекта 205 догодио се августа 2008. године на обалама Црног мора: Руске снаге уништиле су флоту Грузије, у којој се налазио РЧ тбилиси. Радило се о броду пројекта 205МР продатом Грузији 1999. године из вишкова Украјинске флоте.

## Под југословенском заставом

У време када су ракетни чамци 205 ушли у службу Ратне морнарице СССР-а сматрало се да је начињен изузетан продор и да ће незаобилазно утицати на тактику поморских снага. За Југословенску ратну морнарицу (ЈРМ) били су посебно привлачни, јер су се њихове одлике подударале са оним што је зацртано у плановима развоја, који су засновани на малим бродовима погодним за уска мора. Зато су набавке нових ракетних и торпедних чамаца уврштене у велики кредит за набавку средстава ратне технике из СССР-а, који су потписали представници две државе 2. августа 1961. године. Наручени су бродови пројекта 205 и 206. Требало је да они обезбеде велики скок у модернизацији ЈРМ, у којој су се тада користили бродови технолошког нивоа из Другог светског рата. Прва два брода из обе класе предата су 1965. године посадама ЈРМ у поморској бази Лора. Ракетни чамци добили су ознаке у секвенци од РЧ-301 до РЧ-310 и имена народних хероја са

### ТТ карактеристике брода

<b>Депласман:</b> пуни 110 т максимални 219,5 т	даљина пловљења при брзини од 30 чв: 868 нм аутономија: до пет дана
<b>Погонска група:</b> три дизел мотора Звезда М503А-2 снаге по 2.942 kW	<b>Наоружање:</b> 4 x лансери ракете П-15 2 x АК-230 2 x лансери мамаца палисаде (само на бродовима ЈРМ)
<b>Димензије:</b> дужина 38,6 м ширина 7,6 м висина 4,5 м газ стандардни и максимални 1,45–1,64 газ на крми 2,61–2,93	<b>Борбени комплет:</b> 4 ракете, 2.000 метака 30 мм, 36 ракете палисаде, 64 противдиверзантских ручних бомби Залихе: 1,5 т воде, 53 т (око 63.000 л) горива ДС
<b>Тактичке могућности:</b> максимална брзина: 39 чв економична брзина: 30 чв потрошња горива: 1.175/2.080 лит/ч (ек/мак)	<b>Посада:</b> четири официра, 12 подофицира и 12 морнара

простора читаве СФРЈ, у складу са идеолошким поставкама братства и јединства. Свих десет РЧ примљено је у периоду од 1965. до децембра 1969. године.

За то време завршена је преобука и обука посада у СССР-у. Официри који су овладали новом техником допловили су у Лору (укрцани са посадама РМ СССР-а од бродоградилшта до Јадранског мора), тељени реморкерима заварени за бок.

Нови бродови су 2. фебруара 1969. уврштени у наменски формирану 18. флотилу ракетних чамаца са сталном базом у Лори. Уз бродове је наручено 96 ракета П-15. Оне су предате на чување и одржавање новоформираној Морнаричко-техничкој ракетној бази у Лори.

Језгро кадра, обучено у СССР-у, побринуло се да остатак посада преузме задатке на бродовима. Да би се што пре завршила преобука, проводила се динамичнија обука у односу на остале бродове ЈРМ.

Тактика примене РЧ разматрана је под претпоставком да су то витално важни бродови ударних поморских снага ЈРМ. Они су били носиоци главног ракетног удара на противника. Предвиђало се да РЧ полазе у борбени развој са 30 нм и да изведу ракетни удар са ватрене позиције на 20 до 22 нм. Вероватноћа уништења противничких поморских снага повећавала се применом масовног ракетног плотуна и ешелонираним

## Ракета П-15

Противбродска крилата ракета П-15 (Нато код SS-N-2A Stix) пројектована је под вођством Березњака у конструкционом бироу Радуга. Одликовала се нормалном аеродинамичком схемом, са сразмерно великим фиксно постављеним крилима. Лансирала се помоћу стартног мотора са чврстим горивом. Маршевски ракетни мотор користио је течено гориво ТГ-02, које се мешало са високотоксичним оксидатором АК-20К. Ракета се до циља доводила радарском главом за самонавођење.

Ракетом П-15 гађани су циљеви на удаљеностима од осам до 48 км. У пракси је једно од битних ограничења зоне уништења представљала висина антене радара рангут, јер се циљ најчешће откривао на удаљеност има од највише 15 нм. Током гађања са П-15 ракетни чамац је морао да заузме смер према циљу и да лансира ракету у тренутку када се налази на равној кобилици, односно када у ваљању пролази кроз хоризонтални положај.

Стартни мотор, потиска 10 тона, који омогућава лансирање, одвајао се

дужина:	6,55 м
пречник:	1,69 м
(пречник трупа је 0,76 м, висина 1,57 м, а распон крила 2,4 м)	
стартна маса:	2.125 кг
маса стартног мотора:	око 340 кг
маршевска брзина:	320 м/с
висина лета:	100, 200 или 300 м
гориво:	410 кг око стартера +134 кг ракетног горива

од ракете после 1,35 с лета. Потом је ракета настављала лет са маршевским мотором помоћу инерцијалног навигацијског система. Када се приближавала циљу на 6 до 12 км (то се програмира пре полетања), укључивао се нишански радар ракете, а после се самонаводила на циљ, ако има довољну рефлексну површину.

Радаром се разлучивао циљ раздвојен 1,5 нм по даљини, односно 1 нм по правцу. Ако су циљеви ближи, ракета се усмерава на циљ на већом радарском рефлексцијом. Великом маном ракете П-15 сматрала се осетљивост на ефекат обале. Од П-15 се тражило да једним поготком уништи велике ратне бродове, па је ракета имала 500 (± 15 кг) хексогена у фугасно-кумулятивној глави усмереног дејства.

вишеструkim udarima, planiranim tako da sve rakete istovremeno dođu do cilja i zaštite protivraketsku odbranu.

Novo tehničko praktično je provereno na vežbi „Padgora 72“, tokom koje su PČ-305 i PČ-306 raketa P-15 uneli raketne mite – raspadajuće ratne brodove.

Jedinice JRM su 1. januara 1975. transformisane na uzoru na model u RM СССР. U tom paketu je 18. flotila preformirana u 18. brigadu raketnih čamaca. Narodna promena sastava jedinice uticala je posle uvođenja u flotu domaćih raketnih topovnjaca (RTOП), klase 401. One su od 21. januara 1979. godine pridružene raketnim čamcima u 18. brigadi PČ-RTOП. Pod tim nazivom jedinica raketnih brodova održala se sve do građanskog rata 1991. godine.

Za čuvanje i tehničko održavanje raketa tokom postojanja 18. brigade bile su zadužene 608. mtrb iz Šibenika i 69. mtrb sa Prizlaka. Brodovi su remontovani u Morнарничко-техничком ремонтном заводу „Велимир Шкорпић“ у Шибенику. U tom заводу су ремонтовани мотори за JRM, али и за морнарице Египта, Ирака и Либије, које су такође користиле PČ проекта 205.

Почетком деведесетих, према предрачунским плановима, требало је да се PČ замени новом класом домаћих RTOП по дина-

мици расхода на основу истека животног века. Уместо мирног завршетка, ракетни чамци су коришћени у оружаном конфликту у којем нису имали рентабилне циљеве за главно ракетно наоружање. Зато су служили за блиску заштиту великих патролних бродова током ватрене подршке артиљеријским оруђима у заштити обале.

У руке Хрвата папа су два ракетна чамца, која су се у тренутку када су почеле борбе у Шибенику налазила у Заводу – PČ-310 на ремонту и PČ-301 у распаду. Завод су хрватске јединице зазеле на предају. Ракетни чамец 310 коришћен је као батерија ПВО док се радило на ремонту. Почетком 1992. завршени су радови и PČ-310, преименован у ракетни брод PБ-41 „Дубровник“, ушао је у састав хрватске флотне.

Осам ракетних чамца, из састава JRM, отпловили из матичне базе Лора крајем августа 1991. године на борбене задатке – у контролу поморског саобраћаја, блокаду лука, ватрену подршку касарнама у приморским градовима окруженим противничким снагама и обезбеђење евакуације јединица и материјално-техничких средстава.

### Нова имена и адресе

Ракетни чамци су наставили службу у ратној морнарици у СРЈ, али сада без имене на народних хероја из бивше државе и бив-

Наоружавање ракетног чамца ракетом P-15, јуна 1977. године



Сарт ракете P-15 са PЧ-305



шег рата. Расходовани су они примерци који су били нерентабилни за одржавање, а све што се могло искористити на преосталим бродовима похрањено је у складиштима. Гола корита, без мотора, продата су 1994. године као секундарна сировина.

У флоти је остало пет бродова и они су били у саставу 18. флотиле ракетних бродова, настале 1994. преформирањем 18. бригаде. Одржавање ракетних чамаца преузели су радници Завода „Сава Ковачевић“ из Тивта. Последња вежба на којој су учествовали звала се „Запор 97“ – у водама Јадрана су јуна 1997. два ракетна чамца пловила са задатком ударних поморских снага у борби против поморских снага противника, као део тактичке групе у којој су били ракетна фрегата РФ-31 и две РТОП. Под претпоставком изненадног избијања ратног сукоба, бродови су извели гађања без примене радара на основу информација од обалских радарских осматрачких станица.

Ракетни чамци су избачени из употребе 1998. године, али су у време конфликта са НАТО неки размештени на маскирне везове. У неколико наврата деј-

## Аутоматски топ АК-230

Аутоматско оруђе КЛ-302 развијано је, по одлуци савета министара СССР-а, од 4. фебруара 1956. у поредо у два бироа – у ОКБ-43 на турели, а у ОКБ-16 на аутоматима револверског модела. Оруђе је проверено у пракси, на ракетном чамцу 205, са аутономним радарским системом рис. После гађања у Рижском заливу и подручју Балтика, 24. августа 1962. уведено је у наоружање оруђе КЛ302 са радаром рис (ознака РМ АК-230 са МР-104). Аутоматски топ АК-230, у основном моделу за ракетне

створили су по крстарећим ракетама и беспилотним летелицама.

У нови век су ракетни чамци ушли као вишак ЈРМ. Стајали су на везу у тиватском заводу. Корита су рђала и бродови су чекали време за одлазак у резалиште. Прилике су се промениле 2003, када се за ракетне чамце заинтересовала египатска РМ. Посредовањем приватне фирме „Со-

фис“ из Београда, Египћанима је продато пет ракетних чамаца, у пакету са ремонтом и модернизацијом.

калибар:	30 мм
дужина цев:	2.130 мм
маса аутомата:	до 156 кг
каденца једног аутомата:	не мање од 1.000 метака у минути
борбени комплекти:	1.000
зона дејства по висини:	од -12 до +87
зона дејства по азимуту:	170°
брзина покретања по висини:	24° у секунди
брзина покретања по азимуту:	35° у секунди
ефикасна дужина гађања: по правцу:	4.000 м и по висини 3.800 м
почетна брзина зрна:	1.050 м/с

фис“ из Београда, Египћанима је продато пет ракетних чамаца, у пакету са ремонтом и модернизацијом.

Радови су обухватили замену погонске групе: уместо мотора М-503А-2 уграђени су М-504Б. Они су увезени за потребе нове класе ракетних топовњача, а три су уграђена у први брод из класе (сада брод хрватске РМ „Петар Крешимир IV“), док је 12 примерака остало конзервирано у Чачку. Према захтеву египатске ратне морнарице, на ракетним чамцима су, осим замене мотора и нове дренаже, уграђени нови систем веза (УХФ, ВВФ РУ и сателитски телефон), GMDSS уређаји и нови навигациони радар ЈРЦ, повезан са интерфејсом на постојећи аквизицијски радар рангут.

Ракетни чамци 205 били су познати по оскудним условима за посаду, али су за египатске наручиоце уграђени уређаји за климатизацију, додат су танк за три тоне питке воде и два електрична тоалета. У оквиру ремонта замењено је око 40 одсто лимова, те сви алуминијумски делови палубе и спојеви челик-алуминијум.

У радовима су учествовали „Арсенал“, приватна фирма „Толе“ и Технички ремонтни завод Чачак, затим „Космос“ и „Руди Чајевац“ из Бањалуке, те „Мајона“ и „Фригос“ из Београда. Враћени су у живот сви борбени систем и оруђа АК-230, чак и врло сложени радар рис. Пре примопредаје проведена су пробна гађања пред улазом у Бок которску. У проверу техничке поузданости уврштена су и четири часа рада у пуном режиму рада мотора.

После радова проведених у „Арсеналу“, два ракетна чамца, са ознакама 651 и 653, препловила су јануара 2007. године Средоземно море и уврштена су у састав 1. бригаде у поморској бази Абукир. Три ракетна чамца са ознакама 647, 649 и 655 предата су новом кориснику маја 2007. године. Модернизовани бродови добро су прихваћени у Абукиру, јер су се показали изузетно поуздани у односу на остала пловила из базе. ■

Александар РАДИЋ

## Из флотне листе

На флотној листи Југословенске ратне морнарице били су следећи ракетни чамци: РЧ-301 „Велимир Шкорпић“ (у ЈРМ је од 1965, а Хрвати су га запленили 1991. године у Шибенику где се налазио у расходу; уништен је као мета на вежби хрватске војске „Посејдон 94“, одржаној 1994), РЧ-302 „Владо Багат“ (у ЈРМ је од 1966, а продат је после расхода 1994), РЧ-303 „Карло Ројц“ (у ЈРМ од 1967, а продат је после расхода 1994), РЧ-304 „Јосип Мажар Шоша“ (у ЈРМ од 1968, а продат ЕРМ 2007. године, ознака 647), РЧ-305 „Стјепан Филипковић Сељо“ (у

ЈРМ од 1968, а продат египатској РМ 2007, ознака 649), РЧ-306 „Никола Мартиновић“ (у ЈРМ од 1968, а продат египатској РМ 2007. године, ознака 651), РЧ-307 „Петар Драпшин“ (ЈРМ од 1968, а продат египатској РМ 2007, ознака 653), РЧ-308 „Мирче Ацев“ (у ЈРМ од 1969, а продат египатској РМ 2007, ознака 655), РЧ-309 „Франц Розман Стане“ (у ЈРМ од 1969, а продат после расхода 1994) и РЧ-310 „Живорад Јовановић – Жижица Шпанац“ (у ЈРМ је од 1969, а хрватске снаге су га заплениле 1991. у Шибенику, где се налазио на ремонту; коришћен је као ракетни брод РБ-41 „Дубровник“, модификован у минополагач ОБМ-41, а расходован 2006).

Ракетни чамца ремонтан и модернизован за египатску РМ у повратку са пробне вожење у луку Тиват маја 2007. године

